

Slavenes lidelser i Peters første brev

Eksegese av 1 Pet 2,18-25

Av Henning Abbedissen Alsaker

Masteravhandling i kristendomskunnskap med
spesialisering i teologi (MKVI)

Våren 2014

Veileder: Førsteamanuensis Gunnar Johnstad

NLA Høgskolen

Forord

Først vil jeg takke Gunnar Johnstad for klok veiledning. Du har hjulpet meg inn i Peters første brev. Jeg vil også takke Jan Songstad for nyttige samtaler, referanser og språklige kommentarer. Takk til Inge Andersland for korrekturlesning, og til Daniel Johansson for et svært nyttig litteraturtips. Mine foreldre, Stein Ivar Alsaker og Unni Abbedissen Alsaker, vil jeg takke for deres oppmuntringer, tålmodighet og praktiske hjelp. Jeg vil også takke min venn Henry Skogvoll for oppmuntringer og nøkterne råd. Fremfor alt vil jeg takke Gud, min Far, og hans Sønn, Jesus Kristus, min frelser og forsoner. Han er min hyrde, og han har sett til meg gjennom dette arbeidet.

Bergen, juni 2014

Henning Abbedissen Alsaker

Resymé

Hoveddelen av denne avhandlingen er en eksegesi av 1 Pet 2,18-25 som er en formanings med begrunnelser til kristne slaver om å utholde i uforskyldte lidelser under sine herrer. I 1 Pet er lidelse et viktig motiv (f.eks. 1,6-7; 3,13-18; 4,1-4.12-19; 5,8-10), for alle de kristne Peter skriver til kunne oppleve uforskyldte lidelser. For å få et tilstrekkelig bilde av slavenes situasjon, må man dermed undersøke arten av lidelser i 1 Pet i alminnelighet. Det viser seg at verbal forfølgelse, spott og hån i hvert fall er inkludert. For adressatene var overveiende hedninger, og noe av bakgrunnen for lidelsene de opplevde var at de etter omvendelsen hadde trukket seg tilbake fra sammenhenger med synd og avgudsdyrkelse (4,3), noe som ikke ble akseptert av de ikke-troende (4,4). I tillegg kom de lidelser som slavenes spesielt var utsatt for, ikke minst mishandling under vrangere herrer. I denne situasjonen er det apostelen Peter formaner slavenes til å underordne seg sine herrer, også de vrangere (2,18). Han gir flere begrunnelser. For det første finner det nåde hos Gud hvis noen holder ut i uforskyldte lidelser (2,19-20; NB07). Slavenes formanet til fortsatt å gjøre det gode under lidelsene. Gud vil også styrke slavenes med sin nåde i enhver situasjon de kommer opp i (5,10). Dette betyr ikke at han, før den kommende herlighet, tar lidelsen bort, men at han gir dem nåde til å utholde den (5,10). Den neste begrunnelsen er Kristi eksempel, som Peter utmaler med sitater og allusjoner fra profetien om Herrens lidende tjener i Jes 53. Jesus Kristus oppfyller denne profetien, og han led uforskyldt fordi han led stedfortredende for våre synder. Dermed er han eksemplet fremfor noen på uforskyldt lidelse, og slavenes er kalt til å følge i hans fotspor også i dette. Jesus er dog ikke et forbilde som forsoner, men et forbilde i det å lide uforskyldt. I møte med lidelse, spott og mishandling ga han ikke tilbake med samme mynt, eller truet sine forfølgere, men overlot sin sak i Guds hånd. Jesus bar våre synder, og la slik grunnlaget for et nytt liv i Åndens helliggjørelse (1,2; NB07) der slavenes også kan følge sin Herre i utholdenhet under uforskyldte lidelser. Jesus er også deres hyrde som har tilsyn med dem og omsorg for dem, for de har blitt omvendt til ham fra et liv i synd og hedenskap. Peters formanings til slavenes i 2,18-25 sikter også i forlengelsen til de øvrige adressatene, noe han selv viser med et ubestemt pronomen i 2,19, og personlige pronomen i 1 person flertall i 2,24.

Viktige begrep i avhandlingen: slave, lidelse, forfølgelse, Kristus, forbilde

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	11
1.1. Problemstilling og disposisjon	11
1.2. Metode.....	11
2. Forskningshistorie	15
3. Innledningsspørsmål	17
3.1. Forfatter	17
3.1.1. Kildekritikk og slektskap med paulinsk teologi.....	17
3.1.2. Lidelser og forfølgelser	18
3.1.3. Det gode greske språket.....	19
3.1.4. Konklusjon	20
3.2. Avfattelsessted.....	20
3.3. Avfattelsestid	21
3.4. Adressatene	22
3.4.1. Adressatenes etniske sammensetning.....	23
3.4.2. Elliotts teori: Adressatene som «fremmede og utlendinger» (2,11)	24
3.5. Lidelsens art i Peters første brev	26
3.5.1. Forfølgelse fra den romerske øvrighet (offisiell forfølgelse).....	26
3.5.2. Forfølgelse fra ikke-troende (uoffisiell forfølgelse).....	29
3.5.3. Et mellomstandpunkt: teorien til Travis B. Williams	30
3.5.4. Forfølgelse fra djevelen	32
3.5.5. Konklusjon	33
3.6. Hustavlene i NT	34
3.6.1. Forskningen på hustavlene i NT	34
3.6.2. Hustavlen i Peters første brev	36
4. Eksegese av 1 Pet 2,18-25	37
4.1. Inndeling av Peters første brev.....	37
4.2. Nærkontekst	38

4.2.1. Rett liv blant hedningene (2,11-12).....	39
4.2.2. Underordning under myndighetene (2,13-17).....	40
4.2.3. Formaninger til kvinner og menn i ekteskapet (3,1-7).....	42
4.2.4. Avsluttende formaninger til alle (3,8-12).....	45
4.3. Strukturen i 1 Pet 2,18-25.....	46
4.4. Eksegese av vers 18.....	46
4.5. Eksegese av vers 19.....	54
4.6. Eksegese av vers 20.....	59
4.7. Teorien om en urkristen hymne som kilde til 1 Pet 2,21-25.....	62
4.8. Eksegese av vers 21.....	64
4.9. Eksegese av vers 22.....	67
4.10. Ekskurs: Peters bruk av Jesajaboken i 2,21-25.....	68
4.11. Eksegese av vers 23.....	69
4.12. Eksegese av vers 24.....	72
4.13. Eksegese av vers 25.....	78
5. Avslutning.....	83
6. Litteratur.....	85

Forkortelser

Bibel 2011: Bibelselskapets oversettelse 2011

BDAG: Danker, F. W. (red.) (2000). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature* (Third ed.). Chicago & London: University of Chicago Press.

ESV: The Holy Bible. English Standard Version (2003). Wheaton

GNO (1/2): Ulrichsen, Jarl Henning (2009). *Gresk-norsk ordbok til det Nye Testamente* (Bind 1 og 2). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

HThKNT: Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament

ISBE: Bromily, G. W. (red.) (1979-1988). *International Standard Bible Encyclopedia*. Rev. utg. 4 bind. Grand Rapids: Eerdmans.

JBL: *Journal of Biblical Literature*

JSNT: *Journal for the Study of the New Testament*

KB: Mæland, Jens Olav (red.) (2000). *Konkordieboken. Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennelsesskrifter*. Oslo: Lunde Forlag.

KNT: Kommentar till Nya testamentet

LXX: *Septuaginta*, Editio altera (2006). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft

LW "X": Bind nummer X i den amerikanske versjonen av Luthers verker: *Luther's Works*. Philadelphia og St. Louis 1955 -

MT: Masoret-teksten etter *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1997). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft

NA27: *Novum Testamentum Graece*, Nestle-Aland 27. utgave (1993). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft

NA28: *Novum Testamentum Graece*, Nestle-Aland 28. utgave (2012). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft

NB07: Norsk Bibel 1988, revidert 2007

NKJV: *New King James Version*

NTS: *New Testament Studies*

SBLDS: Society of Biblical Literature (SBL), Dissertation Series

SEÅ: *Svensk exegetisk årsbok*

TDNT X: Kittel, Gerhard; Friedrich Gerhard (red.). *Theological Dictionary of the New Testament* (Volume X). Grand Rapids: William Eerdmans Publishing Company.

WA: Weimar-utgaven av Luthers verker. 1883-

1. Innledning

«Det finnes ingen ulykke og lidelse så stor at vi ikke kan holde det ut, når vi bare har den trøst: Vi har en nådig Gud.»¹ (Luther)

De fleste kristne vil vel før eller senere måtte reflektere over lidelse når livet går inn i en skyggedal. Da kan følgende spørsmål melde seg: Hvordan kan en kristen holde ut i lidelser? Hvordan kan man finne trøst i trengsel? Sitatet fra Luther over gir et oppsiktsvekkende svar på disse spørsmålene. Men hva sier Bibelen? Ofte er det en hjelp i vanskelige spørsmål å være konkret. Og hva kan vel være mer konkret enn slaver som mishandles av sine herrer? Hvilken trøst og oppmuntring gir Peter til dem i sitt første brev? Disse spørsmålene inviterer til en eksegesis av 1 Pet 2,18-25.

1.1. Problemstilling og disposisjon

Hoveddelen av denne avhandlingen er en eksegesis av 1 Pet 2,18-25 som er en formaning med begrunnelser til kristne slaver om å utholde uforskyldte lidelser under sine herrer. Dette vil utgjøre kap. 4 av oppgaven. Tittelen på oppgaven er «Slavenes lidelser i Peters første brev. Eksegesis av 1 Pet 2,18-25». Jeg vil undersøke hva slags lidelser de kristne slavene Peter skriver til kunne oppleve, og hva som er innholdet i formaningene han gir dem. 1 Pet 2,18-25 er innføydd i et brev som også ellers har lidelse som et sentralt motiv (f.eks. 1,6-7; 3,13-18; 4,1-4.12-19; 5,8-10), for alle adressatene til brevet kunne oppleve uforskyldte lidelser. Dermed kunne også de kristne slavene oppleve den slags lidelser. For å få et mer helhetlig bilde av slavenes situasjon, og for bedre å forstå Peters formaninger til dem, må jeg dermed også undersøke artene av lidelser i Peters første brev i alminnelighet. Dette forutsetter at jeg, om mulig, lokaliserer Peters første brev, forfølgelsene, lidelsene og adressatene i tid og rom. Dette vil jeg forsøke å gjøre i forbindelse med innledningsspørsmålene i kap. 3. I kapittel 2 gir jeg noen holdepunkter i aktuell forskningshistorie til Peters første brev og til lidelsesmotivet i dette brevet. Det siste kapittelet, kap. 6, er en kort avslutning med noen viktige momenter fra oppgaven.

1.2. Metode

Jeg vil i denne avhandlingen benytte en eksegetisk metode.² Ordet «eksegesis» kommer av to greske ord: ἔκ som kan bety «fra» eller «ut av», og en aoristform av verbet ἄγω som betyr «føre» eller «lede».³ Man ønsker altså «å føre ut av» teksten dens opprinnelige, eller historiske, meningsinnhold. Man forutsetter altså at teksten selv inneholder tilgjengelig informasjon som man under eksegesen

¹ Luther, Martin. WA 45,370. Sitert fra Wisløff 1983, s. 94.

² Mesteparten av dette delkapittelet er bearbejdet stoff fra Oppgave 2 KMA306.2: *Masteravhandlingens metodiske grunnlag*.

³ Blomberg & Markley 2010, s. xii; BDAG, s. 16 og s. 295-298

da forsøker å sette ord på og/eller utdype.⁴ I eksegesen vil jeg legge vekt på å forklare sentrale ord og begreper i teksten, spesielt i lys av nærkonteksten, men også i den videre kontekst og i helbibelsk eller bibelteologisk perspektiv. Det vil også være viktig å forstå den historiske kontekst disse begrepene brukes i.

Mitt arbeid med denne masteravhandlingen har også en prinsipiell side som angår og påvirker bruken av en eksegetisk metode. Dette gjelder forholdet til den historisk-kritiske metode, som i de siste 200 år har vært det dominerende metodekonsept i bibelforskningen.⁵ Motivasjonen for å introdusere denne metoden var sammensatt; delvis ville man løsrive teologien fra kirkens læretradisjoner, delvis ønsket man å granske Bibelen etter allmenne vitenskapelige og historiske metoder som var under utarbeidelse i opplysningstiden.

I sin bok «Troens fundamenter» bemerker Aksel Valen-Sendstad at historisk-kritisk forskning derfor fort kommer i konflikt med Bibelens beskaffenhet og selvitnesbyrd.⁶ Bibelen har en «ontologisk todimensjonalitet», det vil si, den er både Guds og menneskers ord samtidig. Bibelen er en *historisk åpenbaring*. Om bibelforskningen skal være kongenial med forskningsobjektet, Bibelen, må den altså respektere begge de ontologiske aspekter ved Bibelen. Problemet med den historisk-kritiske metode er at den arbeider ut fra forutsetninger som kun respekterer Bibelens menneskelige og historisk-naturlige side.

Aksel Valen-Sendstad utvikler i nevnte bok et alternativ som han kaller «den åpenbarings-historiske metode». På mange måter ligner den på den historisk-kritiske metode, for man gjør bruk av alle sikre vitenskapelige innsikter i arbeidet med Bibelen. Forskjellen mellom metodene ligger i forutsetningsgrunnlaget en anvender i dette vitenskapelige arbeidet. Den åpenbarings-historiske metode søker bevisst å bli kongenial med forskningsobjektet og dermed respektere Bibelens egenart og åpenbaringsdimensjon. Sagt med andre ord: Den åpenbarings-historiske metode tar høyde både for Bibelens menneskelige side og historisitet, *og* for Bibelens guddommelige side som åpenbaring.

Jeg vil i mitt eksegetiske arbeide forsøke å anvende et slikt grunnforhold til Bibelen. Dette utelukker altså ikke at jeg benytter meg av resultatene i de forskjellige vitenskapene, men at dette gjøres på en måte som respekterer Bibelens egenart som åpenbaring.

⁴ Blomberg & Markley 2010, s. xii

⁵ Synnes 2008, s. 54

⁶ Valen-Sendstad, A., *Troens Fundamenter*, 1996: s. 94-112; Valen-Sendstad, O., *Springende punkter i Skriftsynet*, s. 431-432

Bibelsitatene er hentet fra Bibel 2011 med mindre annet er oppgitt. Jeg har også gjort betydelig bruk av Norsk Bibel 1988/2007 (NB2007). Den greske teksten jeg benytter, er som regel sitert etter NA27, særlig ved hjelp av Bibelworks 9.0. Med mindre annet er oppgitt, benytter jeg dog det tekstkritiske apparatet til NA28. Selve teksten til NA28 er svært lik NA27. Det foreligger kun noen forskjeller i de katolske brev, inkludert Peters første brev. For en liste av disse forskjellene, se NA28, s. 50-51. Jeg vil kommentere de aktuelle forskjellene i tekstene jeg behandler.

2. Forskningshistorie

Forskningshistorien til 1 Pet 2,18-25 har betydelig overlapp med forskningshistorien til Peters første brev som helhet. De to kan ikke skilles for så vidt som de innflytelsesrike kommentarene også dekker 2,18-25. For en nokså detaljert gjennomgang av litteraturen frem til ganske nylig, se Joseph 2012, s. 1-25.⁷ Jeg vil nøye meg med å trekke frem noen holdepunkter i forskningen på 1 Pet, og utdype et lite utvalg av litteratur som har vært, eller kunne ha vært, aktuell for denne avhandlingen. For noen hovedtrekk for forskningshistorien til hustavlene i NT, se kap. 3.6.1. For den langvarige og omfangsrike diskusjonen om lidelsens art i Peters første brev, se kap. 3.5.

Joseph nevner et par viktige vannskiller i forskningen på Peters første brev.⁸ Det første er utgivelsen av kommentaren til Edward Selwyn i 1946.⁹ Joseph gir denne kommentaren æren av å begynne den moderne forskningen på Peters første brev.¹⁰ Han så på Peters første brev primært som et *brev*, i motsetning til tidligere forskning som ofte hadde betraktet det som en dåpspreken. John H. Elliott beskriver Selwyns kommentar som «groundbreaking and brilliant».¹¹ Det neste vannskillet kom ifølge Joseph med Elliotts artikkel fra 1976 med det berømte navnet «*The Rehabilitation of an Exegetical Step-Child: 1 Peter in Recent Research*».¹² I tiden etter kom det stadig flere kommentarer og artikler til Peters første brev.¹³ Blant disse har flere hatt lidelse som tema, direkte eller indirekte.

I 1993 publiserte Paul Achtemeier artikkelen «*Suffering Servant and Suffering Christ*».¹⁴ Der reflekterer han over forholdet mellom 1 Pet 1,10-12 og 2,21-25, og over kristologien som kommer til uttrykk i disse avsnittene. Er det en sammenheng mellom bruken av Jes 53 i 1 Pet 2,21-25 og læren om at Kristi Ånd var i profetene i 1,10-12? Selv om jeg ikke kan følge Achtemeier i alle hans konklusjoner, har denne artikkelen vært inspirerende for mitt arbeid.

⁷ Josephs gjennomgang fokuserer på kristologi, forholdet mellom GT og 1 Pet, og narratologisk metode. (Joseph 2012, s. 1)

⁸ Joseph 2012, s. 2-3

⁹ Selwyn, Edward Gordon (1946). *The First Epistle of St. Peter*. London: Macmillan. Referanse hentet fra Joseph 2012, s. 2 og 193. Hvis en kilde, slik som Selwyns bok i denne fotnoten, står skrevet ut med all relevant informasjon (forfatter, årstall, tittel, forlag/tidsskrift, by), så betyr det at referansen er hentet fra en annen kilde, eller siteres indirekte gjennom den. Den står da som regel ikke oppgitt i litteraturlisten. Dette signaliseres også med en eksplisitt henvisning til hvor jeg har hentet referansen fra.

¹⁰ Joseph 2012, s. 2

¹¹ Elliott 2000, s. 3

¹² Elliott, John (1976). «*The Rehabilitation of an Exegetical Step-Child: 1 Peter in Recent Research*». JBL 95. (s. 243-54). Sitert fra Joseph 2012, s. 186.

¹³ Joseph 2012, s. 2-3 og 7. En tematisk ordnet liste av litteratur etter kommentaren til Selwyn finnes i Elliott 2000, s. 4.

¹⁴ Achtemeier 1993, s. 176-188

Steven R. Bechtler utga i 1998 boken «*Following in His Steps: Suffering, Community and Christology in 1 Peter*».¹⁵ Han argumenterer for at forfatterens bruk av begrepene ære og skam (vanære) er de viktigste for å forstå problemet med lidelser i Peters første brev.¹⁶ Han skriver:

«*The essence of the problem addressed in 1 Peter is the pervasive threat to honor inherent in the relentless verbal attacks of non-Christians against the letter's addressees.*»¹⁷

I 2001 utga Sharon C. Pearsons boken «*The Christological and Rhetorical Properties of 1 Peter*».¹⁸ Hun ønsker å vise at begrepene lidelse/herlighet utgjør både metoden og budskapet i brevet.¹⁹ Hun mener videre at kristologien i brevet primært finnes i avsnittene 1,3-12.18-22; 2,4-8.21-25 og 3,18-22. Joseph bemerker videre om hennes teologi: «*In 2,21-25, the concept of suffering binds together antithetical couplets like sin/righteousness, dying/living, and persecution/entrusting.*»²⁰

De to sistnevnte bøkene har jeg ikke benyttet i mitt arbeid. Det som derimot har vært viktige kilder er flere av kommentarene som er kommet de siste tiårene til Peters første brev. Av disse vil jeg særlig holde frem «*1 Peter*» av Elliott (2000) og «*1 Peter*» av Achtemeier (1996). Disse kommentarene er blant annet kjennetegnet av et grundig arbeid med den greske grunnteksten, noe som har vært inspirerende i mitt arbeid. Av moderne kommentarer til Peters første brev som også har vært viktige, vil jeg nevne Olsson 1982, Grudem 1988, Davids 1990 og Jobs 2005. Disse kommentarene utgjør en del av den fornyede interessen for Peters første brev som jeg omtalte ovenfor, og de tar opp både lidelse i Peters første brev og slavenes situasjon.²¹

¹⁵ Bechtler, Steven Richard (1998). *Following in His Steps: Suffering, Community and Christology in 1 Peter*. SBLDS, 162. Atlanta: Scholars. Referanse hentet fra Joseph 2012, s. 16 og 184.

¹⁶ Joseph 2012, s. 16

¹⁷ Bechtler, *Following in his Steps*, s. 103. Sitat hentet fra Joseph 2012, s. 16.

¹⁸ Pearson, Sharon Clark (2001). *The Christological and Rhetorical Properties of 1 Peter*. SBEC, 45. Lewiston: Edwin Mellen. Referanse hentet fra Joseph 2012, s. 20 og 192.

¹⁹ Joseph 2012, s. 20

²⁰ Ibid.

²¹ Se Elliott 2000, s. 550 for en litteraturliste til 1 Pet 2,18-25.

3. Innledningsspørsmål

Peter skriver sitt første brev til kristne som lider,²² og nettopp lidelse er som allerede nevnt (kap. 1.1) et viktig tema i brevet (1,6; 2,18-25; 3,13-18; 4,1-4.12-13.19; 5,8-10). I kapittel 3.5 vil jeg undersøke arten og opphavet til disse lidelsene. Det vil bidra til å tegne et historisk bakteppe for eksegesen av 1 Pet 2,18-25. I den forbindelse vil det også være hensiktsmessig å behandle en del innledningsspørsmål til Peters første brev, nemlig forfatterskap (3.1), avfattelsestid (3.2), avfattelsessted (3.3) og adressater (3.4). I det siste delkapittelet (3.6.) vil jeg si noe om forskningen på de såkalte «hustavlene» i NT. Grunnen til dette er at 1 Pet 2,18-25 er en del av en slik hustavle.

3.1. Forfatter

Jeg vil ikke forsøke å gi en fullstendig behandling av spørsmålet om forfatterskap, det ville forlangt mer plass enn formålstjenlig er i denne oppgaven. For grundige gjennomganger, se Carson & Moo 2005, s. 641-646; Achtemeier 1996, s. 1-42 og Elliott 2000, s. 118-130. For min egen del er jeg overbevist om at Peter er forfatter av Peters første brev, sannsynligvis ved hjelp av en sekretær. Da dette ikke er den dominerende oppfatningen blant samtidige bibelforskere, vil jeg likevel kort ta opp noen av argumentene, uten å gjøre krav på fullstendighet.

Forfatteren av Peters første brev er ifølge brevet selv apostelen Peter: Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ «Peter, Jesu Kristi apostel» (1 Pet 1,1). Ingen kjente tekstvarianter oppfører noe annet.²³ I tillegg har man fra og med Ireneus (omtrent 180 e.Kr.) tidlige ytre bevitnelser på at Peter er forfatter, og en tidlig og ubestridt inkludering i kanon.²⁴ Til tross for dette har forfatterskapet til Peters første brev vært meget omstridt i bibelforskningen helt siden innsigelsene til Herman Heimart Cludius (1808).²⁵ Jeg vil følgelig kort ta opp noen av argumentene som fra da av er kommet mot Peter som forfatter av Peters første brev.

3.1.1. Kildekritikk og slektskap med paulinsk teologi

Det er gjort mye kildekritisk arbeid med Peters første brev. Den faglige diskusjonen om mulige kilder og litterær avhengighet i Peters første brev er for omfattende til at jeg kan ta den med her,²⁶ men en av de mest populære teoriene har vært at Peters første brev er litterært avhengig av Romerbrevet og Efeserbrevet, det vil si av Paulus.²⁷ På dette grunnlag har man problematisert at Peters første brev er

²² Carson & Moo 2005, s. 636

²³ NA28 s. 696

²⁴ Elliot 2000, s. 120, 138. Før Ireneus er alle mulige bevitnelser av Peters første brev i form av allusjoner.

²⁵ Ibid. s. 120

²⁶ For en detaljert diskusjon om dette, se Elliott 2000, kap. 2 «Sources and affinities», og Achtemeier 1996, s. 12-23.

²⁷ Eksempler på språklige og teologiske likhetstrekk er 1 Pet 1,14/Rom 12,2; 1 Pet 2,6-8/Rom 9,32-33; 1 Pet 1,3/Ef 1,3; 1 Pet 3,22/Ef 1,20-22. Vedrørende lidelse er der også visse språklige likhetstrekk mellom Peters

skrevet av apostelen Peter, som var for selvstendig til å etterape Paulus' teologi og språkbruk. Man har følgelig hevdet at forfatteren av Peters første brev må ha tilhørt en «paulinsk gruppe». Han må ha vært en «paulianer».²⁸

Dette argumentet, som går helt tilbake til Cludius (1808), har dog mistet mye av sin tidligere popularitet fordi man har erkjent at det hviler på et tvilsomt grunnlag.²⁹ De språklige og teologiske likehetstrekk mellom Paulus og Peter skyldes sannsynligvis deres avhengighet av en felles kristen tradisjon.³⁰ Det har ifølge Elliott pågått «a shift in theories» i bibelforskningen på dette området; man har gått fra teorier om litterær avhengighet til å se det som felles bruk av en kristen tradisjon.³¹ Feilen man ofte gjorde tidligere var at man lot språklige og teologiske likhetstrekk uten videre indikere litterær avhengighet, og overså forskjellene som faktisk foreligger i måten de aktuelle uttrykkene ble brukt og fortolket på, fremholder Elliott.³²

3.1.2. Lidelser og forfølgelser

Det har lenge vært hevdet at lidelsene som omtales i Peters første brev, gjenspeiler en offisiell forfølgelse iverksatt av romerske myndigheter. Man har satt dette i sammenheng med styret til henholdsvis keiserne Nero (54-68), Domitian (81-96) eller Trajan (98-117).³³ Hvis brevet er skrevet under offisielle forfølgelser under de to sistnevnte keiserne, kan ikke Peter ha vært forfatter da han var død på disse tidspunktene.

I kapittel 3.5 vil jeg dog argumentere for at lidelsessituasjonen i Peters første brev mest sannsynlig gjenspeiler baktalelse og sladder fra den allmenne romerske befolkningen (2,12; 3,16; 4,3-4), snarere enn en offisiell forfølgelse fra romerske myndigheter. Dette passer godt med beskrivelsene av lidelsene i Peters første brev, samsvarer med Peter som forfatter og er for øvrig det rådende standpunkt blant bibelforskere i dag.³⁴

første brev og Romerbrevet/Efesebrevet: 1 Pet 4,12-13; 5,1/Rom 8,17-18 og 1 Pet 5,8-9/Ef 6,11-13. Man har hevdet at disse likehetstrekk er eksempler på at Peters første brev er litterært avhengig av Romerbrevet og/eller Efesebrevet. For detaljer og mange flere eksempler, se Elliott 2000, s. 20-22 og Achtemeier 1996, s. 15-17.

²⁸ Elliott 2000, s. 122

²⁹ Ibid.

³⁰ Carson & Moo 2005, s. 644; Elliot 2000, s. 122; Achtemeier 1996, s. 15-19. Etter en forholdsvis grundig litterær sammenligning mellom Peters første brev og paulinske brev konkluderer Achtemeier: «The differences on the whole seem more significant for the theology of 1 Peter than the similarities, with the result that the notion of 1 Peter belonging to the Pauline «school», or deliberately cast in the Pauline mode, is wide of the mark.» (Achtemeier 1996, s. 19)

³¹ Elliott 2000, s. 20

³² Ibid., s. 21 og s. 23

³³ Elliott 2000, s. 98

³⁴ Carson & Moo 2005, s. 639; Elliott 2000, s. 98

3.1.3. Det gode greske språket

Språket i Peters første brev er skrevet i attisk gresk stil med klassisk vokabular. Sammen med Lukas-evangeliet, Apostlenes gjerninger og Hebreerbrevet er det ifølge forskere noe av det beste greske språket man finner i NT. Peter var dog en fisker fra Galilea med arameisk som morsmål, og han ble regnet som «ulærd» (ἀγράμματος, Apg 4,13). Nyere forskning på språket i Palestina i første århundre e.Kr. har dog vist at gresk ble mye brukt. Likevel mener en forsker som Paul Achtemeier at et slikt kyndig gresk språk som i Peters første brev vitner om en formell utdanning, og var følgelig sannsynligvis over evnene til apostelen Peter.³⁵

Et vanlig forsvar for Peters forfatterskap er at han fikk hjelp av en greskkyndig sekretær i arbeidet med brevet, ofte identifisert som den Silvanus som nevnes i 5,12. Silvanus (eller Silas) var en viktig medarbeider av apostelen Paulus (Apg 15-17; 18,5; 2 Kor 1,19) og oppgis som medforfatter eller medavsender av første og andre brev til tessalonikerne (1 Tess 1,1; 2 Tess 1,1). I så fall kan han ha vært opphavsmann til det gode gresk språket i Peters første brev.³⁶ Denne hypotesen har dog fått mye kritikk. Spørsmålet er bl.a. om den greske vendingen Διὰ Σιλουανοῦ... ἔγραψα i 5,12 angir Silvanus som sekretær eller som kurer, som brevets overbringer.³⁷ Selv om det finnes ett kjent tilfelle der konstruksjonen sikter til en sekretær, så ser de fleste tilfellene ut til å angi en kurer eller delegat.³⁸ Denne forståelsen gjenspeiles i oversettelsen av 5,12a i Bibel 2011: «Med hjelp av Silvanus, en bror jeg har tillit til, sender jeg dette korte brevet...».

Dermed er det ikke sagt at språket i Peters første brev ikke kan være påvirket av en sekretær. Bruken av slike sekretærer var utbredt i det første århundre e.Kr. Et kjent eksempel fra NT er Romerbrevet som ble ført i pennen av Paulus sin sekretær Tertius (Rom 16,22). En sekretær er kanskje også underforstått når Paulus i slutten av flere av sine brev med formuleringen «med egen hånd» (eller noe tilsvarende) (1 Kor 16,21; 2 Tess 3,17; Gal 6,11; Filem 19), uttrykkelig nevner at han selv griper pennen.³⁹ Vedrørende bruken av sekretærer sier Carson og Moo:

“While we have no way of knowing for sure, it seems likely that most of the New Testament letters, including those of Paul, were produced this way.”⁴⁰

Med andre ord: Bruken av sekretær kan ha vært så selvfølgelig at det ikke er urimelig å anta at Peter har benyttet en sekretær enten han er navngitt i brevet eller ikke. Ei heller er det umulig at Silvanus

³⁵ Achtemeier 1996, s. 4-5

³⁶ Carson & Moo 2005, s. 644; Engelbrecht (2009), *The Lutheran Study Bible*, s. 2147

³⁷ Carson & Moo 2005, s. 645

³⁸ Ibid. For en gjennomgang av bevismaterialet, se Elliott 2000, s. 872-873.

³⁹ Elliot 2000, s. 123

⁴⁰ Carson & Moo 2005, s. 334

var sekretær, for selv om 5,12 trolig angir ham som delegat, så behøver ikke det å bety at han ikke også var sekretær.⁴¹

Carson og Moo stiller i tillegg spørsmål ved om det nå er helt sikkert at Peter ikke kan være opphavsmann til det gode greske språket i Peters første brev. Hans beskjedne bakgrunn og sannsynlige mangel på formell utdanning må veies opp mot det faktum at han på tiden da Peters første brev trolig ble skrevet, hadde virket som apostel i rundt 30 år. Vi vet ikke hvor god hans gresk var blitt i løpet av denne tiden, og egentlig heller ikke hvor god den var i utgangspunktet.⁴²

3.1.4. Konklusjon

Kanskje et flertall av bibelforskere i dag tror ikke at Peter har skrevet Peters første brev, blant annet av nevnte grunner.⁴³ Det er likevel en god del bibelforskere som mener at enten Peter eller en sekretær under Peters tilsyn skrev brevet.⁴⁴ En vanlig teori blant forskere er at Peters første brev er pseudonymt eller pseudepigrafisk, det vil si, skrevet under falskt navn.⁴⁵ Hvis det stemmer, så er det i så fall enten skrevet av en enkelt anonym forfatter eller av en gruppe.⁴⁶ John Elliot gjør seg til talsmann for det siste alternativet og mener brevet er skrevet av en «petrinsk gruppe» i Roma etter Peters død.⁴⁷ Også Achtemeier mener at pseudonymitet er «den beste arbeidshypotesen».⁴⁸

Jeg vil likevel konkludere med at Peter har skrevet Peters første brev, kanskje ved hjelp av sekretær som kan ha vært Silvanus. Begrunnelsen for dette er først og fremst at teksten selv vitner om det (1,1 og 5,12). I tillegg gir tidlig kirkehistorie et entydig vitnesbyrd om Peter som forfatter, og motargumentene er ikke overbevisende.

3.2. Avfattelsessted

1 Pet 5,13 består av følgende hilsen: Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἢ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτῇ καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου. Dette kan oversettes «Hun i Babylon, som er utvalgt sammen med dere, og Markus, min sønn, hilser dere.». Dette impliserer at brevet er skrevet på et sted som Peter kaller Babylon, fordi en hilsen overrekkes derfra.⁴⁹ På Peters tid hadde dog Babylon i Mesopotamia ingen jødisk befolkning, og da keiser Trajan besøkte byen i 115 e.Kr., fant han den nesten øde.⁵⁰ Dermed tror nesten ingen

⁴¹ Ibid., s. 645

⁴² Ibid.

⁴³ Carson & Moo 2005, s. 642

⁴⁴ Jobes 2005, s. 19. Eksempler på slike forskere er Carson & Moo 2005, s. 643, Grudem 1988, s. 33-34, Jobes 2005, s. 1. For en liste av forskere både for og imot pseudonymitet for 1 Pet, se Jobes 2005, s. 19.

⁴⁵ Hvalvik & Stordalen 1999, s. 278 og s. 490; Williams 2012, s. 22; Jobes 2005, s. 5

⁴⁶ Elliot 2000, s. 124-125

⁴⁷ Ibid., s. 127-130

⁴⁸ Achtemeier 1996, s. 42-43

⁴⁹ Carson & Moo 2005, s. 646

⁵⁰ Elliott 2000, s. 882

forskere i dag at det er denne byen det siktes til i 5,13.⁵¹ Det fantes også på Peters tid en romersk militærbase med navnet Babylon nær Memfis i Egypt, men den er i tradisjonen ikke knyttet sammen med noen kristen forsamling.⁵² De fleste forskere i dag, i samsvar med for eksempel Luther⁵³ og det alminnelige synet før reformasjonen, tror at «Babylon» i 5,13 en billedlig betegnelse («dekknavn») for Roma.⁵⁴ Roma var på denne tiden den ledende verdensmakt og okkuperte Israel, i analogi med det gamle babylonske riket i GT. Dette er i så fall i samsvar med bruken av navnet «Babylon» i Johannes åpenbaring (Åp 16,19; 17,5; 18,2).⁵⁵ «Hun i Babylon, som er utvalgt sammen med dere» sikter da sannsynligvis til de kristne i Roma, eller menigheten der.⁵⁶

3.3. Avfattelsestid

Troverdige kilder tilsier at Paulus og Peter begge led martyrdøden under keiser Nero etter brannen i Roma i 64 e.Kr.⁵⁷ Nero la skylden på de kristne for denne brannen, som han kanskje selv hadde startet, og iverksatte en grusom forfølgelse av dem. Fordi Nero selv døde i 68, og fordi jeg holder fast ved Peter som forfatter av Peters første brev, kanskje med en sekretær, så setter dette øvre grenser for avfattelsestiden mellom 64 og 68. Forholdet til den romerske øvrigheten omtales forholdsvis harmonisk 1 Pet 2,13-17, så det virker lite trolig at brevet er skrevet under forfølgelsene etter bybrannen. Dessuten trenger man tid for avfattelsen av 2 Peters brev hvis man, slik jeg gjør, fastholder Peters forfatterskap også for dette brevet. Dette tilsier at 63 er en sannsynlig minste øvre grense.⁵⁸

En nedre grense er vanskeligere å estimere, men Peter var sannsynligvis ikke i Roma før slutten av sin levetid på 60-tallet e.Kr. I tillegg var Paulus neppe i Roma da Peter skrev brevet fordi han ikke nevnes i brevet, noe som tilsier at brevet er skrevet da Paulus trolig var ute av byen i 62-63.⁵⁹

⁵¹ Carson & Moo 2005, s. 646

⁵² Elliott 2000, s. 132

⁵³ LW 30, *Sermons on the First Epistle of St. Peter*, s. 144. Luther bemerker dog i denne sammenheng: "But I am willing to give everyone freedom here to interpret this verse as he chooses, for it is not vital." (s. 144)

⁵⁴ Achtemeier 1996, s. 354

⁵⁵ Grudem 1988, s. 35

⁵⁶ Se BDAG, s. 968 under ordet συνεκλεκτός, og Elliott 2000, s. 881-882. To mulige underforståtte hunkjønnssord er ἐκκλησία, «menighet», eller ἀδελφότης, «a group of fellow believers» (BDAG s. 19).

⁵⁷ Se utdrag fra denne tradisjonen i Grudem 1988, s. 34-38.

⁵⁸ Davids 1990, s. 10; Haraldsø 1997, s. 18; Carson, Moo 2005, s. 646-647; Grudem 1988, s. 36-38

⁵⁹ Carson, Moo 2005, s. 643 og 646-647; Grudem 1988, s. 37

Den mest populære teorien blant bibelforskere i dag er, som nevnt, at Peters første brev er pseudonymt. Det er da vanlig å datere brevet mellom 70 og 100.⁶⁰, blant annet fordi man mener at kallenavnet «Babylon» for Roma forutsetter ødeleggelsen av Jerusalem og tempelet i 70.⁶¹

3.4. Adressatene

Peters første brev er adressert til «de utvalgte som lever som fremmede, spredt omkring i Pontos, Galatia, Kappadokia, Asia og Bitynia.» (1,1). Disse navnene sikter sannsynligvis til romerske provinser i Lilleasia (i de vestlige deler av det nåværende Tyrkia). De dekket i så fall hele området nordvest for Taurusfjellene – et meget stort område.⁶² Det eneste problemet med denne forklaringen er at Pontos og Bitynia ble slått sammen til én provins i 65/63 f.Kr. Elliott nevner dog eksempler på at det også etter denne tid i praksis ble skjelnet mellom dem.⁶³ Han påpeker at det også kan gjenspeile den uformelle eller folkelige bruken (se Apg 16,7 [Bitynia] og Apg 18,2 [Pontos]). Dessuten kan det hende at Peter skjelnet mellom dem for å angi reiseruten til Silvanus (gitt at han var delegaten, slik jeg argumenterte for over).⁶⁴

Adressatenes geografiske lokalisering er angitt eksplisitt i teksten, men det har derimot vist seg vanskelig å si noe presist om deres identitet og situasjon for øvrig. De var spredt over et stort område, noe Achtemeier reflekterer treffende over i sin kommentar:

«Further, it lies in the nature of a letter intended for so wide an area that the readers will be addressed in as broad terms as possible, so that at least some parts of the letter will be relevant to each of the different groups of its readers.»⁶⁵

Likevel har adressatenes identitet og situasjon vært ganske inngående debattert i forskningen.⁶⁶ Jeg vil i denne oppgaven begrense meg til kort å ta opp to problemstillinger fra denne faglige diskusjonen: nemlig adressatenes etniske sammensetning, og Elliotts teori om adressatenes sosiale bakgrunn som «fremmede og utlendinger».

⁶⁰ Carson, Moo 2005, s. 646. Elliott oppgir intervallet 73-95 e.Kr. (Elliott 2000, s. 138), mens Achtemeier oppgir 80-100 e.Kr. (Achtemeier 1996, s. 50).

⁶¹ Elliott 2000, s. 137

⁶² Elliott 2000, s. 84-86; Carson & Moo, s. 647-648. Se kart i Elliott 2000, s. 85.

⁶³ Elliott 2000, s. 84-86

⁶⁴ Carson & Moo, s. 648. Denne teorien ble først fremsatt av F. J. A. Hort. Den ble senere videreført av en rekke bibelforskere, for eksempel Elliott. For detaljer, se Elliott 2000, s. 91-93. Selv om teorien er hypotetisk, er den etter mitt skjønn ikke usannsynlig.

⁶⁵ Achtemeier 1996, s. 50

⁶⁶ For en ganske detaljert analyse og vurdering, se Achtemeier 1996, s. 50-58, og Elliott 2000, s. 84-102.

3.4.1. Adressatenes etniske sammensetning

Det har vært mye omdiskutert gjennom kirkens historie om adressatene til Peters første brev besto hovedsakelig av jøder eller av hedninger.⁶⁷ Grunnen til dette er at materialet i brevet synes å peke i ulike retninger. Et argument for adressatenes jødiske etnisitet har vært å vise til brevets omfattende bruk av GT i form av for eksempel sitater (1,16.24; 2,6; 3,10-12), allusjoner (2,3.7.8.9-10.22.24; 3,14; 4,18; 5,5) og personer (Abraham og Sara 3,6; Noa 3,20) og til referanser til og bruk av jødisk historie («fremmede» og «utlendinger» i 1,1 og 2,11; «Babylon» i 5,13).⁶⁸ Et annet argument er Gal 2,7 der det står at Peter skulle forkynne evangeliet «for de omskårne». Dermed har man helt fra kirkens tidlige historie ment at adressatene var jøder.⁶⁹

Materiale som peker i retning av at adressatene hovedsakelig var hedninger, er måten deres livstil før omvendelsen beskrives på (1,14.18; 2,10.25; 4,3-4). Spesielt tydelig er 4,3: «*Det er nok at dere i den tiden som er gått, har levd slik hedningene vil, i utskeielser og lyster, i drikk, festing, fyll og forkastelig avgudsdyrkelse.*». Syndene som oppramsas, var typiske for hedninger på den tiden, ikke minst «avgudsdyrkelse».⁷⁰ I 1,14 tales det dessuten om de lystene adressatenes fulgte «i sin uvitenhet»,⁷¹ noe som passer best på hedninger som ikke kjente Moseloven. Vedrørende den omfattende bruken av GT i brevet, så kan det ha sin grunn i det faktum at GT var de første kristne sin Bibel, og trenger ikke å indikere at tilhørerne hovedsakelig var jøder.⁷² Hva angår enigheten mellom apostlene om å dele misjonsmarken mellom seg, så var den ikke absolutt, men retningsgivende. På sine misjonsreiser forkynte Paulus som regel i synagogene da han kom til en ny by (Apg 13,14-15; 14,1). Peter forkynte for den hedenske offiseren Kornelius (Apg 10) og oppholdt seg kanskje lenge nok i den hedenske byen Korint til å få etterfølgere der (1 Kor 1,12-13; slike partidannelser ble refset av Paulus.).⁷³

Etter mitt skjønn veier de sistnevnte argumentene tyngst og indikerer at adressatene hovedsakelig var hedninger, mest sannsynlig med en jødisk minoritet.⁷⁴

⁶⁷ Joseph 2012, s. 26

⁶⁸ Achtemeier 1996, s. 50

⁶⁹ F.eks. Eusebius, Origenes, flesteparten av de greske fedre og Calvin. Se Achtemeier 1996, s. 50.

⁷⁰ εἰδωλολατρία

⁷¹ ἐν τῇ ἀγνοίᾳ

⁷² Achtemeier 1996, s. 51

⁷³ Carson & Moo 2005, s. 642

⁷⁴ Standpunktet om at adressatene hovedsakelig var hedninger, støttes av Achtemeier 1996, s. 51 og Carson & Moo 2005, s. 647; Davids 1990, s. 8-9. Williams påpeker at dette standpunktet i dag støttes av flertallet av bibelforskere, inkludert ham selv (Williams 2012, s. 95). At der likevel var kristne jøder i de fem provinsene Peters første brev er adressert til, er dog svært sannsynlig da befolkningen i dette området besto av både hedninger og jøder (Elliott 1990, *Home*, s. 45-46).

3.4.2. Elliotts teori: Adressatene som «fremmede og utlendinger» (2,11)

I sin bok *A Home for the Homeless* fra 1981 lanserte John Elliott en teori om adressatenes status som «fremmede og utlendinger» (1 Pet 2,11). I bokens første kapittel analyserer Elliott substantivet *πάροικος* (fremmed, innflytter) som brukes i 1 Pet 2,11. Han siterer fra K.L. og M.A. Schmidt sin forklaring av ordet i TDNT 5 (s. 842):⁷⁵

«The noun denotes the state, position or fate of a resident alien, 'dwelling abroad' without civil or native rights.»

Poenget til Elliott er at dette er en bokstavelig beskrivelse av adressatene til Peters første brev: De var fremmede og utlendinger, sosialt og juridisk, både før og etter de kom til tro på Jesus. Ifølge Adolf Berger medførte den juridiske status av *peregrinus* (*πάροικος*) i Romerriket til restriksjoner i ekteskap, handel, politiske rettigheter og arv.⁷⁶ Dette har da bidratt til adressatenes lidelser som omtales i brevet.⁷⁷ Elliott ser også på begrepene *παροιμία*⁷⁸ (det å leve som fremmed/innflytter på et sted⁷⁹), og *παρεπίδημος*⁸⁰ (fremmed, utlending⁸¹), og mener at også disse er sosiologisk og bokstavelig å forstå, ikke primært åndelig eller teologisk. Disse ordene, inkludert *πάροικος*, er tradisjonelt blitt tolket i overført og teologisk betydning: kristne er fremmede og utlendinger på jorden, for himmelen er deres hjem (jf. Hebr 11,9.13; 13,14; Fil 3,20).⁸² Det må dog tilføyes at Elliott ikke helt utelukker den teologiske betydning:

*«There is neither need nor reason to postulate mutually exclusive literal/figurative options here. As we have seen, these words in 1 Peter are used to describe religious as well as social circumstances.»*⁸³

Likevel ønsker han å si at den sosiologiske, og for *πάροικος* også juridiske, betydning er den primære i Peters første brev. Adressatene var kanskje bønder fra landsbygden som måtte flytte til byen og fikk lavere status enn borgerne der, og innflyttere som handelsmenn og håndverkere.⁸⁴

⁷⁵ Elliott 1990, *Home*, s. 25

⁷⁶ Berger, Adolf (1953). *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Transactions of the American Philosophical Society, new series, vol. 43, part 2 (Philadelphia: American Philosophical Society), *Peregrinus*, s. 626-27. Sitert fra Elliott 1990, *Home*, s. 36-37.

⁷⁷ Elliott 1990, *Home*, s. 38

⁷⁸ 1 Pet 1,17

⁷⁹ GNO, s. 161

⁸⁰ 1 Pet 1,1; 2,11

⁸¹ *παρεπίδημος* angir i sin tekniske betydning en som bor et sted som fremmed for en tid, mens *παροιμία* angir en fastboende innflytter eller utlending. (TDNT 5, s. 842)

⁸² Elliott 1990, *Home*, s. 41-49; Elliott 2000, s. 101-103; Carson & Moo 2005, s. 649

⁸³ Elliott 1990, *Home*, s. 42

⁸⁴ *Ibid.*, s. 48

Et problem med Elliotts teori er forutsetningen om at adressatene var *πάροικοι* i juridisk betydning før de ble kristne. Denne påstanden finner ingen støtte i teksten.⁸⁵ Den er også etter mitt skjønn usannsynlig nettopp på sosiologiske premisser. Hvor sannsynlig er det at alle de kristne i et så stort område besto av kun *πάροικοι* i juridisk forstand?⁸⁶ Ifølge Birger Olsson kommer denne overforenklingen av en for sterk avhengighet av sosiologisk metode i Elliotts arbeid.⁸⁷

Et annet problem med Elliotts teori er at uttrykket *παροίκοι καὶ παρεπιδήμοι* (1 Pet 2,11) i datidens hellenistiske litteratur nesten kun forekommer når det siteres fra Peters første brev eller LXX (Gen 23,2 og 38,13).⁸⁸ Dette peker i retning av at Peters første brev låner sitt vokabular fra LXX for å beskrive adressatenes situasjon: Likesom Abraham var en *πάροικος καὶ παρεπίδημος*⁸⁹ i Kanaan, slik er nå adressatene *παροίκοι καὶ παρεπιδήμοι*⁹⁰ blant «hedningene» (religiøs betegnelse på ikke-kristne i 1 Pet 2,12).⁹¹ Jeg mener altså at uttrykket primært er teologisk å forstå, da motsetningen til å være «*παροίκοι καὶ παρεπιδήμοι*» er å være «hedning» i religiøs betydning.⁹² Abraham er et forbilde for de troende, og hans bokstavelig tilstand som fremmed og utlending i Kaanan anvendes metaforisk av Peter for å beskrive adressatenes tilstand som utskjelt religiøs minoritet i det romerske samfunnet.⁹³ Dette utelukker selvsagt ikke at denne tilstanden som «fremmede og utlendinger» hadde sosiale konsekvenser. Det hadde det åpenbart, noe jeg nå skal se nærmere på i følgende delkapittel (3.5.).⁹⁴ Adressatene til Peters første brev var fremmede og utlendinger i både teologisk og sosiologisk betydning; her er jeg enig med Elliott. Men jeg mener han går for langt når han forsøker å påvise at de også var fremmede (*πάροικος*) før sin omvendelse i juridisk betydning, det vil si, når han mener at *πάροικος* brukes som teknisk term i Peters første brev. Nei, de ble «fremmede og utlendinger», teologisk og sosialt, etter de var blitt «renset ved Jesus Kristi blod» (jf. 1,1-2; sitat fra

⁸⁵ Olsson 1989, *Et hem för de hemlösa. Om sociologisk exeGES av NT*, s. 101-102

⁸⁶ For å unngå dette spørsmålet må man i så fall av 1,1 bli tvunget til å konkludere at brevet kun er adressert til en viss prosentandel av de kristne i området, men dette er en usannsynlig og svært lite tilfredsstillende løsning. (Jf. Williams 2012, s. 100).

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Achtemeier 1996, s. 71; Carson & Moo 2005, s. 647

⁸⁹ Gen 23,4, LXX

⁹⁰ 1 Pet 2,11

⁹¹ Joseph 2012, s. 28. Det greske ordet som brukes, er flertallsformen τὰ ἔθνη. Denne flertallsformen blir i NT som regel brukt som teknisk term for ikke-jøder, hedninger (GNO1, s. 179). Grunnbetydning av entallsformen ἔθνος er «folk». I 2,11 blir flertallsformen brukt i motsetning til παροίκους καὶ παρεπιδήμους, «fremmede og utlendinger». Dermed referer det ikke til «ikke-jøder», men til «ikke-kristne», for flertallet i menigheten besto sannsynligvis av hedninger (jamfør hva jeg skrev over om adressatenes etniske sammensetning).

⁹² Joseph 2012, s. 28. Også (Achtemeier 1996, s. 71) og (Carson & Moo 2005, s. 649) gir betegnelseene primært teologisk betydning.

⁹³ Achtemeier argumenterer overbevisende for at Israel i GT (inkludert patriarkene) er den «kontrollerende metafor» som anvendes i 1 Pet for å beskrive det kristne fellesskap. Dette henger igjen sammen med den omfattende bruken av GT, og det forklarer den ukonvensjonelle bruken av τὰ ἔθνη i 2,11 som jeg kommenterte på forrige side. For detaljer og mange eksempler, se Achtemeier 1996, s. 69-72.

⁹⁴ Achtemeier 1996, s. 71

vers 2).⁹⁵ Før sin omvendelse var de sikkert en ganske blandet flokk, fra alle sosiale og kulturelle sjikt i dette heterogene samfunnet.⁹⁶

3.5. Lidelsens art i Peters første brev

Det greske verbet for «å lide», *πάσχω*, forekommer flere steder i 1 Pet enn i noe annet skrift i NT; hele 12 ganger (2,19.20.21.23; 3.14.17.18; 4,1 [2x]; 4,15.19; 5,10). Til dette kommer fire forekomster av substantivet «lidelse» (*πάθημα*. 1,11; 4,13; 5,1.9), og to forekomster av «prøvelse» (*πειρασμός*. 1,6 og 4,12). Flere steder nevnes Kristi lidelser (f. eks. 1,11; 2,21.23), andre steder tales det om adressatenes lidelser (f.eks. 2,19; 3,14; 4,19; 5,9). Jeg vil nå undersøke arten av adressatenes lidelser.

Lidelsene som beskrives i Peters første brev blir som regel forstått som et resultat av forfølgelse. Innholdet av ordet «forfølgelse» har vært omdiskutert,⁹⁷ men Ronald Boyd-MacMillan benytter følgende ganske vide definisjon:⁹⁸

«Forfølgelse er den lidelse eller det press – moralsk, psykisk eller fysisk – som myndigheter, enkeltpersoner eller grupper påfører andre på grunn av disse andres tro og overbevisning, for å bringe dem til taushet, få dem til å avsverge sin tro eller drepe dem.»⁹⁹

Denne definisjonen kan altså favne alt fra voldelige kampanjer fra kristendomsfiendtlige stater, til hån og sjikane fra naboer, familie, kollegaer og andre. To vanlige forklaringsmodeller for lidelsene som beskrives i Peters første brev er forfølgelse fra den romerske øvrighet (offisiell forfølgelse), eller forfølgelse fra den ikke-troende befolkningen (uoffisiell forfølgelse). Jeg vil i det følgende se på hver av disse. Nylig har også Travis B. Williams lansert et tredje alternativ, et slags mellomstandpunkt.¹⁰⁰ Jeg vil også kort se på denne teorien i 3.5.3. Til slutt vil jeg se på forfølgelse fra djevelen.

3.5.1. Forfølgelse fra den romerske øvrighet (offisiell forfølgelse)

Elliott skriver at man før midten av 70-tallet, og noen gang etter dette også, ville forklare lidelsessituasjonen i Peters første brev med forfølgelser under henholdsvis keiser Nero (54-68),

⁹⁵ For flere kritiske argumenter mot teorien til Elliott, se Williams 2012, s. 97-104. Han bemerker: “Over the years, Elliott’s view concerning the “social profile” of the Petrine audiences has gained only a handful of followers.” (s. 99). Dette i seg selv betyr ikke at Elliotts teori er en blindvei, men det står nok i sammenheng med de mange kritiske bemerkninger til teorien som ikke er blitt tilstrekkelig besvart. For min egen del tror jeg han har fått frem noe viktig, nemlig den konkrete sosiale dimensjonen ved å være «fremmed», men han har tatt teorien for langt ved å forsøke å forankre den juridisk.

⁹⁶ Om adressatenes blandede bakgrunn, se Joseph 2012, s. 26; Achtemeier 1996, s. 50.

⁹⁷ Se Boyd-MacMillan 2011, s. 102-140 for detaljer om denne diskusjonen.

⁹⁸ Lilleheim 2011, s. 15

⁹⁹ Boyd-MacMillan 2011, s. 134

¹⁰⁰ ««Median» approach» (Williams 2012, s. 333)

Domitian (81-96) eller Trajan (98-117), som alle er kjent for forfølgelser av kristne.¹⁰¹ Man tenkte seg da systematiske forfølgelser over hele Romerriket (jf. 1 Pet 5,9). Denne teorien om en offisiell og omfattende forfølgelse gjennomført av den romerske øvrighet er i stor grad blitt forlatt i forskningen i favør av uoffisiell forfølgelse (kap. 3.5.2).¹⁰² Williams problematiserer dog denne tolkningshistorien:

«Contrary to the developmental theories that are posed by many modern commentaries, the popularity of the “unofficial” view of persecution is not a recent development. As far back as the 1800s, this view was widely represented in Petrine studies.¹⁰³ Due in large part to the fact that many older interpreters held to genuine Petrine authorship, the epistle was often dated sometime prior to the first State-initiated persecution, which took place under the Roman emperor Nero (64 CE). For this reason, proponents often stressed the localized, inter-personal nature of the conflict, which primarily included discrimination and verbal abuse.»¹⁰⁴

Uansett er en viktig grunn for den nåværende populariteten av det «uoffisielle» synet at de fleste historikere lenge har påpekt at den første udiskutable offisielle forfølgelse av kristne *samtidig over hele Romerriket* var under keiser Decius' regjeringstid (249-251 e.Kr.), nærmere bestemt 250 e.Kr.¹⁰⁵ Forfølgelsen under keiser Nero var begrenset til byen Roma. Domitian forfulgte og drepte mange, særlig innen adelen. Det har dog vært noe omdiskutert om Domitian faktisk forfulgte kristne, men Achtemeier mener det er rikelig bevismateriale som underbygger dette.¹⁰⁶ Forfølgelsene hadde delvis sin grunn i at de kristne nektet å tiltale Domitian som en guddom. Achtemeier påpeker dog at disse forfølgelsene aldri ble en offisiell religionspolitikk over hele Romerriket, men var sporadiske og uorganiserte.¹⁰⁷ Hovedkilden til vår kunnskap om forfølgelsene under keiser Trajan (98-117) er en brevveksling mellom keiseren og Plinius den yngre fra omtrent 111-112.¹⁰⁸ Plinius var romersk

¹⁰¹ Elliott 2000, s. 98. Elliott behandler kun 1900-tallet eksplisitt i denne sammenheng. For en detaljert analyse av denne forklaringsmodellen, se Achtemeier 1996, s. 28-36.

¹⁰² Carson & Moo 2005, s. 639; Elliott 2000, s. 98-100; Williams 2012, s. 3-4

¹⁰³ Williams nevner en rekke eksempler (s. 6). Et lite utvalg er: Augusti, J. C. W. (1801), *Die Katholischen Briefe, neu übersetzt und erklärt und mit Excursen und einleitenden Abhandlungen*. Lemgo: Meyer (1:184); Hensler, Christian G. (1813). *Der erste Brief des Apostels Petrus übersetzt und mit einem Kommentar versehen*. Sulzbach: Seidel (s. 15-16); Steiger, Wilhelm (1832). *Der erste Brief Petri, mit Berücksichtigung des ganzen biblischen Lehrbegriffs ausgelegt*. Berlin: Ludwig Oemigke (s. 33-36). Hort, F. J. A. (1898). *The First Epistle of St. Peter I.1-II.17: The Greek Text with Introductory Lecture, Commentary, and Additional Notes*. London: Macmillan (s. 1-5). Erdman, Charles R. (1918). *The General Epistles: An Exposition*. Philadelphia: Westminster (s. 52).

¹⁰⁴ Williams 2012, s. 5-6. Han skriver også om denne saken i begynnelsen av samme kapittel: «A brief perusal through some of the secondary literature on the subject will reveal that it is not just the «unofficial» view of persecution that has become established within scholarship. A comparison of other surveys of research will reveal how uniformly interpreters have understood the *developmental process* by which each position has arrived at its current level of acceptance.» (s. 4-5)

¹⁰⁵ Elliott 2000, s. 98

¹⁰⁶ Achtemeier 1996, s. 31

¹⁰⁷ Ibid., s. 31-32

¹⁰⁸ Elliott 2000, s. 793

embetsmann i Bitynia.¹⁰⁹ Plinius skriver at han hadde gitt dødsstraff til dem som var angitt som kristne hvis de fastholdt sin bekjennelse tre ganger.¹¹⁰ En av dem som setter forfølgelsene i Peters første brev i sammenheng med dette, er F.G. Downing (1988, s. 105-123). Hans tese er at det ikke var rettssaker i stor skala mot kristne i Lilleasia før de som nevnes i Plinius- brevene.¹¹¹ En slik «offisiell» forfølgelse representerte noe nytt (foruten Neros forfølgelser), og er bakgrunnen for både Peters første brev og Johannes' åpenbaring:

«Pliny is it who prompts the alarm we may discern in Revelation as we now have it, and in 1 Peter. The Beast seems to be waking up.»¹¹²

Altså antyder Downing at korrespondansen mellom Plinius og Trajan er starten på en drastisk forverring av forholdet mellom de kristne og den romerske øvrighet.¹¹³ Rettssakene for Plinius er inkludert i «ildprøven» som nevnes i 1 Pet 4,12.¹¹⁴

Et problem med Downings teori, og andre som setter forfølgelsene i Peters første brev i sammenheng med Plinius' rettspraksis, er at heller ikke Plinius' praksis gjenspeiler en religionspolitikk gjeldende over hele Romerriket. I sitt svar til Plinius er Trajan også motvillig til å lovfeste en slik praksis.¹¹⁵ Dermed passer teorien dårlig med 5,9. Den er også inkongruent med Peter som forfatter av brevet.

For øvrig mener jeg at det kanskje største problemet med teorien om forfølgelse fra den romerske øvrigheten er at brevet selv ikke peker i denne retning. Tvert imot, 1 Pet 2,13-17 avslører et nokså harmonisk forhold til den romerske øvrighet. Heller ikke 5,9 trenger å peke i den retning, for det

¹⁰⁹ Se utdrag av denne korrespondansen i Sandnes & Skarsaune 2000, s. 115-116.

¹¹⁰ Ibid., s. 115

¹¹¹ Downing 1988, s. 105

¹¹² Ibid., s. 106

¹¹³ Ibid. Jf. Williams teori i 3.5.3 der han påstår noe analogt om Neros forfølgelser.

¹¹⁴ Dette henger sammen med en bestemt lesning av brevet som helhet (se Downing 1988, s. 114-116). Frem til 1 Pet 4,12 er lidelse en teoretisk mulighet, men noe som mest sannsynlig bare rammer slaver (2,18-25). I 4,12 er derimot «ildprøven» kommet, uventet og brutal, og dette er nettopp en omskrivning av Plinius' rettspraksis. Fra 4,12 og ut brevet er lidelsene reelle. Teorier om et slikt «skifte» i brevet, i ulike utgaver, har vært ganske alminnelig i tidligere forskning (Elliott 2000, s. 768-770; Carson & Moo 2005, s. 640-641). Man har ment at Peters første brev besto av to deler; 1,1-4,11 og 4,12-5,14. Bakgrunnen for denne inndelingen var blant annet at man mente arten av lidelsene var ulik i de to delene. Sammen med denne inndelingen kom kildekritiske teorier om delenes ulike opphav. For eksempel så noen på den første delen som en dåpspreken, mens den andre var et brev som ble sendt senere da forfølgelsene brøt ut. Av forskjellige årsaker blir dog slike kildekritiske teorier ikke fulgt av mange i dag (Elliott 2000, s. 769). Lidelse er som nevnt et tema gjennom hele brevet (1,6; 2,18-25; 3,13-17; 4,5; 5,10. Carson & Moo 2005, s. 641), og tanken om «prøvelse ved ild» blir tematisert allerede i 1,6-7. I tillegg blir lidelsene omtalt som en realitet, ikke bare et potensial, også i den første delen (2,12.15.18-20; 3,9.16; 4,1.4. Elliott 2000, s. 769). Også mange andre tegn på brevets litterære enhet er blitt funnet av dem som har nærlest teksten (se Elliott 2000, s. 768-770 for en overbevisende gjendrivelse av de nevnte kildekritiske teoriene).

¹¹⁵ Achtemeier 1996, s. 32-33; Elliott 2000, s. 793

finnes andre forklaringer på hvordan de aktuelle lidelsene kunne ramme de kristne «rundt om i verden» (5,9). Jeg kommer til dette i det følgende (3.5.2 og 4).

3.5.2. Forfølgelse fra ikke-troende (uoffisiell forfølgelse)

Den andre forklaringsmodellen går ut på at lidelsene som omtales i Peters første brev hadde sin årsak i forfølgelse fra den lokale ikke-troende befolkning. Det er flere momenter i brevet som tyder på dette. Jeg vil i det følgende se på noen sentrale begreper som brukes for å beskrive forfølgelsene.¹¹⁶

καταλάλιω (2,12; 3,16): tale mot, tale nedsettende om, tale ondt om, baktale

λοιδορία (3,9): utskjelling, skjellsord, spott, hån

ἐπηρέαζω (3,16): sjikanere, snakke nedsettende om

βλασφημέω (4,4): tale ille om, baktale, spotte, håne

ὀνειδίζω (4,14): skjelle ut, spotte, håne, fornærme

Disse ordene angir ulike former for verbal trakassering eller forfølgelse.¹¹⁷ De kristne ble utskjelt, sjikanert, hånet og baktalt som ugjerningsmenn.¹¹⁸ Noe av grunnen til dette finner vi i kapittel 4:¹¹⁹

«Det er nok at dere i den tiden som er gått, har levd slik hedningene vil, i utskielser og lyster, i drikk, festing og fyll og i forkastelig avgudsdyrkelse. Nå undrer de seg fordi dere ikke lenger løper med dem ut i denne strømmen av utskielser, og de spotter¹²⁰ dere.» (4,3-4)

Jeg argumenterte over for at adressatene hovedsakelig besto av hedninger (i etnisk betydning). Etter sin omvendelse har nå disse trukket seg tilbake fra en del sammenhenger de tidligere var aktive i, nemlig slike knyttet til utskielser og avgudsdyrkelse. Dette fører til at de ikke-kristne «undrer seg». Det greske ordet bak denne formuleringen er ξενίζονται, en pres.ind.med. (3p.pl) av ξενίζω. Dette ordet har samme stamme som ξένος (fremmed, utenlandsk, ukjent)¹²¹, og kan ifølge TDNT 5 (s. 2) i NT enten bety «ta imot som gjest»¹²², eller «vekke overraskelse»¹²³ og «å være fremmed for»¹²⁴ (Apg 17,20; 1 Pet 4,4.12 angis som belegg for de to siste betydningene, som hører sammen). BDAG angir

¹¹⁶ Listen er utarbeidet ved hjelp av Lilleheim 2011, s. 11 og GNO.

¹¹⁷ Lilleheim 2011, s. 11

¹¹⁸ ...καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν... (2,12). κακοποιός betyr som substantiv «en som gjør ondt» eller «ugjerningsmann».

¹¹⁹ Se også 3,16.

¹²⁰ βλασφημοῦντες (pres. part.)

¹²¹ GNO2, s. 115; BDAG, s. 683-684

¹²² "to entertain", "to lodge"

¹²³ "to surprise"

¹²⁴ «to be strange to»

betydningene «astonish» og «surprise», men ikke betydningen «å være fremmed for» (s. 684). Hvis vi antar at betydningen «å være fremmed for» er intendert og bevisst valgt av Peter i denne sammenheng, så kan man merke seg at det som er fremmed, gjerne er overraskende og vekker undring. De ikke-kristne føler seg fremmede for¹²⁵ de kristne fordi de ikke lenger er med dem i avgudsdyrkelsen og utskeielsen, ja, de kristne er blitt «fremmede og utlendinger» (2,11) for sine tidligere omgangskretser. Denne endringen blir ikke akseptert av de ikke-kristne, med verbal forfølgelse som resultat. Selve betegnelsen «kristen» ser ut til å ha ført til denne slags lidelser: «*Men lider noen fordi han er en kristen, skal han ikke skamme seg, men prise Gud for dette navnet.*» (4,16).¹²⁶

Achtemeier fremholder også et relatert aspekt ved lidelsessituasjonen i Peters første brev. Ved ikke å delta i de religiøse aktivitetene og festivalene som ble holdt i byene i Lilleasia på denne tiden, ble de kristne anklaget for å fornærme gudene og bringe deres unåde over folket.¹²⁷ I tillegg kunne slik opptreden få økonomiske konsekvenser, en situasjon vi ser i Apg 19,23-40 (opptøyene i Efesos). Følgelig ble de kristne anklaget for anti-sosial oppførsel og kriminell virksomhet.

Med få unntak mener de fleste forskere i dag at dette er den type lidelser som adressatene til Peters første brev måtte gjennomleve.¹²⁸

3.5.3. Et mellomstandpunkt: teorien til Travis B. Williams

Nylig har Travis B. Williams lansert en tredje forklaringsmodell i sin bearbejdede avhandling «*Persecution in 1 Peter. Differentiating and Contextualizing Early Christian Suffering.*» (2012). Nokså sent i arbeidet med min masteroppgave er jeg blitt gjort oppmerksom på Williams' avhandling, så en

¹²⁵ Medium tolket reflektivt.

¹²⁶ Det er i 4,16 en forskjell mellom den greske teksten i NA27 og NA28 på grunn av et tekstkritisk kasus. Siste delen av verset i NA27 lyder: ...δοξάζετω δὲ τὸν θεὸν ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ («...men prise Gud for dette navnet»). NA28 har dog en lese måte der τῷ ὀνόματι er erstattet med τῷ μέρει. Dette er dativ av μέρος som betyr «del» (f.eks. Luk 15,12; μέρος τῆς οὐσίας, «del av formuen»). I noen sammenhenger kan ordet også bety «sak», «punkt» eller «tilfelle»: ἐν τῷ μέρει τούτῳ (2 Kor 9,3; helt likt med 1 Pet 4,16), «in this case, in this matter». (BDAG, s. 633; GNO2, s. 87). Hvis NA28 stemmer, vil dette uttrykket peke tilbake på det å lide som en kristen (4,16a), ikke på selve navnet «kristen» (Jf. NKJV: «...but let him glorify God in this matter»). Dette kan gi oversettelsen «*Men lider noen fordi han er en kristen, skal han ikke skamme seg, men prise Gud for denne sak* (=for dette)». Lesemåten 1 i NA28 støttes av håndskriftene P, 307, 642, 1448, 1735 og alle de bysantinske kodekser (Byz). «Byz» er ny terminologi i NA28 hentet fra ECM (Editio Critica Maior), Jf. NA28, s. 60 og 883. Lesemåten 2 i NA27 støttes av \hat{I}^{72} , \aleph , A, B, Ψ , 5, 33, 436, 442, 1175, 1243, 1611, 1739, 1852, 2344, 2492, hele den latinske tradisjonen (latt), alle syriske og koptiske oversettelser (sy og co) og kirkefaderen Kyril av Alexandria (Cyr). Achtemeier kommenterer i denne sammenheng at lese måte 2 er best bevitnet i håndskriftene, men at det på den annen side er vanskelig å forstå hvorfor noen ville erstatte ὀνόματι med μέρος (Achtemeier 1996, s. 303). Dette, sier Achtemeier, gjør lese måte 1 til en sterk kandidat i samsvar med *lectio difficilior lectio potior* («den vanskeligere lese måte er den mer sannsynlige»), som er en regel i indre kritikk (Synnes 2008, s. 41). Likevel lander han selv på lese måte 1 på grunn av den ytre bevitelse. Det har åpenbart fagfolkene i Deutsche Bibelgesellschaft ikke gjort i arbeidet med NA28.

¹²⁷ Achtemeier 1996, s. 34-35

¹²⁸ Carson & Moo 2005, s. 639

fyllestgjørende kritisk bearbeiding av hans forslag vil jeg ikke forsøke å gi. Jeg vil nøye meg med å stake ut noen hovedpunkter.

Williams' teori er et slags mellomstandpunkt mellom teoriene om en «offisiell» eller «uoffisiell» forfølgelse som bakgrunn for Peters første brev.¹²⁹ Han fastholder at adressatene til Peters første brev var utsatt for verbale forfølgelser.¹³⁰ Forfølgelsene var dog ikke begrenset til dette. Han hevder at det inntraff en «skadelig forverring»¹³¹ av de kristnes forhold til den romerske øvrighet i kjølevannet av forfølgelsene under keiser Nero fra sommeren 64 e.Kr. Fra da av var kristendommen i praksis ulovlig,¹³² selv om det ikke var lovfestet. Korrespondansen mellom Trajan og Plinius er et eksempel på dette. Dermed kunne enkeltpersoner anmelde kristne for den lokale guvernøren rett og slett fordi de var kristne. Den lokale motviljen og verbale forfølgelsen mot de kristne kunne altså enkelt spille over i anmeldelser til de lokale romerske styresmakter. Til å underbygge dette hevder han at rettsystemet i Lilleasia på denne tiden var «accusational in nature», og dermed avhengig av personlige anmeldelser. Det var ikke snakk om at de romerske styresmaktene aktivt oppsøkte og forfulgte kristne, men de aksepterte anmeldelser av kristne basert kun på anklagen om å være kristne. Williams hevder at bakgrunnen for 1 Pet 4,16, og kanskje også 2,11-17 og 3,14b, nettopp er slike rettsaker.

Williams analyserer selv sitt forslag i forhold til de andre teoriene:

«The situation was certainly not «official» in that there were no imperial laws driving the hostility, nor were the Roman authorities actively pursuing Christians in an effort to bring them to justice. On the other hand, the escalation of the conflict went somewhat beyond the discrimination and verbal abuse which is (normally) postulated by the “unofficial” position. The seriousness of the threat facing these Anatolian congregations would have been extremely dangerous given the recently-developed, legal situation. A more appropriate perspective would thus be that of the “median” approach described above.»¹³³

I samsvar med dette mer sammensatte bildet av forfølgelsene postulerer han også mer sammensatte lidelser, inkludert verbal forfølgelse, vold (spesielt kvinner og slaver var utsatt), rettsaker og anklager for lokale styresmakter fordi man var kristen.

¹²⁹ Den viktigste kilden for dette delkapittelet er Williams' oppsummering av sitt arbeid i Williams 2012, s. 327-335.

¹³⁰ Williams 2012, s. 333

¹³¹ «detrimental downturn», Ibid., s. 330

¹³² «Effectively illegal» (Ibid., s. 331)

¹³³ Ibid., s. 333

Jeg vil kun gjøre et par kritiske bemerkninger om Williams' teori. For det første lar den seg nokså dårlig forene med Peter som forfatter av brevet, da den forutsetter et forverret forhold mellom de kristne og den romerske øvrighet etter oppstarten av forfølgelsene under keiser Nero i 64 e.Kr. Dette var nær slutten av Peters levetid. For det andre finner jeg det vanskelig å se hvordan Peter kunne skrive generelt positivt om de romerske myndigheter i 2,13-17 etter Neros forfølgelser. Et annet problem er mangelen på eksplisitt og udiskutabel referanse til rettssaker mot de kristne i brevet. For øvrig er Williams' teori helt avhengig av sannheten av hans historiske påstand om en «skadelig forverring» i forholdet mellom kristne og den romerske øvrighet i kjølvannet av Neros forfølgelse, med den påfølgende risikoen for å bli anmeldt rett og slett for å være kristen.

Uten å gå dypere inn i Williams' teori tror jeg nok likevel han har løftet frem noen poenger til besinnelse. For det første kan man ikke utelukke at menighetene Peter skriver til, opplevde andre former for lidelse enn den som udiskutabelt og eksplisitt omtales i brevet. Som engelskmenne sier så treffende: «Absence of evidence is not evidence of absence.» Dette fordrer mer nøkterne påstander om arten av lidelser adressatene for Peters første brev opplevde. For det andre er Williams opptatt av at man ikke kan behandle alle de kristne Peter skriver til, på samme måte. Slaver og kvinner kunne for eksempel være særlig utsatt for mishandling, også fysisk, av sine herrer eller ektemenn. Dette har også vært fremholdt av andre fortolkere, og jeg vil kommentere det i kapittel 4.2.3 og 4.4.

Til tross for disse innrømmelser finner jeg likevel teorien om en «uoffisiell» forfølgelse fra den ikke-kristne befolkningen mest overbevisende. Forklaringsmodellen ser ut til å treffe tekstmaterialet godt, inkludert 1 Pet 5,9, da slike verbale forfølgelser kunne oppstå hvor som helst i Romerriket.¹³⁴ Det er likevel et aspekt til ved adressatenes lidelser som bør omtales, men som sjelden behandles i denne sammenheng.

3.5.4. Forfølgelse fra djevelen

Av hensyn til oppgavens omfang vil jeg kun kort behandle forfølgelser fra djevelen, som det kunne vært sagt mye om.¹³⁵ I 1 Pet 5,8-9 blir djevelen¹³⁶ angitt som en årsak til adressatenes lidelser. Han

¹³⁴ Carson & Moo 2005, s. 639

¹³⁵ For en grundig eksegese av 1 Pet 5,8-9, og en utførlig behandling av djevelens rolle i adressatenes lidelser, se Lilleheim 2011.

¹³⁶ διάβολος. Ordet betyr som adjektiv «baktalersk» (1 Tim 3,11). Som substantiv brukes det i LXX i oversettelsen av det hebraiske שָׂטָן (mostander, Satan). Se for eksempel Job 1-2; Sak 3,1; 1 Krøn 21,1. I NT brukes substantivet som regel om djevelen, men kan også brukes om mennesker (Joh 6,70). (GNO s. 145)

3.6. Hustavlene i NT

1 Pet 2,18-25 er en formanings til tjenestefolk eller slaver. Den er innføyd i et lengre formaningsavsnitt i Peters første brev som kan avgrensnes fra 2,11 til 3,12, og som befinner seg i andre del av brevkorpus.¹⁴⁵ Deler av dette formaningsavsnittet, som regel 2,18-3,7,¹⁴⁶ kalles ofte for en «hustavle» sammen med Kol 3,18-4,1 og Ef 5,21-6,9, det vil si en ordnet liste av formaninger til mennesker i ulike stender eller ordninger i et samfunn.¹⁴⁷ Den faglige diskusjonen om hustavlene i NT er omfattende, og jeg kan kun ta med noen momenter fra den. For en detaljert gjennomgang av forskningen på hustavlene, se Hering 2007, s. 1-60. Etter dette vil jeg kort behandle hustavlen i Peters første brev i særdeleshet.

3.6.1. Forskningen på hustavlene i NT

Ordet «hustavle» finnes ikke i Det nye testamente. Det ble først brukt av Martin Luther i Den lille katekismen, og står der som overskrift til en ordnet liste av formaninger fra Skriften til «alle slags hellige stender og stillinger».¹⁴⁸ Denne listen var redigert av Luther selv, og er ingen avskrift av noen av tekstene nevnt over og som i dag betegnes som «hustavler». Den moderne tekniske termen «hustavle» (tysk: *Haustafel*) går tilbake til A. Seeberg (1903) og spesielt Martin Dibelius (1913) og hans elev K. Weidinger (1928).¹⁴⁹ Dibelius og Weidinger mente at *Haustafeln* utgjorde en egen *Gattung* (sjanger) som var litterært og materielt avhengig av stoisk pliktlære.¹⁵⁰ Dibelius regnet følgende tekster som hustavler: Kol 3,18-4,1; Ef 5,22-6,9; 1 Pet 2,18-3,7, Tit 2,1-10; 1 Tim 2,8-15 og 6,1-2. Denne formkritiske og kildekritiske teorien ble dog etter hvert problematisert. Det var for lite samsvar mellom både form og innhold til at den stoiske pliktlæren på egen hånd kunne utgjøre den litterære kilden for hustavlene i NT. En annen teori gikk ut på at den litterære opprinnelsen til hustavlene var å finne i tradisjonell jødedom.¹⁵¹ David Balch lanserte en teori om at hustavlenes opprinnelse var å finne i en bestemt etisk og politisk tradisjon som går tilbake til Platon og Aristoteles, nemlig den såkalte *oikonomia-litteraturen*.¹⁵² På grunnlag av arbeidet til Friedrich Wilhelm påpekte Balch at disse filosofene hadde utviklet en del kategorier i sin politiske etikk, blant annet «om husholdningen» (περὶ οἰκονομίας). Han hevdet at nettopp denne kategorien

¹⁴⁵ Olsson 1982, s. 97; Elliott 2000, s. viii-ix. Elliott angir 2,11-12 som en overgangsvers.

¹⁴⁶ Hering 2007, s. 10

¹⁴⁷ Olsson 1982, s. 107 & 121. Deler av dette avsnittet er en omskrevet versjon av et avsnitt hentet Oppgave 1 KMA306.2 (se litteraturlisten)

¹⁴⁸ KB, s. 293-295

¹⁴⁹ Elliott 2000, s. 504

¹⁵⁰ Hering 2007, s. 9 og 17

¹⁵¹ Evensen 2012, s. 14

¹⁵² Balch, D. L. (1981). *Let Wives be Submissive: The Domestic Code of 1 Peter*. (Society of Biblical Monograph Series, Volume 26). Scholars Press: Chico. Kilde hentet fra Hering 2007, s. 38.

korresponderte med hustavlene i NT.¹⁵³ Grunnlaget for denne teorien var særlig et sitat av Aristoteles i hans Politika I, II.1(=1253b):

«Når det nå er klart hva som er faste deler av bysystemet (*gr. polis*), må vi først diskutere husholdningene (*gr. peri oikonomias*). For ethvert bysamfunn består av hus(holdninger). ... Et komplett hus består av slaver og frie. Nå bør enhver undersøkelse først ta for seg de minste deler, og den første og minste del av 'huset' er herre – slave, husbond – kone, far – barn. Disse tre forhold bør man undersøke og spørre hva de er og hvorledes de skal være: Jeg mener: herrereelasjonen (*gr. despotike*), 'ekteskapsforholdet' (det fins ingen god term for forbindelsen kvinne og mann) og for det tredje 'barneoppfostringen' (for heller ikke denne relasjonen har et spesielt navn). Disse tre delene jeg har nevnt står fast.»¹⁵⁴

Balch ville dog ikke postulere hustavlens direkte litterære avhengighet til én kilde, men angi tilknytning til en bred tradisjon, nemlig antikkens oikonomia-litteratur.¹⁵⁵ Denne teorien om hustavlens brede bakgrunn i oikonomia-litteraturen har fått tilslutning av mange, for eksempel Elliott og Achtemeier i deres arbeid med hustavlen i Peters første brev.¹⁵⁶

Men heller ikke denne teorien er blitt stående uanfektet. Særlig kvass er Lars Hartman i sin kritikk av den formkritiske forskningen på hustavlene i NT:

«...did the literary convention «household code» ever exist? So far nothing of the sort is known – only thought patterns that reappear in different text types, text forms, text form variants, etc.»¹⁵⁷

Han antyder altså at den litterære sjangeren «hustavle» er en moderne konstruksjon som er oppstått fordi man har sammenblandet en «socially given thought pattern with conventional established literary forms.»¹⁵⁸

Ifølge James Hering foreligger det ingen faglig konsensus om hustavlens opprinnelse, selv om de fleste vil hevde at de i hvert fall delvis er avhengig av tradisjonelle kilder.¹⁵⁹

¹⁵³ Hering 2007, s. 38

¹⁵⁴ Baasland 1991, s. 170-171. Parentesene er lagt til av Baasland.

¹⁵⁵ Evensen 2012, s. 17

¹⁵⁶ Elliott 2000, s. 503-511; Achtemeier 1996, s. 52-53

¹⁵⁷ Hartman, Lars (1988). *Some Unorthodox Thoughts on the «Household Code Form»* in *The Social World of Formative Christianity and Judaism*, FS Howard Clark Kee, ed. J. Neusner (Philadelphia: Fortress Press). Sitat hentet fra Hering 2007, s. 59. Hartman har også skrevet om hustavlene på sidene s. 159-176 i Hartman, Lars (1985). *Kolossoerbrevet*. KNT 12. Uppsala: EFS-förlaget.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Hering 2007, s. 58-60

Hering påpeker også at en svakhet ved mye av forskningen på hustavlene har vært den ensidige anvendelsen av formkritisk metode.¹⁶⁰ Dette har ført til at man har isolert hustavlene fra sin sammenheng i brevene, og behandlet dem som selvstendige størrelser.¹⁶¹

De sprikende resultatene i forskningen på hustavlene i NT vil ha minimalt å si for min oppgave. Dette kommer av at jeg metodisk vil være opptatt av å utlegge det saklige innholdet i teksten snarere enn å forsøke meg på en diakron analyse av tekstens historie.¹⁶² Visse ytre likehetstrekk med litteratur i samtiden synes jeg dog det er vanskelig å komme fra, men jeg vil ikke gå videre inn på den problemstillingen her.

3.6.2. Hustavlen i Peters første brev

I dagens forskning regnes Kol 3,18-4,1; Ef 5,22-6,9; 1 Pet 2,18-3,7 som hustavler etter at man har finpusset den tekniske termen.¹⁶³ Det er likevel verdt å merke seg at hustavlen i Peters første brev avviker fra dem i Efeserbrevet og Kolosserbrevet. Hustavlene i disse brevene er inndelt med parvise formaninger som følger: kvinner-menn, barn-foreldre, slaver-herrer. Hustavlen i Peters første brev har en kortere liste og rekkefølgen er en annen: slaver – kvinner – menn.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Ibid., s 58

¹⁶¹ Ibid., s. 11-14

¹⁶² Jf. Hayes & Holladay 2007, s. 53 om skjelningen mellom «tekstens historie» og «historien i teksten».

¹⁶³ Hering 2007, s. 10

¹⁶⁴ Elliott 2000, s. 504

4. Eksegese av 1 Pet 2,18-25

Hoveddelen av dette kapittelet er eksegesen av 1 Pet 2,18-25 (4.4-4.6, 4.8-4.9 og 4.10-4.13). I kapittel 4.1 vil jeg se på inndeling av Peters første brev og plasseringen av 1 Pet 2,18-25 i vid kontekst. Deretter vil jeg betrakte nærkonteksten til 1 Pet 2,18-25 (kap. 4.2.), før jeg kort ser på strukturen av 2,18-25 (kap. 4.3.). I kapittel 4.7 ser jeg på teorien om en urkristen hymne som kilde til 1 Pet 2,21-25. Kapittel 4.9 er en ekskurs om Peters bruk av Jesajaboken i 2,21-25.

4.1. Inndeling av Peters første brev

Peters første brev begynner med en brevåpning (1,1-2) i tråd med antikkens brevsjanger. Deretter følger brevkorpus (1,3-5,11), og så avslutningen (5,12-14). På grunn av brevets karakter av en rekke mindre sammenvevde perikoper med tematiske gjentakelser er det vanskelig å gi en overbevisende skjematisk og tematisk inndeling.¹⁶⁵ I hvert fall kan dette gjøres på en rekke forskjellige måter. Et visst mønster går dog igjen i inndelingene, diktert av lingvistiske forhold. Brevkorpus kan deles i tre, der andre og tredje del innledes med tiltalen Ἀγαπητοί (2,11 og 4,12), «mine kjære» (Bibel 2011). Lovprisningene i 4,11 og 5,11 avgrensner henholdsvis andre og tredje del av brevkorpus.¹⁶⁶ Følgende enkle inndeling er da mulig og tilstrekkelig for denne oppgaven:¹⁶⁷

1. Brevåpning (1,1-2)
2. Brevkorpus (1,3-5,11)
 - A. Første del (1,3-2,10). Kristen identitet.
 - B. Andre del (2,11-4,11). Rett livsførsel i en ofte fiendtlig hedensk verden, og formaninger til livet i det kristne felleskapet. Hustavlen (2,18-3,7).
 - C. Tredje del (4,12-5,11). Lidelse nå, men håp om den evige herligheten.
3. Avslutning (5,12-5,14)

1 Pet 2,18-25 er plassert i hustavlen i andre del av brevkorpus. Hustavlen begynner etter de innledende formaningene i 2,11-12 og formaningen til å underordne seg myndighetene i 2,13-17. Disse formaningene følger i sin tur avsnittet om «den levende steinen og det hellige folket» (Bibel 2011) i slutten av første del av brevkorpus (2,4-10). Etter hustavlen følger en formaning «til dere alle» (3,8) om søskenkjærlighet og tålmodighet (3,8-12).¹⁶⁸

¹⁶⁵ Achtemeier 1996, s. 73; Olsson 1982, s. 200

¹⁶⁶ Achtemeier 1996, s. 73

¹⁶⁷ Basert på Achtemeier 1996, s. 73 og Hvalvik & Stordalen 1999, s. 355. For mer detaljerte inndelinger, se blant annet Elliott 2000, s. 82-83 og Achtemeier 1996, s. 73-74.

¹⁶⁸ Elliott 2000, s. ix

Til slutt i dette delkapittelet vil jeg kort nevne en inndeling av Lauri Thúren basert på retorisk metode.¹⁶⁹ For detaljer om de retoriske kategoriene *exordium*, *argumentatio* og *peroratio*, se Lilleheim 2011, s. 23-24.

1. Persuasive description (1,1-12). *Exordium* (innledning)
2. General exhortation (1,12-2,10). Første del av *argumentatio* (bevisførsel og saksinnhold),¹⁷⁰ eller andre del av *exordium*, avhengig av de «impliserte adressatene».¹⁷¹
3. Specific exhortation (2,11-3,12). Denne delen introduserer en ny, mer spesifikk tone i brevet. Den er en del av brevets sentrale *argumentatio*.¹⁷²
4. Modifications and clarifications (3,13-4,11). En del av *expositio*, der ideene alt introdusert blir gjentatt, men nå «*more lucidly expressed*».¹⁷³
5. The final phase (4,12-5,7). Selv om det ikke er siste del av brevet, så inneholder 4,12-5,7 flere kjennetegn på *peroratio* (=conclusio).¹⁷⁴
6. The *Peroratio* (5,8-14).

Jeg vil ikke gå videre med Thúrens retorisk analyse, men påpeker bare her at hans inndeling av Peters første brev åpenbart har sine særtrekk i forhold til den jeg presenterte ovenfor. Likevel er det to skiller som går igjen: 2,11 og 4,12. Det er også verdt å merke seg at Thúren avgrensar avsnittet 2,11-3,12 som en retorisk enhet. I kap. 4.2 vil jeg argumentere for at dette avsnittet utgjør en logisk enhet. I en finere inndeling av brevkorpus bør dette komme frem, noe det da også gjør hos for eksempel Elliott 2000, s. ix og Olsson 1982, s. 97.

4.2. Nærkontekst

I lys av inndelingen av Peters første brev i forrige kapittel utgjør avsnittet 2,11-17 den umiddelbare konteksten forut for formaningen til slavene. Etter hva jeg har sagt om hustavlen i Peters første brev, skulle en tro at den logiske nærkontekst etter formaningen til slavene er 3,1-3,7, de siste versene av hva som vanligvis regnes som hustavlen i Peters første brev. Dette er dog ikke tilfelle, for 3,8 innledes med det adverbielle uttrykket *Tò δὲ τέλος*¹⁷⁵, «(Og) til slutt», noe som viser at dette (3,8-3,12) er den avsluttende perikopen i avsnittet.¹⁷⁶ Den er adressert til «alle»¹⁷⁷, likesom formaningene 2,11-17, og

¹⁶⁹ Hentet fra Thúren 1995, s. 6 og s. 88-183

¹⁷⁰ Lilleheim 2011, s. 23: «*Argumentatio* er talens bevisførende del. Her legger taleren frem sakens kjerne og etablerer sakens troverdighet. Det er i denne delen av talen at de retoriske bevisene legges frem.»

¹⁷¹ Thúren 1995, s. 105

¹⁷² *Ibid.*, s. 131

¹⁷³ *Ibid.*, s. 156

¹⁷⁴ *Ibid.*, s. 172

¹⁷⁵ Adverbial akkusativ (Leivestad & Sandvei 2003, s. 168)

¹⁷⁶ Achtemeier 1996, s. 222

¹⁷⁷ πάντες

henger logisk sammen med hustavlen (2,18-3,7). Dette viser hvor galt det er å isolere hustavlen fra sin kontekst.¹⁷⁸ 1 Pet 3,9 supplerer 3,8 med flere formaninger, mens 3,10-12 er en begrunnelse¹⁷⁹ for 3,8-9 i form av et sitat fra Sal 34,13-17a. 1 Pet 3,13 begynner en utdypning av temaet uskyldig lidelse.

Jeg ender dermed opp med avsnittet 2,11-3,12 som en rimelig avgrensning av nærkonteksten. Dette avsnittet er strukturert som følger:

- 2,11-12: Innledende formaning til alle (de kristne) om rett liv i møte med mostand fra «hedningene»
- 2,13-17: Formaning til alle om å underordne seg myndighetene
 - 2,18-25: Formaning til slavene om å underordne seg sine herrer
 - 3,1-6: Formaning til kvinnene om å underordne seg sine menn
 - 3,7: Formaning til mennene om rett samliv med sine koner
- 3,8-12: Formaning til alle om søskenkjærlighet, tålmodighet, ydmykhet og rett liv

Formaningene til alle de kristne (2,11-2,17; 3,8-12) omslutter altså formaninger til spesifikke grupper (slaver, kvinner og menn). I det følgende vil jeg si litt om hver av disse underavsnittene, særlig med tanke på hva som senere kan bli nyttig for eksegesen av 1 Pet 2,18-25.

4.2.1. Rett liv blant hedningene (2,11-12)

Avsnittet innledes med Ἀγαπητοί, παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, «Jeg formaner dere, mine kjære, som er fremmede og utlendinger.» (Bibel 2011). Jeg har allerede kommentert flere sider ved disse versene i kapittel 3.4. og 3.5. De kristne er blitt fremmede og utlendinger for sine tidligere omgangskretser etter de ble kristne. De baktales og sjikaneres, men Peter formaner dem likevel som følger: «Lev rett blant hedningene» (2,12a), «τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔχοντες καλήν...». Ordet ἀναστροφή er et viktig ord i 1 Pet (en utfyllende liste av forekomster er: 1,15.18; 2,12; 3,1.2.16)¹⁸⁰, og beskrives i BDAG (s. 73) som følger: «conduct expressed according to certain principles way of life, conduct, behaviour». Det er ikke lett å gi en sakssvarende norsk oversettelse, men mulige alternativer er «livsførsel» (3,1, Bibel 2011 og NB07), «ferd» (2,12, NB07) eller rett og slett «liv» (inkludert verbal omskrivning og gjerne med kvalifikasjon; 3,2 i NB07; 2,12 i Bibel 2011).¹⁸¹

¹⁷⁸ Bibel 2011 har overskriften «Å lide for rettferdighets skyld» foran avsnittet 3,8-17. Dette antyder at man ikke har betraktet 3,8-12 som en del av nærkonteksten til hustavlen, men som innledningen til et nytt avsnitt om lidelse. NB07 har 3,8-17 overskriften «Gjør det gode». Jeg tror det ville vært mer hensiktsmessig, om en først skal bruke overskrifter i oversettelsene, å vise at 3,8-12 henger logisk sammen med hustavlen.

¹⁷⁹ Sitatet fra Salme 34 innledes med den kausale konjunksjonen γάρ, «for» (Jf. NB07. Dette kommer ikke frem i Bibel 2011).

¹⁸⁰ Carson & Moo 2005, s. 636

¹⁸¹ Jf. GNO1, s. 45

Peter formaner de kristne til å ha en «god»¹⁸² ἀναστροφή, i motsetning til den «tomme» eller «dårlige» ἀναστροφή de har «arvet fra fedrene» (1,18b).¹⁸³ Selv om de baktaler de kristne, vil da hedningene «prise Gud på den dag når han besøker dem»¹⁸⁴ på grunn av de gode gjerningene de kristne gjør. Peter formaner også de kristne til å avstå fra «lystene som kommer fra deres kjøtt og blod» (Bibel 2011). De kristne er nå «kjøpt fri fra det tomme livet», den dårlige ἀναστροφή, som de «overtok fra fedrene», ved «Kristi dyrebare blod» (1 Pet 1,18-19).

Slavene var i en særlig utsatt stilling, noe jeg skal utdype i neste kapittel. En kristen slave var nå blitt en «fremmed og utlending» for sin egen husholdning og sin egen herre (jf. Luk 12,51-53), i tillegg til den påkjenningen de alt kunne oppleve som slaver. I 1 Pet 2,18-25 gir da Peter dem ekstra trøst og oppmuntring.

4.2.2. Underordning under myndighetene (2,13-17)

Dette avsnittet innledes med Ὑποτάγητε πάση ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν κύριον, «Underordne dere enhver menneskelig skapning for Herrens skyld.»¹⁸⁵ Uttrykket ἀνθρώπινος κτίσις blir utdypet rett etter: «enten det er keiseren, den øverste, eller landshøvdingene som han har utsendt». I den eksplisitte beskrivelsen av keiseren¹⁸⁶ som en «menneskelig skapning» ligger kanskje en protest mot keiserdyrkelsen som spredde seg i Lilleasia på denne tiden.¹⁸⁷ Den romerske øvrigheten, som enhver annen, er kun en del av det Guds har skapt.¹⁸⁸

Likevel formaner Peter adressatene til å underordne seg dem. Det greske verbet som brukes, er en aor.imp.pass. 2 (2p.pl.) av ὑποτάσσω (to subject, to subordinate,¹⁸⁹ legge under, underordne¹⁹⁰), som jeg i det følgende vil behandle generelt. Ordet er en sammensetning av preposisjonen ὑπό (under) og τάσσω (ordne, stille/sette på rett plass, bestemme [med.]¹⁹¹). Ordet er å finne sammen med en tiltale i 2,13; 2,18, 3,1 og 5,5. Det forekommer også i 3,5. Det tilsvarende substantivet er ὑποταγή (det å

¹⁸² καλήν; står som objektspredikativ til «τὴν ἀναστροφήν».

¹⁸³ 1,18b i den greske grunnteksten lyder: ...ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου. Norsk Bibel oversetter τῆς ματαίας... ἀναστροφῆς med «den dårlige ferd», mens Bibel 2011 benytter «det tomme livet». Begge oversettelser uttrykker ulike nyanser ved det greske uttrykket.

¹⁸⁴ Oversettelse NB07. Om denne «dagen» sier Johnstad & Lund: «...både når han kommer til dem med sin nåde og tilgivelse og innlemmer dem i det nye Guds folk, og på regnskapsdagen, når Jesus kommer igjen.» (Johnstad & Lund 2007, s. 450-451)

¹⁸⁵ Min oversettelse

¹⁸⁶ Ordet som brukes er dativ av βασιλεύς, som betyr konge (jf. NB07). Siden den fem provinsene som nevnes i 1,1 på denne tiden var en del av Romerriket (se kap. 3.4), er dog «keiser» en rimelig meningsoversettelse (jf. Bibel 2011). Det vil i alle fall inkludere keiseren.

¹⁸⁷ Johnstad & Lund 2007, s. 451; Elliott 2000, s. 489

¹⁸⁸ Johnstad og Lund 2007, s. 451. Se 1 Pet 4,19 der Gud omtales som πιστός κτίστης, «den trofaste Skaperen» (Bibel 2011). Ordet κτίσις (2,13) brukes i NT alltid om det Gud har skapt. (Ibid.)

¹⁸⁹ BDAG, s. 1042

¹⁹⁰ GNO2, s. 323

¹⁹¹ GNO2, s. 292

underordne seg, underordning [pass. bet.]). Disse ordene angir anerkjennelse av en ordnet struktur eller *orden* (τάξις)¹⁹², noe Elliott utdypet:

«When the verb *hypotassō* and the noun *hypotagē* are used in ethical contexts, they denote recognition of and respect for authority and order which involve submission, deference to, subjection to, and obedience to superiors, namely God and humans in position of recognised authority. It is the primarily the concept of “order” (*taxis*) which is basic to these terms.”¹⁹³

Gud er selv opphavet til en slik orden, som for eksempel myndighetene (2,13) og ekteskapet (3,1-7), og denne ordenen skal de kristne respektere. Det gjelder å finne sin plass i denne ordenen og handle deretter.¹⁹⁴ Da går man inn i Guds orden for menneskelivet.¹⁹⁵

En slik underordning innebærer ydmykhet (ταπεινοφροσύνη), et ord som brukes i 1 Pet 5,5 i forbindelse med en formaning til de «unge» (νεώτεροι) om å underordne seg de «eldste» (πρεσβυτέροις). I den forbindelse føyer Peter til følgende generelle begrunnelse:

«For Gud står de stolte¹⁹⁶ imot, men de ydmyke¹⁹⁷ gir han nåde.»¹⁹⁸ (1 Pet 5,5b)

Et annet relatert begrepet er «å være lydige», på gresk ὑπακούω. Dette ordet sammenfaller delvis med ὑποτάσσω i betydning, men henviser ikke til noen orden (τάξις), og er i så måte mindre abstrakt.¹⁹⁹ At ordene kan brukes om hverandre, ser vi av 1 Pet 3,5b-6a. Hustavlene i Efeserbrevet og Kolosserbrevet peker også i den retning ved å vekle mellom ὑπακούω og ὑποτάσσω uten noen opplagt saklig forskjell mellom dem (Ef 5,22; 6,1.5; Kol 3,18.20.22). Med andre ord; underordning innebærer lydighet.

Jeg går nå tilbake til 1 Pet 2,13-17. Det er Guds vilje at keiseren og landshøvdingene (myndighetene) skal opprettholde retten med makt; de skal «straffe dem som gjør det onde, og rose dem som gjør det gode²⁰⁰». ²⁰¹ Nettopp ved å gjøre det gode skal da de kristne «stoppe munnen på uforstandige og tankeløse mennesker». Her kan det siktes til den tidligere omtalte baktalelsen i alminnelighet, eller mer spesifikt til en anklage om at de kristne var opprørske og ulydige mot den romerske øvrighet. Peter formaner til å undergrave disse beskyldningene i handling ved å underordne seg myndighetene

¹⁹² BDAG, s. 1042.

¹⁹³ Elliott 2000, s. 487

¹⁹⁴ Achtemeier 1996, s. 182

¹⁹⁵ Giertz 2004, s. 49 (bind 3)

¹⁹⁶ ὑπερήφανοι

¹⁹⁷ ταπεινοί

¹⁹⁸ Dette er et sitat fra Ord 3,34 (LXX) med kun én forskjell: κύριος (LXX) er byttet ut med ó θεός (NT).

¹⁹⁹ Se BDAG, s. 1028 og 1042.

²⁰⁰ ἀγαθοποιί

²⁰¹ Giertz 2004, s. 243 (bind 3)

og gjøre det gode. De kristne er frie,²⁰² men paradoksalt nok også «Guds slaver».²⁰³ De skal da bruke sin frihet til å vise alle ære, elske søskenfelleskapet, frykte Gud og gi keiseren ære (2,17; Bibel 2011). Dette vil være et vitnesbyrd for de ikke-kristne og slå beina under alle falske anklager.

Selv om Peter ikke kommer eksplisitt inn på det i denne sammenheng, er det klart at lydigheten til myndighetene har en grense.²⁰⁴ Dette er uttrykt av Peter selv, sammen med de andre apostlene, i Apg 5,29 (se også Apg 4,19):

«Men Peter og de andre apostlene svarte [Det høye råd, Sanhedrin]: «En skal lyde Gud mer enn mennesker.»»²⁰⁵

Lydigheten mot Gud går alltid foran lydigheten mot mennesker, om de to skulle komme i motsetning til hverandre.²⁰⁶ Så lenge myndighetene fungerer etter Guds vilje, skjer ikke dette, men det er ingen selvfølge at de gjør det (se Åp 13).

4.2.3. Formaning til kvinner og menn i ekteskapet (3,1-7)

Innledningen av formaning til kvinnene lyder: Ὁμοίως αἱ γυναῖκες, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, «På samme måte skal dere kvinner underordne dere mennene deres». Adverbet ὁμοίως kan bety «på samme måte»²⁰⁷ eller «likeså»,²⁰⁸ men det kan ifølge BDAG også brukes i svakere og sammenbindende betydning («også»)²⁰⁹. Den første betydningen ser ut til å passe best i 3,1. Ὁμοίως modifierer ὑποτασσόμεναι, og likheten gjelder da «underordning», som er et felles anliggende med formaning til slavene (2,18-25), og formaning til å underordne seg myndighetene (2,13-17).²¹⁰ Det er verdt å merke seg at formaning 3,1-7 i utgangspunktet er rettet mot ektefolk, ikke til menn og kvinner i alminnelighet.²¹¹

Det er påfallende at kvinnene, likesom slavene, tiltales direkte i hustavlene både i Peters første brev, Efeserbrevet og Kolosserbrevet. I lignende litteratur i samtiden, som stoisk pliktlære (jf. kap. 3.6), blir deres rette plass i husholdningen beskrevet, men de tiltales ikke som selvstendige individer.²¹² Det er der mannen som får anvisninger om hvordan han skal forholde seg til de underordnede grupper i

²⁰² ἐλεύθεροι

²⁰³ θεοῦ δοῦλοι

²⁰⁴ Jamfør likevel hva jeg ovenfor skrev om uttrykket ἀνθρώπινος κτίσις i 1 Pet 2,13. Herskere kan aldri bli noe annet enn mennesker.

²⁰⁵ Min klammeparentes.

²⁰⁶ Jf. CA16.6

²⁰⁷ 3,1.7 Bibel 2011

²⁰⁸ 3,1; 5,5 NB07

²⁰⁹ BDAG, s. 707-708

²¹⁰ BDAG, s. 708; Grudem 1988, s. 142-143; Elliott 2000, s. 553

²¹¹ Elliott 2000, s. 553

²¹² Davids 1990, s. 105; Elliott 2000, s. 553-554; 513; Olsson 1982, s. 126

huset (kvinner, barn og slaver). I hustavlene i NT fremholdes og understrekes derimot de underordnede gruppers moralske ansvar.²¹³

Kvinnene formaner til å «underordne» seg (ὕποτασσόμεναι) sine ektemenn. Formen av verbet er pres.part.med. (f.pl.nom.). Dette partisippet synes å mangle tilknytning til finitt verb, og brukes kanskje selvstendig og med imperativ betydning.²¹⁴ Dette gjelder trolig også flere andre steder i 1 Pet: Sandvei oppgir 2,18; 3,7-9 i tillegg til 3,1 («kanskje også 1 Pet 1,14»)²¹⁵ Omfanget av dette språklige fenomenet er omdiskutert,²¹⁶ men jeg synes imperativ betydning gir best mening i hustavlen og i 3,8-9, fordi dette er formaninger, og fordi en imperativform av ὑποτάσσω benyttes i 2,13. Denne bruken kan ha sin grunn i semittisk påvirkning, en såkalt hebraisme.²¹⁷ Leivestad & Sandvei kommenterer i denne sammenheng: «Rabbinsk *hebraisk* i nytestamentlig tid og senere (f.eks. Misjna) kan bruke partisipp med imperativisk mening i mer allmenne retningslinjer for skikk og bruk. Kanskje foreligger det en påvirkning herfra i nytestamentlig gresk.»²¹⁸ Moulton nevner en annen mulig årsak til det tilsynelatende selvstendige partisippet, nemlig konstruksjonen perifrastisk konjugasjon²¹⁹ med en form av εἰμί i ellipse.²²⁰ Det vil si at det foreligger en omskrivning av presens imperativ med partisippet ὑποτασσόμεναι og en underforstått imperativ av εἰμί. Perifrastisk konjugasjon av presens imperativ foreligger i Luk 19,17 (ἴσθι²²¹ ἐξουσίαν ἔχων²²² ἐπάνω δέκα πόλεων: «Vær havende makt over ti byer!» = «hersk over ti byer!»).²²³ De to nevnte grunner kan også sammenfalle, for Sandvei & Leivestad påpeker at nettopp perifrastisk konjugasjon er mer utbredt i NT enn ellers i hellenistisk gresk, trolig på grunn av semittisk påvirkning.²²⁴

Formaningen til kvinnene i 1 Pet 3,1-6 tilsvarer Ef 6,22-24 og Kol 3,18, men har likevel et særtrekk i forhold til disse, nemlig misjonsperspektivet.²²⁵ Det er spesielt kristne kvinner med ikke-kristne menn Peter har i tankene,²²⁶ noe som ikke er tilfellet i hustavlene i Efeserbrevet og Kolosserbrevet. Vekten ligger på at de kristne kvinnene skal vinne sine med menn for den kristne tro, ikke med ytre stas og

²¹³ Johnstad, G., *20 hurtige – svar på tiltale*, 2007, s. 231

²¹⁴ Leivestad & Sandvei 1996, s. 224; Elliott 2000, s. 554

²¹⁵ Leivestad & Sandvei 1996, s. 224. Det samme fenomenet har vi kanskje også i Rom 12,9b-13.16-19. (Ibid.)

²¹⁶ Jf. «*Excursus: Imperatival Use of Participles in 1 Peter*» i Achtemeier 1996, s. 117

²¹⁷ Jf. Leivestad & Sandvei 1996, s. 279-283

²¹⁸ Leivestad & Sandvei 1996, s. 224

²¹⁹ «Omskrivende verbalbøyning»; «...ulike tempusformer dannes ved at en form av det selvstendige verbet εἰμί forbindes med presens eller perfektum partisipp» (Sandvei & Leivestad, 1996, s. 249).

²²⁰ Moulton 1976, s. 128

²²¹ pres.imp.akt. (2p.sg.) av εἰμί

²²² pres.part. av ἔχω

²²³ Sandvei & Leivestad 1996, s. 129

²²⁴ Ibid., s. 280

²²⁵ Olsson 1982, s. 126

²²⁶ Davids 1990, s. 115-116

pene klær, men med ved hennes rene livsførsel (ἀναστροφή)²²⁷ og ved en indre utsmykking²²⁸ som beskrives som følger: «...hjertet, det skjulte mennesket med sin milde og rolige ånd, som er uforgjengelig og dyrebar for Gud». Den sanne utsmykkingen er hele mennesket styrt av et hjerte som er bundet til Gud, i motsetning til en rent ytre skjønnhet eller utsmykking som ikke vinner noen for Kristus.²²⁹ Som en begrunnelse²³⁰ for formaningen til underordning og «indre utsmykking» henviser Peter til de «hellige kvinnene» i GT som håpte på Gud og underordnet seg sine menn.²³¹ Særlig Sara holdes frem som et forbilde, ja som en «mor» til de kristne kvinner Peter skriver til. Hun var lydlig mot Abraham og underordnet seg ham.

Det er klart at underordningen og lydigheten som det formaneres til her, har en grense, likesom i 2,13-17: en skal lyde Gud mer enn mennesker (Apg 4,19; se kap. 4.2.2.). Plutark hevdet at kvinner måtte ha de samme guder som sin mann.²³² Kristne kvinner kunne ikke lyde sine menn om de skulle forlange dette, og det antydes i teksten at de kunne utsettes for trusler (3,6).²³³ Kvinnene skulle likevel «gjøre det gode» (ἀγαθοποιέω)²³⁴ og på denne måten «overvinne det onde med det gode» (Rom 12,21).²³⁵

Formaningen til mennene innledes med tiltalen Οἱ ἄνδρες ὁμοίως, «På samme måte dere menn...». Det er her den andre betydningen av ὁμοίως, «også», som passer best i sammenhengen da «underordning» ikke lenger er en del av formaningen (se BDAG, s. 708; tilsvarende bruk i 1 Pet 5,5).²³⁶ Oversettelsen i NB07 har valgt denne løsningen: «Så skal også dere ektemenn...».

Mennene formaneres til å «leve med forstand» (NB07) sammen med sine koner. Hun er «en svakere part», noe som enten kan sikte til at mannen som regel har mer fysisk styrke, eller til at kvinner på denne tiden hadde svakere samfunnsmessig stilling enn mannen.²³⁷ Grudem påpeker at det også kan sikte til at mannen i ekteskapet har mer autoritet og innehar lederrollen.²³⁸ Denne skal han bruke «med forstand» idet han viser kvinnen «ære». Han skal ikke misbruke sin autoritet til selviske formål.²³⁹ Mannen skal vite at kvinnen er medarving til nåden og livet. Selv om de har ulike roller i

²²⁷ Jf. kap. 4.2.1.

²²⁸ Johnstad & Lund 2007, s. 452

²²⁹ Ibid., s. 127

²³⁰ 3,5 innledes med «οὕτως γάρ», som tilsvarende «for slik» eller «for på denne måten».

²³¹ Olsson 1982, s. 128

²³² Plutarchus, Mestrius (ca. 50-120 e.Kr.). *Conjugalium Praecepta*. Informasjon hentet fra Davids 1990, s. 115 og Achtemeier 1996, s. 207

²³³ Giertz 2004, s. 245

²³⁴ Se behandlingen av dette uttrykket i kap. 4.6.

²³⁵ Giertz 2004, s. 245

²³⁶ Grudem 1988, s. 150; Elliott 2000, s. 574

²³⁷ Johnstad & Lund 2007, s. 452

²³⁸ Grudem 1988, s. 152

²³⁹ Ibid.

husholdningen, der kvinnen underordner seg mannen, så er de likeverdige for Gud og har begge del i frelsen i Kristus (jf. Gal 3,28). Det er ingen motsetning mellom rollefordeling og likeverd i NT, slik man gjerne gir inntrykk av i dag, men disse to konseptene står harmonisk ved siden av hverandre (jf. Kol 3,11 og 3,18-4,1).²⁴⁰ Kritikken til Elisabeth Schüssler Fiorenza er dermed uholdbar, for hun hevder at hustavlene representerer et tilbakefall til patriarkalske strukturer etter at Jesus hadde styrtet dem og innledet en kortvarig egalitær gullalder.²⁴¹ Elliott påpeker da også at dette er en «fantastic premise which, it must be said, lacks any support whatsoever in the social data...».²⁴²

4.2.4. Avsluttende formaninger til alle (3,8-12)

Som nevnt avslutter apostelen her avsnittet 2,11-3,12 med en formaning til alle de kristne. De formaneres til å ha samme sinn, vise medfølelse, søskenkjærlighet, barmhjertighet og ydmykhet.²⁴³ Dette gjelder da spesielt for de ulike grupper i husholdningen som Peter nettopp har omtalt, og gjør det dermed klart at det ville være misbruk av teksten om mannen skulle bruke den til å hevde seg selv overfor de underordnede grupper (kvinner, barn, slaver). En slik opptreden er ikke kristen søskenkjærlighet eller ydmykhet, ja, det er på kollisjonskurs med samtlige fem adjektiver Peter benytter i 3,8.

Videre formaner Peter «Gjengjeld ikke ondt med ondt eller hån med hån.» (3,9a). Dette er saklig det samme som rett forut er blitt sagt om Jesus (2,22-23). Alle de kristne kalles nå til å følge sin Herre i dette, mens avsnittet 2,18-25 er spesielt rettet til slavene. Verbal forfølgelse, som spott og hån, var noe alle de kristne Peter skriver til, kunne bli utsatt for (kap. 3.5.2.). Som svar på slikt hån skal de svare med å velsigne (εὐλογέω. Jf. Matt 6,43-48). En begrunnelse blir så gitt: «...for dere er selv kalt til å arve velsignelse.» (3,9b).²⁴⁴ Det er klart at 3,8-9 har særlig anvendelse på slavene. De skal ikke ta hevn på «vrangere», som kanskje gjorde dem ondt på flere måter (2,18), eller gjengjelde ondt med ondt. Tvert imot, de skal velsigne sine herrer, om de er gode eller vrangere.

Versene 10-12 er som nevnt et sitat fra Salme 34 i GT, og fungerer som en begrunnelse for 3,8-9 ved hjelp av konjunksjonen γὰρ i 3,10. De kristne formaneres til å vende seg bort fra det onde (ἀπὸ κακοῦ;

²⁴⁰ Grudem 1988, s. 152; Giertz 2004, s. 245-256

²⁴¹ Elliott 2000, s. 596-597

²⁴² Ibid., s. 596

²⁴³ I grunnteksten benyttes de fem adjektivene ὁμόφρων (av samme sinn, likesinnet [GNO2, s. 126]), συμπαθής (sympatisk, medfølende), φιλάδελφος (å ha kjærlighet til brødre/søsken), εὐσπλαγχνος (barmhjertighet), ταπεινόφρων (ydmykhet).

²⁴⁴ En mer konkordant oversettelse av grunnteksten til 3,9b vil lyde: «For til dette ble dere kalt, for at dere skal arve velsignelse.» (ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε; min oversettelse). Det forligger en faglig diskusjon om både oversettelse og fortolkning av dette uttrykket, men det vil føre for langt å gå inn på denne her. Helt kort gjelder det dog hvorvidt uttrykket εἰς τοῦτο peker bakover på det gode livet som er beskrevet i 3,8-9a, eller fremover på i ἵνα-setningen i 3,9b. Både Bibel 2011 og NB07 har valgt den siste løsningen. For detaljer, se Grudem 1988, s. 154-157; Elliott 2000, s. 609-610; Achtemeier 1996, s. 224-225.

3,10 og 3,11), både i alminnelighet (3,11) og i tale i særdeleshet (3,10). De skal heller *gjøre det gode* (ποιησάτω ἀγαθόν), en formaning som stadig gjentas i ulike former og situasjoner i avsnittet 2,11-3,12 (2,12.15-16; 3,20; 3,1-2.6).²⁴⁵ I sin umiddelbare kontekst gir dermed sitatet fra Salme 34 en begrunnelse fra GT for det gode livet som det formaner til i 3,8-9, men i forlengelsen begrunner den også hele avsnittet 2,11-3,12.

Sitatet er ganske likt Sal 33,13-17a i LXX, men der er noen forskjeller. Først fremst er 2.sg. (aor.imp.akt.) blitt byttet med 3p.sg. (aor.imp.akt.) i hele sitatet. Begynnelsen av vers 10 er endret,²⁴⁶ og det er kommet inn flere konjunksjoner (γὰρ i 3,10; δὲ i 3,11; ὅτι i begynnelsen av 3,12). Det er også noen mindre endringer i vers 10 (se Achtemeier 1996, s. 225 for en fullstendig og oversiktlig gjennomgang). Det er vanskelig å si om disse forskjellene kommer av at Peter siterer fra en annen kildetekst enn LXX, eller av at han siterer fra minnet, eller er bevisste tilpasninger.²⁴⁷ Det kan være en kombinasjon av disse faktorene. Det er for øvrig verdt å merke seg at Peter her integrerer sitatet fra GT i teksten uten noen referanser som «For det heter i Skriften» (2,6) eller «Slik det står skrevet» (Rom 11,26). De fleste sitatene fra GT i Peter første brev er av denne typen.²⁴⁸

4.3. Strukturen i 1 Pet 2,18-25

Avsnittet 1 Pet 2,18-25 kan deles i to:²⁴⁹

1. *Vers 18-20:* I vers 18 gir Peter en formaning til slavene bestående av et generelt prinsipp for hvordan å omgås sine herrer. Dette blir i vers 19-20 begrunnet i Guds vilje og Guds velvilje.
2. *Vers 21-25:* Disse versene utgjør en videre motivasjon og begrunnelse for formaningen i vers 18. Det alluderes og siteres fra den fjerde sangen om Herrens lidende tjener i Jes 52,13-53,12, en profeti om Jesus Kristus.

På denne måten får formaningen i vers 18 en dobbel begrunnelse: både Guds velvilje, og Jesu lidelse og forbilde.²⁵⁰

4.4. Eksegese av vers 18

«Dere tjenestefolk skal med ærefrykt underordne dere herrene deres – ikke bare de gode og vennlige, men også de vrange.»

²⁴⁵ Se kap. 4.6 for detaljer om uttrykk av denne typen.

²⁴⁶ τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν ἀγαπῶν er byttet ut med ὁ γὰρ θέλων ζωὴν ἀγαπᾶν.

²⁴⁷ Achtemeier 1996, s. 255

²⁴⁸ Se kap. 4.10 for mer om Peters bruk av GT.

²⁴⁹ Elliott 2000, s. 512

²⁵⁰ Ibid., s. 512-513

Οἱ οἰκέται ὑποτασσόμενοι ἐν παντί φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς.

Tekstkritiske kasus

De tekstkritiske avsnitt forut for utleggelsen av teksten i de følgende kapitler er basert på NA28 og gjør ikke krav på fullstendighet vedrørende ulike lesemåter og håndskriftene som vitner for dem. Jeg forsøker likevel å ta med de viktigste kasus. For detaljer, se det tilsvarende apparatet i NA28.

1. Visse håndskrifter (Codex Sinaiticus (Ⲙ), den syriske oversettelsen Pechitta (sy^p) og alle koptiske oversettelser (co)) har tillegget ὑμῶν etter δεσπόταις. Dette er mest sannsynlig et sekundært tillegg for å presisere meningen i setningen.²⁵¹ I så fall er det et tilfelle av *lectio brevior lectio potior* («den kortere lesemåte er den mer sannsynlige»)²⁵²
2. Enkelte håndskrifter (Î⁷², minuskelen 81, og noen sahidiske (koptisk dialekt) versjoner (sa^{mss})) mangler καὶ i uttrykket ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς. Elliott påpeker dog med rette at καὶ her er implisert av det foregående οὐ μόνον («ikke bare»). Det kan her oversettes med «også» slik man har gjort i Bibel 2011.²⁵³

Utleggelse

Formaningen innledes med en tiltale: Οἱ οἰκέται²⁵⁴, «Dere tjenestefolk». Tittelen οἰκέτης (fra οἶκος, hus) kan betegne en husslave, men kan også brukes om slaver i alminnelighet (i så fall mer eller mindre synonymt med δοῦλος).²⁵⁵ Tiltalen i 2,18 gjelder dermed mest sannsynlig alle kristne slaver, men valget av ordet οἰκέτης gjør det ikke urimelig å anta at Peter har husslaver spesielt i tankene.²⁵⁶ I hustavlene i Efeserbrevet og Kolosserbrevet benyttes i stedet δοῦλος (Ef 6,5 og Kol 3,22), likesom i 1 Pet 2,16 (θεοῦ δοῦλοι «Guds slaver»). I samtlige hustavler tiltales som nevnt slavene direkte som selvstendige individer, noe som ikke var tilfellet i den litteraturen fra antikken som mest tilsvarer de kristne hustavlene (jf. 4.3.c.).²⁵⁷ For å bedre forstå bakgrunnen for Peters formaning vil jeg i det

²⁵¹ Elliott 2000, s. 516

²⁵² Synnes 2008, s. 41

²⁵³ Elliott 2000, s. 517; Sandvei & Leivestad 1996, s. 272

²⁵⁴ Flertall nominativ (eller vokativ) av substantivet οἰκέτης. Nominativ med artikkel kan brukes i stedet for vokativ. (Leivestad & Sandvei 2003, s. 163)

²⁵⁵ Achtemeier 1996, s. 194; BDAG, s. 694.

²⁵⁶ Jf. Grudem 1988, s. 131 og Williams 2012, s. 117-119. Williams legger dog sterkere vekt på sontringen mellom οἰκέτης og δοῦλος enn både Achtemeier, Grudem og BDAG. Etter min vurdering underbygger han ikke godt nok denne skarpere distinksjonen all den tid οἰκέτης kan brukes mer eller mindre synonymt med δοῦλος.

²⁵⁷ Jf. Elliott 2000, s. 513 og Achtemeier 1996, s. 195

følgende undersøke nærmere slaveriet i det gresk-romerske samfunn.²⁵⁸ Dette er særlig nødvendig da ordet «slave» i dag gjerne får en til å tenke på plantasjeslavene i Amerika på 1700- og 1800-tallet, noe som ikke gir et dekkende bilde av slaveriet i antikkens gresk-romerske samfunn.²⁵⁹ For detaljer om forskjellene mellom moderne slaveri og antikkens slaveri, se Nordling 2004, s. 68-85 («Two Significant Differences between Ancient and Modern Slavery»). I denne sammenheng fokuserer Nordling særlig på: 1) Rase: «First, unlike slavery in the American experience, race had little or nothing to do with slavery in the first century A.D.: «Latins, Greeks, dark-skinned, Syrians, black Ethiopians, and blond, blue-eyed Germans could be slaves together under one owner».²⁶⁰» 2) Slaver med høyere utdanning og status.²⁶¹

Forskere som Dale Martin og John Nordling påpeker at slaveriet i det gresk-romerske samfunn var mangfoldig og komplisert.²⁶² Selv om slaveriet også den gang kunne være brutalt og hjerteløst, så ga det også for enkelte mulighet for forfremmelse og inkludering i det romerske samfunn. Avhengig av slaveeierens eller herrens²⁶³ status, kapital og moralske karakter kunne hverdagen være alt fra et mareritt til i de fleste henseender å være sidestilt med en fri borger.

Juridisk og kulturelt var dog slavene i det gresk-romerske samfunn dårlig stilt. Slaver ble kjøpt og solgt likesom husdyr.²⁶⁴ En slave ble regnet som et «besjelet redskap»²⁶⁵ og en eiendom (*res*). Dermed ble de sett på som å være uten personlighet. I Justins romerske lovsamling fra 500-tallet²⁶⁶ står det sågar: «*We compare slavery closely to death.*»²⁶⁷, og «*A slave has no rights.*»²⁶⁸ Herrene eller slaveeierne kunne altså behandle slavene akkurat slik de ville, likesom sin eiendom for øvrig. I tillegg ble ekteskap mellom slaver ikke juridisk anerkjent, og eventuelle barn tilhørte herren.²⁶⁹ Ei heller kunne slaver ha eiendom.²⁷⁰

²⁵⁸ Hovedkilder for mine studier av slaveriet i det gresk-romerske samfunnet er Martin 1990, s. 1-49 og Nordling 2004, s. 39-139

²⁵⁹ Grudem 1988, s. 131

²⁶⁰ Osiek, "Slavery in the New Testament World", 151. Sitert fra Nordling 2004, s. 69.

²⁶¹ Nordling 2004, s. 76

²⁶² Martin 1990, s. 1-2; Nordling 2004, s. 44-59

²⁶³ δεσπότης (1 Pet 2,18)

²⁶⁴ Achtemeier 1996, s. 190; Luther, LW30, s. 84

²⁶⁵ ἐμψυχον ὄργανον (Aristoteles, *Den nikomakiske etikken*, 8,13 [1161b]). Sitert fra Nordling 2004, s. 44.

²⁶⁶ I faglitteraturen gjerne kalt *The Digest of Justinian* eller bare *Digest*. Den inneholder sitater og tanker fra tidligere jurister (fra ca. 150 f.Kr.). (Nordling 2004, s. 44)

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Achtemeier 1996, s. 190; Martin 1990, s. 2

²⁷⁰ Martin 1990, s. 7

Alt er likevel ikke sagt med dette. For det første påpeker Martin at mange slaver trolig hadde familie og barn.²⁷¹ Særlig har studier av inskripsjoner på graver vist dette.²⁷² På disse gravene er der flere eksempler på kjernefamilier bestående av slaver eller av slaver og frigitte eks-slaver.²⁷³ For det andre fremholder Martin at mye tyder på at en rekke slaver eide og forvaltet penger og eiendom, selv om de formelt ikke kunne eie noe. Den juridiske basisen for dette var *peculium*. Helt siden Romerriket var en republikk, hadde det vært lovfestet at herren i husholdningen eide alle familiens verdier. Av dette kunne han dog sette til side en andel, kalt *peculium*, til sine sønner og slaver. På denne måten kunne noen slaver bli nokså økonomisk selvstendig, på tross av at herren juridisk og formelt var eier av *peculium*.²⁷⁴ Hvor mye penger en slave forvaltet, om noe, var trolig avhengig av hvilken type arbeid de hadde.²⁷⁵ For i det gresk-romerske samfunn kunne slaver utføre nesten alle typer arbeid, noe de ulike titlene som ble benyttet på slaver viser:²⁷⁶ *ἐπίτροπος*²⁷⁷ (formynder, forvalter), *οἰκονόμος*²⁷⁸ (forvalter, administrator), *παιδαγωγός*²⁷⁹ («barnefører», barnepasser, lærer, oppdrager [GNO, s. 143]), *τεχνίτης* (en type håndverker, jf. Åp 18,22), *γραμματεὺς* (sekretær²⁸⁰) og mange flere.²⁸¹ De kunne drive med forretninger, religiøst arbeid, medisin, undervisning og filosofi, så vel som gårdsarbeid, husarbeid og fising. Kjent er det også at en del slaver var gladiatorer og prostituerte. Det var et hierarki blant slavene, med slaver i administrative stillinger, som *οἰκονόμος*, i det øvre sjiktet.²⁸² En slik slave, når de virket på vegne av sin herre, ble gjerne sett på som sin herres forlengede arm og kunne representere sin herre i forretninger.²⁸³ Slike slaver kunne ha betydelig makt og innflytelse i samfunnet.²⁸⁴ Det er eksempler på at de opptrådte selvstendig, ved for eksempel å låne ut penger, i tillegg til arbeidet de måtte gjøre på vegne av sin herre.²⁸⁵ I tillegg ble de hyppig frigjort, og slaveriet kunne for dem utgjøre en mulighet for å klatre i den sosiale rangstigen,

²⁷¹ Ibid., s. 2-7

²⁷² Se resultatene av en slik undersøkelse i Martin 1990, s. 153-160

²⁷³ Martin fremholder dog at disse resultatene ikke må trekkes for vidt; de beviser ikke at flertallet av slaver levde lykkelige familieliv. (Martin 1990, s. 3). Han konkluderer: «*At the very least, these studies illustrate the existence and importance of the immediate family for a significant minority of slaves both in the western and certain eastern portions of the Roman Empire.*» (Ibid. s, 7)

²⁷⁴ Ibid., s. 7. Enkelte slaver ble i det gresk-romerske samfunn svært rike. Disse kunne være slaver av embetsmenn i det romerske byråkratiet, eller av keiseren selv. (s. 7-8)

²⁷⁵ Ibid, s. 11

²⁷⁶ En del av disse titlene, som for eksempel *ἐπίτροπος*, kunne også brukes om frigitte eller frie personer. (Nordling 2004, s. 78-79)

²⁷⁷ Jf. Gal 4,2

²⁷⁸ Gal 4,2; Luk 12,42

²⁷⁹ Gal 3,24-25

²⁸⁰ Liddell-Scott gresk ordbok. Informasjon hentet ved hjelp av Bibleworks 9.0.

²⁸¹ Se Martin 1990, s. 11-15 og 166-177

²⁸² Martin 1990, s. 14-15 og 48-49

²⁸³ Nordling 2004, s. 44-45 og 82

²⁸⁴ Martin 1990, s. 14-15

²⁸⁵ Se et eksempel i Martin 1990, s. 18-19

noe det er mange eksempler på.²⁸⁶ Det må også nevnes at slavenes status, materielle tilstand og makt var avhengig av herrens status, materielle tilstand og makt.²⁸⁷ Faktisk kunne slaver være økonomisk bedre stilt enn mange frie personer.²⁸⁸

Det har vært mye diskutert blant forskere hvor mange slaver som ble frigitt i det romerske samfunn.²⁸⁹ Bartchy har ment at husslaver («domestic slaves») i Romerriket hadde realistiske muligheter til å bli frigitt innen de fylte 30 år.²⁹⁰ Dette er blitt problematisert av andre, for eksempel Bradley. Han har fremholdt at det ikke var herrens plikt å godta kjøpesummen til frigjørelse.²⁹¹ Nordling påpeker dog at et helt kapittel i Justins lovsamling handler om frigjørelse av slaver.²⁹² I tillegg påpeker han at der er tilstrekkelig med dokumentasjon til å gjøre det svært sannsynlig at i det minste en god del slaver ble frigjort.²⁹³ At frigjørelse var en reell mulighet for i hvert fall noen, er forutsatt av Paulus i 1 Korinterbrev:

«Ble du kalt som slave? La ikke det bekymre deg! Men kan du bli fri, så velg heller det.» (1 Kor 7,21)

Også i Apg 6,9 synes frigitte slaver å være forutsatt i omtalen av en synagoge som ble kalt «Synagogen for frigitte og for kyreenere og aleksandrinere». Det greske ordet som her brukes for «frigitte», er Λιβερτῖνος. Dette er et latinsk låneord for en frigitt slave.²⁹⁴

Martin hevder at slaveri faktisk kunne fungere som en inngang til det romerske samfunnet, for når en slave ble frigitt fikk han eller hun som regel romersk statsborgerskap i tillegg.²⁹⁵ «As surprising as it may sound to modern ears, slavery was arguably the most important channel through which outsiders entered the mainstream of Roman power structures.»²⁹⁶

²⁸⁶ Se Martin 1990, s. 30-42. Som eksempel kan nevnes Narcissus og Epaphrodites, frigitte slaver av henholdsvis Claudius og Nero (s. 30).

²⁸⁷ Ibid., s. 49

²⁸⁸ Achtemeier 1996, s. 191

²⁸⁹ Nordling 2004, s. 50

²⁹⁰ «Manumission...was generally regarded as a reward for faithful work; and it functioned as an important safety valve, especially for Roman society in which so many capable and educated persons were enslaved. Substantial inscriptional evidence strongly suggests that persons in domestic slavery under Roman law in the 1st century C.E. could generally expect to be set free by age 30.» (Bartchy, S. S., «Slavery (Greco-Roman)», 6:70 i The Anchor Bible Dictionary. Redigert av D. N. Freedman. 6 bind. New York: Doublday, 1992. Sitert fra Nordling 2004, s. 46)

²⁹¹ s. 96 Bradley, *Slaves and Masters in the Roman Empire: A study in social control*. New York: Oxford University Press, 1987. Sitert fra Nordling 2004, s. 47

²⁹² Nordling 2004, s. 50

²⁹³ Nordling 2004, s. 50-52. Her utdyper han et eksempel.

²⁹⁴ BDAG, s. 594

²⁹⁵ Martin 1990, s. 32

²⁹⁶ Ibid.

Martin sier dog også at «administrative slaver»²⁹⁷ sannsynligvis utgjorde et mindretall, og for slaver av lavere status var mulighetene nok få.²⁹⁸ Mangelen på rettigheter i samfunnet gjorde dem også utsatt for dårlig og voldelig behandling av vrangle herrer. Nordling nevner noen uhyggelige eksempler på slaver som ble mishandlet av sine herrer og fruer uten grunn:

«The slave might be abused merely as an example to other slaves (Plautus, *Captivi*, 752-53); as a substitute “whipping” boy (Plautus, *Poenulus*, 146, 410, 819); or as an object of humorous ridicule (Plautus, *Treculentus*, 775-82; *Aulularia*, 48). Slaves were not entitled to know the reason for a beating (Plautus, *Aulularia*, 45). Slaves were beaten because a mistress ordered it (Juvenal, *Satirae*, 6.219-24); because a master likes the sound of a flogging and the clanking of chains (Seneca, *Epistulae morales*, 122.15; Juvenal, *Satirae*, 14.18-19, 23); because a mistress is cheating (slave torture; Seneca, *Controversiae*, 6.6; 8,3; Tacitus, *Annals*, 14.60); as a customary measure (Apuleius, *Metamorphoses*, 3.16); to eliminate a security threat (Ammianus Marcellinus, 29.4.4). Slaves could be beaten as long as one was not angry (Seneca, *De ira*, 3.32-35). Examples for this and the preceding have been culled from Hopkins, *Conquerors and Slaves*, 118-19; Bradley, *Slaves and Masters in the Roman Empire*, 113-37; Saller, “Corporeal Punishment, Authority, and Obedience in the Roman Household”, 158-65; Beavis, “Ancient Slavery”, 42-43; Horsley, “The Slave Systems of Classical antiquity, “41-44: and Glancy, *Slavery in Early Christianity*, 52)”²⁹⁹

Likevel var det ikke slik at alle herrer mishandlet sine slaver. Noen herrer ville lære slavene lydighet ved å vise dem godhet i stedet for med vold, og det kunne også oppstå nære bånd mellom herre og slave (se for eksempel Luk 7,2).³⁰⁰ Vold var neppe en nødvendig del av slaveriet, selv om herren alltid hadde rett til det etter romersk lov.³⁰¹ I denne sammenheng kan jeg nevne et sitat fra Xenofon (gjennom sin talsmann Sokrates) i hans verk *Oeconomicus* (skrevet på 400-tallet f.Kr.).³⁰²

«SOCRATES: What if I show you [that]....in some households slaves [οικέτας] are nearly all chained [δεδεμένους] and run away again and again [θαμινὰ ἀποδιδράσκοντας], while in other [households] they are unchained [λελυμένους] and want to stay and work [ἐθέλοντας ... ἐργάζεσθαι καὶ παραμένειν]? Wouldn't you think that in this too I'd be demonstrating ... a principle of estate management [τῆς οἰκονομίας] worth[y of] examining?

²⁹⁷ «Managerial slaves»

²⁹⁸ Ibid., s. 49

²⁹⁹ Nordling 2004, s. 57

³⁰⁰ Achtemeier 1996, s. 191

³⁰¹ Se Nordling 2004, s. 98-103

³⁰² Martin 1990, s. 26; Nordling 2004, s. 99

CRITOBULUS: Yes, by Zeus, very well worth examining!”³⁰³

Dette sitatet antyder at ikke alle husholdninger var like. I noen var det motvillige slaver under tyranniske herrer, i andre var det villige slaver under kloke herrer.

Til oppsummering kan en da si at slavers kår i det gresk-romerske samfunn var avhengig av en rekke faktorer, ikke minst herrens status, økonomi og moralske egenskaper. Noen slaver ble mishandlet av voldelige herrer, andre levde, i hvert fall materielt, bedre enn de fleste frie mennesker.

Dette leder meg tilbake til teksten. Peter formaner de kristne slavene som følger: «*Dere tjenestefolk skal med ærefrykt underordne dere herrene deres – ikke bare de gode og vennlige, men også de vrang.*». Usikkerheten i livet som slave i det gresk-romerske samfunn, som jeg undersøkte ovenfor, kommer til syne i Peters formaning. Noen har «gode og vennlige»³⁰⁴ herrer³⁰⁵, andre har «vrange»³⁰⁶ herrer. De kristne slavene formaneres i begge tilfeller til å underordne seg sine herrer.

Grunnteksten ord for «underordne» er en pres.part.med. (m.pl.nom.) av ὑποτάσσω, som jeg behandlet i kap. 4.3.2-3. Ordet brukes her sannsynligvis med imperativ betydning (se kap. 4.3.3). Slavene formaneres altså til å være lydige mot sine herrer og respektere deres autoritet (jf. Kol 3,22 og Ef 6,5).

Peter tilføyer det adverbielle preposisjonsuttrykket ἐν παντί φόβῳ, «med (eller i) all frykt» (min oversettelse). Det greske ordet φόβος (frykt) har i NT flere betydningsnyanser (tilsvarende med verbet φοβέω). Det kan brukes generisk (2 Kor 7,5; Matt 28,8), eller i betydningen gudsfrykt (2 Kor 7,1; Fil 2,12; Rom 3,18), eller i betydningen respekt eller ærefrykt for mennesker (Rom 13,7 se BDAG, s. 1060-1062 for detaljer.). Det er dog omdiskutert om «frykt» i 2,18 refererer til «gudsfrykt» eller til «ærefrykt» og «respekt» for herrene. Grudem, i samsvar med Bibel 2011, mener det er tale om ærefrykt for herrene, kanskje i tråd med hustavlen i Efeserbrevet (Ef 6,5).³⁰⁷ Davids mener dog at «frykt» i Peters første brev alltid er rettet mot Gud, mens han formaner til *ikke* å frykte mennesker (1,17; 2,17; 3,2.6.14.16 siteres som eksempler).³⁰⁸ Også Elliott og Achtemeier konkluderer av

³⁰³ Xenofon, *Oeconomicus*, 3.4 (oversatt. Pomeroy, *Xenophon Oeconomicus*, 117). Sitert fra Nordling 2004, s. 99.

³⁰⁴ Substantiverte former av ἀγαθός og ἐπιεικής benyttes i grunnteksten.

³⁰⁵ δεσπότης; brukes også om slaveeiere i 1 Tim 6,1. Et annet ord for «herre» i denne betydning er κύριος som benyttes i hustavlene i Ef 6,5 og Kol 3,22.

³⁰⁶ σκολιός (substantivert)

³⁰⁷ Grudem 1988, s. 133

³⁰⁸ Davids 1990, s. 106

tilsvarende grunner med at «frykt» i 2,18 refererer til gudsfrykt.³⁰⁹ Det er dog mulig Olsson er inne på noe i sin behandling av denne problemstillingen i forbindelse med 3,2.³¹⁰

«Med den bakgrunden är det förklarligt att översättare kan tveka, när de skall återge *fobos* 'fruktan' i 2:18 og 3:2. Är det fråga om att lyda och respektera husbonden resp mannen eller om att frukta och tjena Gud, när man underordner sig. Om det förra, så är det senare den djupare bakgrunden. Om det senare, så är det förra en naturlig följd. Dubbelheten i uttrycket är troligen avsedd.»³¹¹

Det er altså mulig at både gudsfrykt og ærefrykt for herrene er tilsiktet i 2,18. I hvert fall er begge tolkningene saklig korrekt, for gudsfrykt er viktig i brevet (1,17; 2,17), og "ærefrykt" og "respekt" har saklig overlapp med formaninger til underordning (2,18), og til ydmykhet (3,8). Disse sakene henger sammen, selv om gudsfrykten nok er "den dypere bakgrunnen" som Olsson sier. Samtidig er det klart at Peter advarer mot å frykte mennesker (3,6.14), likesom det advares mot menneskefrykt ellers i Bibelen (Ordsp 29,25; Matt 10,28) . Ærefrykt (2,18; Ef 5,33; 6,5) er ikke det samme som menneskefrykt.

Slavene formaneres altså til å underordne seg sine herrer, være dem lydige og vise dem ærefrykt, selv om de er "vrang". Det greske ordet som benyttes i beskrivelsen av herrene, er *σκολιός*, som bokstavelig betyr «bøyd» eller «krummet». Det brukes i 2,18 i overført betydning: fordreid, falsk, vrang (GNO2, s. 251). I LXX brukes det for å beskrive en «vrang slekt» (5 Mos 32,5; «γενεὰ σκολιά»). Se allusjoner i Apg 2,40 og Fil 2,15).³¹² Som jeg utdypet ovenfor, kunne en «vrang» herre konkret innebære en som mishandlet slavene sine, både fysisk og verbalt. Å «underordne» seg en sådan herre «med ærefrykt» er en sterk formaning. Derfor forsyner også Peter formaningene med sterke begrunnelser, noe jeg snart skal se på.

Likesom i sammenheng med underordning under myndighetene (2,13-17) og kvinners underordning under sine ektemenn har også slavers underordning under sine herrer en grense, for en skal lyde Gud mer enn mennesker (Jf. 4.3.2-3 og Apg 5,29). Dette var særlig aktuelt for slavene, for ifølge Elliott var slaver generelt forpliktet på sin herres religion.³¹³ I dette kunne slavene ikke føye seg, og det var deres plikt, likesom alle kristne, å ta sitt kors opp å følge Jesus også om det innebar lidelse eller til og med martyrium (Matt 10,37-39; 1 Pet 3,14).

³⁰⁹ Elliott 2000, s. 517; Achtemeier 1996, s. 194-195

³¹⁰ Bibel 2011 har «gudsfrykt» 1,17 og 3,2.16, men «ærefrykt» i 2,18. I 3,14 brukes ordet generisk.

³¹¹ Olsson 1982, s. 108

³¹² Elliott 2000, s. 517

³¹³ Ibid., s. 516

4.5. Eksegese av vers 19

«For det er godt om noen finner seg i uforskyldte lidelser fordi samvittigheten er bundet til Gud.»

τοῦτο γὰρ χάρις εἰ διὰ συνείδησιν θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας πάσχω·ν ἀδίκως

Tekstkritiske kasus

1. Noen håndskrifter (C, Ψ, 33, 307, 442, 436, noen andre minuskler og håndskrifter) har innskuddet «παρα τῷ θεῷ» eller «παρα θεῷ» etter «χάρις». Minuskelen 5 har θεοῦ på samme plass. Dermed får vi oversettelsene «nåde for/hos Gud» eller «Guds nåde» (5) i 2,19a. Disse lesemåtene er sannsynligvis tillegg for å klargjøre parallellismen mellom 2,19a og 2,20b.³¹⁴ I tillegg har lesemåten i NA28 den klart beste ytre bevitnelsen (î⁷², 8, A, B, P, 81, 642, 1448, 1735, Byz, lat (Vulgata og en del av de gamle latinske oversettelsene), co).
2. Det foreligger flere ulike lesemåter av de adjektiviske attributtene til συνείδησιν. Enkelte håndskrifter (î⁷², 81) har συνείδησιν αγαθην θεοῦ («god samvittighet for Gud»), mens andre (A*, 33, 2344) har συνείδησιν θεοῦ αγαθην. Atter andre (C, Ψ, 307, 442, 1175, andre minuskler og alle syriske oversettelser) har lesemåten συνείδησιν αγαθην («god samvittighet»). Det er ikke umulig at î⁷² representerer den opprinnelige tekst, og at αγαθην senere falt ut ved *homoiotelevton* («lik endelse»³¹⁵).³¹⁶ Det er dog også mulig at αγαθην er et tillegg under innflytelse fra uttrykket συνείδησις αγαθη i 3,16.21 (Jf. Apg 23,1).³¹⁷ Den kortere lesemåten i NA28 har også den beste bevitnelsen (8, A^c, B, P, 5, 436, 642, 1735, Byz, lat, co), så det er nok den mest sannsynlige.³¹⁸

Utleggelse

Vers 19 utgjør sammen med vers 20 den første begrunnelsen for formaningen i vers 18, først og fremst underordningen under de vrangere herrer.³¹⁹ Derfor kommer årsaks-konjunksjonen γὰρ («for») i begynnelsen av vers 19. Vers 19 angir et generelt prinsipp (subjekt: «noen»), mens vers 20 anvender det spesifikt på slavene («dere»³²⁰).

Vers 19-20 er oppstilt som en konstruksjon av typen *aba* bestående av tre betingelsessetninger: (a) Vers 19 gir et positivt utsagn; (b) Vers 20a gir et negativt utsagn; (a) Vers 20b gir enda et positivt utsagn. Formuleringen τοῦτο χάρις i v. 19a og 20b utgjør en *inclusio* som rammer inn hele utsagnet.

³¹⁴ Ibid., s. 518

³¹⁵ Jf. Synnes 2008, s. 41

³¹⁶ Elliott 2000, s. 519

³¹⁷ Ibid.

³¹⁸ Ibid.

³¹⁹ Achtemeier 1996, s. 195-196

³²⁰ Elliott 2000, s. 518

Achtemeier påpeker at dette er nøye utformede retoriske virkemidler.³²¹ Nærmere bestemt er det tale om en type retorisk utsmykning av kiastisk art.³²² Det er en klar tendens til bruk av rytme og retoriske virkemidler i Peters første brev,³²³ og Moulton kommenterer i denne sammenheng: «*The epistle reads very well in public...*».³²⁴ Et av eksemplene han nevner, er fra 1,19: ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ.³²⁵ Her anvendes suksessivt retorisk utsmykning av typen *homoioteleuton* (lik endelse).³²⁶ Et annet eksempel er bruken av allitterasjon eller bokstavrim i 2,21: ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν («For Kristus led for dere og etterlot dere et eksempel).

I Bibel 2011 har man oversatt den innledende formuleringen i vers 19 (τοῦτο γὰρ χάρις) med «*For det er godt...*». Bokstavelig står det «For dette er nåde...». En form av verbet εἰμί er i ellipse i dette uttrykket.³²⁷ Pronomenet τοῦτο peker fremover på innholdet i den etterfølgende betingelsessetningen som innledes med εἰ (hvis, dersom).³²⁸ Nå er det slik at et ord både henter mening fra konteksten og tilfører mening til konteksten. Fra konteksten blir da ordet «nåde» definert av betingelsessetningen og får dermed betydningen å tålmodig bære uforskyldte lidelser i samvittighet for Gud.³²⁹ En videre kvalifikasjon av «nåde» blir gitt i uttrykket τοῦτο χάρις παρὰ θεῶ («...dette er nåde for Gud») i 2,20b, der τοῦτο peker tilbake på uforskyldt lidelse i vers 20, og «nåde» dermed brukes på samme måte. Ordet κλέος (ry, berømmelse, ære)³³⁰ brukes på en parallell måte i 2,20a og gir da en videre antydning om meningen av «nåde» i 2,19-20.³³¹ Det er altså tale om en menneskelig væremåte, nærmere bestemt en samvittighet bundet til Gud og utholdenhet i uforskyldt lidelse, som gir guddommelig anerkjennelse eller «nåde». En lignende bruk av «nåde» finner man i Luk 2,52; 6,32-34.³³² I slike sammenhenger går ordet i retning av «belønning» (μισθός; jf. Luk 6,35 og BDAG, s. 653),³³³ eller i hvert fall av velvilje fra Gud eller mennesker som en følge av et godt liv og gudsfrykt. Dette er altså en ganske annen bruk av ordet χάρις enn det man ofte ellers finner i NT, ikke minst hos Paulus. Et eksempel er Rom 3,24 der Paulus bruker ordet «nåde» i forbindelse med læren om rettferdiggjørelsen. Her er Guds «nåde» måten eller middelet

³²¹ Ibid., s. 196

³²² Synnes 2008, s. 133

³²³ Moulton 1976, s. 124

³²⁴ Ibid., s. 125

³²⁵ Ibid., s. 125

³²⁶ Synnes 2008, s. 132-133

³²⁷ Elliott 2000, s. 518

³²⁸ Jf. 2,20b der τοῦτο i det analoge uttrykket peker tilbake på den foregående betingelsessetningen.

³²⁹ Achtemeier 1996, s. 196

³³⁰ BDAG, s. 547; GNO2, s. 39

³³¹ Achtemeier 1996, s. 196; Elliott 2000, s. 518 og 520

³³² BDAG, s. 1079

³³³ Jf. Elliott 2000, s. 518; BDAG, s. 1079

(instrumentell dativ; τῆ ἀποτοῦ χάριτι) til Gud når han erklærer rettferdig (δικαίω) ufortjent (δωρεάν³³⁴). Dette skjer videre gjennom «forløsningen i Kristus Jesus» (τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) uten referanse til noe mennesker har gjort eller vært.³³⁵ Et annet sted (Ef 2,8) kan Paulus si at «Ved nåde har dere blitt frelst gjennom tro»³³⁶ (Τῆ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ πίστεως), og videre «Og dette er ikke av dere selv, det er Guds gave.» (καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, θεοῦ τὸ δῶρον). Frelsen er altså en Guds gave ved Guds nåde, og slik understrekes igjen Guds nådes ufortjente karakter. Ved første øyekast kunne det synes som om Peter og Paulus dermed motsier hverandre, men dette problemet forsvinner om en gir akt på konteksten. I de nevnte bibeltekster av Paulus taler han om hvordan et menneske blir frelst og rettferdig for Gud. Peter derimot taler *til kristne*, som allerede er erklært rettferdige ved tro, om hvilken opptreden som gir Guds særlige anerkjennelse og «nåde». Med andre ord: Paulus taler om soteriologi (i Rom 3,24 og Ef 2,8), mens Peter driver med parenese (i 1 Pet 2,18-20).

Denne fortolkningen av «nåde» i 2,19-20 blir valgt i de fleste kommentarene jeg har tilgjengelig.³³⁷ Den gjenspeiles også i oversettelsen i Bibel 2011.³³⁸ Fordelen med den er at den passer i konteksten. Men den har den ulempe at ordet «nåde» blir veldig avsvirket, for det brukes på andre måter andre steder i Peters første brev (1,2.10.13; 2,19-20; 3,7; 4,10; 5,5.10.12). Dette har Olsson sett. Han bekrefter den «reduksjonistiske» tolkningen over som den primære, men føyer så til:

«Men ordvalet förbereder den klarare och djupare tanken att dessa lidanden är en del av nåden. Det utsägs klart i 5,12. Forfattaren vil med sitt brev bekräfta och bestyrka att "detta" är Guds sanna nåd, dvs ett liv med Kristus som också inkluderar lidanden.»³³⁹

Ordet "nåde" er et meget dynamisk og meningsfullt ord i Peters første brev, som innbefatter både soteriologi (1,10), Guds velvilje ovenfor et rett liv (2,19-20; 5,5) og den kommende eller eskatologiske nåde (1,13; 3,7), for å nevne noen. Særlig 5,10 er tankevekkende, der det at Gud er «all nådes Gud»³⁴⁰ settes i sammenheng med en rekke velgjerninger han gjør i de kristnes liv:

«En kort tid må dere nok lide, men all nådes Gud, som ved Kristus har kalt dere til sin evige herlighet, han skal utruste dere, gi dere kraft og stryke og stille dere på fast grunn.» (1 Pet 5,12)

³³⁴ Dette er adverbial akkusativ av ordet δωρεά (gave). Det betyr da «gratis» eller «ufortjent». Moo 1996, s. 228; Sandvei & Leivestad 1996, s. 168.

³³⁵ Jf. CA4

³³⁶ Min oversettelse

³³⁷ Elliott 2000, s. 518-519; Achtemeier 1996, s. 195-196; Davids 1990, s. 107; Grudem 1988, s. 134-135

³³⁸ NB07 har derimot oversettelsen «nåde» i både vers 19 og 20.

³³⁹ Olsson 1982, s. 123

³⁴⁰ ὁ θεὸς πάσης χάριτος

Guds nåde i 1 Pet er rett og slett «mangfoldig» (4,10). Dermed er det grunn til å tro at noe av denne dybden også ligger bak bruken av ordet i 2,19-20. Det er sant at utholdenhet i uforskyldte lidelser «er godt i Guds øyne» (2,20), men Guds nåde i 2,19-20 trenger ikke bare være «passiv». I lys av 5,10 kan formuleringene også innebære en «aktiv» nåde: «All nådes Gud» vil også utruste de lidende kristne og gi dem kraft og stille dem på fast grunn (5,10) i deres vanskelige situasjon. De er ikke overlatt til seg selv; Gud er med dem med en nåde som passer til prøvelsen (jf. 1,6; 4,10). Ja, selv om de kristne har det «tungt i mange slags prøvelser» (1,6; ...λυπηθέντες ἐν **ποικίλοις** πειρασμοῖς),³⁴¹ så er også Guds nåde tilsvarende mangfoldig (4,10; **ποικίλος** χάριτος θεοῦ).³⁴² For hver særskilt prøvelse gir han en tilsvarende nåde. De må nok lide (5,10a), men de er ikke alene i lidelsene, og kan regne med Guds særlige omsorg og «nåde». For slavene er det klart at dette er en særskilt trøst. Deres situasjon kunne være ytterst krevende, med mishandling i hjemmet og spott utenfor (kap. 3.5 og 4.4). Selv om de ikke får noe løfte om å bli umiddelbart fridd fra lidelsene, så skal de vite at Gud er all nådes Gud.³⁴³ Han vil gi sin nåde slik at de holder ut i prøvelsene og lidelsene.

Jeg tror denne videre – og dypere – tolkningen av «nåde» i 2,19-20 er å foretrekke. Da gjør man alvor ikke bare av den umiddelbare konteksten, men også av bruken og teologien i ordet «nåde» i 1 Pet som helhet. Da tillater man at «nåde» tilfører mening til konteksten, i stedet for at det kun defineres ut fra konteksten, og gjøres mer eller mindre synonymt med κλέος i 2,20.

Betingelsessetningen i vers 19 (εἰ διὰ συνείδησιν θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας πάσχωσιν ἀδίκως) oversettes forholdsvis konkordant i NB07: «...om noen av samvittighet for Gud tåler sorger når han lider urettferdig».³⁴⁴ Uttrykket «συνείδησις θεοῦ» («Guds samvittighet»)³⁴⁵ er uten noen paralleller i NT og har som nevnt gitt opphav til flere lesemåter (jf. de tekstkritiske kasus ovenfor).³⁴⁶ BDAG skjelner mellom to hovedbetydninger med belegg i NT for συνείδησις: for det første «awareness of information about someth., *consciousness*» (følgende belegg: 1 Pet 2,19; Hebr 10,2 og 1 Kor 8,7a v.1); for det andre «the inward faculty of distinguishing right and wrong, *moral consciousness, conscience*» (1 Pet 3,16; Rom 2,15; 9,1; 1 Kor 10,29; Hebr 9,14 m.fl.).³⁴⁷ Hvis det er den første så blir betydningen i 2,19 «*consciousness, awareness of God*».³⁴⁸ Jeg tror dog dette blir for reduksjonistisk. Det er ikke kun tale om kunnskap om Gud, selv om dette selvsagt er inkludert. For det er ikke opplagt

³⁴¹ Min utheving.

³⁴² Min utheving.

³⁴³ 5,10

³⁴⁴ I Bibel 2011 har man valgt en idiomatisk oversettelse av uttrykket ὑποφέρει τις λύπας: «noen finner seg i».

³⁴⁵ I Bibel2011 er preposisjonsuttrykket διὰ συνείδησιν θεοῦ oversatt med «fordi samvittigheten er bundet til Gud», noe som nok er en mer tilgjengelig oversettelse enn «av samvittighet for Gud» (NB07). I begge tilfeller er genitiven «θεοῦ» tolket som en objektsgenitiv, noe som dikteres av konteksten.

³⁴⁶ Elliott 2000, s. 519

³⁴⁷ BDAG, s. 967-968

³⁴⁸ Ibid.

at Peter skulle bruke συνείδησις i helt forskjellige betydninger i 2,19 og 3,16.20. Nei, også i 2,19 er det nok tale om en sensitivitet for Guds vilje (jf., 2,15), en samvittighet som er våken for hva Gud vil.³⁴⁹ Det vil si at betydning nummer to i BDAG også ligger i uttrykket i 2,19.³⁵⁰ Birger Olsson er nok på sporet når han kommenterer dette uttrykket:

«Den närmast avsedda innebörden torde vera vetskap om Gud, medvetande om Guds vilja och hela frasen vara en parallell till "för Herrens skull" i v.13 [2,13]. Jfr hänvisningen till deras nya gudskänedom i 1:13f og 3:7.»³⁵¹

Preposisjonsuttrykket διὰ συνείδησιν θεοῦ fungerer adverbialt og modifierer verbet ὑποφέρω (bokstavelig: «bære under», overført: holde ut, tåle)³⁵². διὰ+akkusativ angir her grunnen: Det er «på grunn av Guds samvittighet»³⁵³, eller «fordi samvittigheten er bundet til Gud», ikke på grunn av stoisk apati, at kristne, slavene i særdeleshet, kan «utholde sorger» (ὑποφέρει...λύπας) når de «lider uforskyldt» (πάσχω ἀδίκως).³⁵⁴ Luther kommenterer dette på en treffsikker og usentimental måte:

«So you say: «What indeed am I to do if I have a queer and ill-tempered master whom no one can serve satisfactorily? One finds many people like this.» St. Peter answers: If you are a Christian and want to please God, you must not ask how eccentric and rude your master is; *but you must always turn your eyes to what God commands you to do*. Therefore this is what you should think: «In this way I shall be serving my Lord Christ. He wants me to be obedient to this rude man.»³⁵⁵

Poenget er altså at kjennskap til Guds vilje og sensitivitet for den går foran følelser og sorger, og motiverer til å tåle ondt. Dette finner nåde for Gud, ja, det er godt i hans øyne.³⁵⁶

Dette er slett ikke begrenset til slavene i antikken. I betingelsessetningen i 2,19 er subjektet det ubestemte pronomenet τις (noen): «...om noen av samvittighet for Gud tåler sorger når han lider urettferdig» (NB07). Peter nevner altså her et generelt prinsipp som følgelig også gjelder slavene i deres situasjon – de trengte da også særlig å høre det.³⁵⁷ Men det er altså også gyldig for alle de kristne Peter skriver til. Temaet uforskyldt lidelse går da også igjen i andre sammenhenger i Peters

³⁴⁹ Jf. Elliott 2000, s. 519

³⁵⁰ Slik tenker også Davids 1990, s. 107. Elliott vil avgrense seg fra «the modern psychological notion of conscience as an interior moral faculty» (Elliott 2000, s. 519), men hevder likevel at «*syneidēsis* implies not merely knowledge of God but also sensitivity to the divine will concerning conduct, or «compliance with God's will» (van Unnik 1983, 344-346; Brox 1986, 133).»

³⁵¹ Olsson 1982, s. 100. Min parentes.

³⁵² GNO2, s. 323; BDAG, s. 1042

³⁵³ Min oversettelse.

³⁵⁴ Davids 1990, s. 107; Grudem 1988, s. 134-135. *πάσχω* fungerer som et adverbialt partisipp underordnet ὑποφέρω, og angir følgelig en ledsagende omstendighet.

³⁵⁵ Luther, *Sermons on the First Epistle of Peter*, LW30, s. 83. Min kursivering.

³⁵⁶ 2,20b i NB07 og Bibel 2011

³⁵⁷ Elliott 2000, s. 518

første brev, både relatert til Kristus (1,11; 2,21-24; 3,18; 4,1.13) og til alle de troende (3,14.17; 4,12-16.19; 5,9-10).³⁵⁸ Fordi det i 2,18-25 nevnes spesielt i forbindelse med slavene, har fortolkere som Elliott og Achtemeier antydnet at nettopp slavene blir fremstilt «paradigmatisk» eller forbilledlig for alle de kristne.³⁵⁹ Videre er dette også et ord til oss som i dag tror på Jesus om vi skulle havne i uforskyldte lidelser. La oss da holde dem ut når vi gir akt på at dette finner nåde hos Gud.

4.6. Eksegese av vers 20

«Om dere holder ut å bli straffet når dere har gjort noe galt, er det noe å rose dere for? Men om dere holder ut i lidelser når dere gjør det rette, da er det godt i Guds øyne.»

ποῖον γὰρ κλέος εἰ ἀμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιούντες καὶ πάσχοντες ὑπομενεῖτε, τοῦτο χάρις παρὰ θεῶ

Tekstkritiske kasus

1. Enkelte håndskrifter ($\hat{\Gamma}^{72}$, \aleph^2 , P, Ψ , 1175, 1611 m.fl.) har lesemåten $\kappa\omicron\lambda\alpha\zeta\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ (av $\kappa\omicron\lambda\acute{\alpha}\zeta\omega$, straffe) i stedet for $\kappa\omicron\lambda\alpha\phi\iota\zeta\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ (av $\kappa\omicron\lambda\alpha\phi\acute{\iota}\zeta\omega$, slå (med knyttneven)). De to lesemåtene er svært like i form, så en ubevisst feil i overleveringen er sannsynlig.³⁶⁰ Lesemåten til NA28/NA27 er dog å foretrekke på grunn av bedre ytre bevitnelse (\aleph^* , A, B, C, 33, \aleph , vg, sy^h, co).³⁶¹
2. Enkelte håndskrifter ($\hat{\Gamma}^{72}$, \aleph^2 , Ψ , 5, 307, 1175, 1488, 1611, 1739 lat) har presens indikativ ($\upsilon\pi\omicron\mu\epsilon\nu\epsilon\tau\epsilon$) i stedet for futurum indikativ ($\upsilon\pi\omicron\mu\epsilon\nu\epsilon\acute{\iota}\tau\epsilon$) i 2,20a. Sistnevnte lesemåte har dog bedre bevitnelse (\aleph^* , A, B, C, P, 049, 33, \aleph)³⁶² og er ifølge Michaels³⁶³ dessuten *lectio difficilior* fordi futurum er mindre vanlig enn presens i betingelsessetninger.³⁶⁴ Et tilsvarende tekstkritisk kasus angår $\upsilon\pi\omicron\mu\epsilon\nu\epsilon\acute{\iota}\tau\epsilon$ i 2,20b (se NA28 for detaljer).

Utleggelse

Årsakskonjunksjonen $\gamma\alpha\rho$ (for) innleder dette verset og gir en videre utdypning av prinsippet i vers 19 og anvender det eksplisitt på slavene.³⁶⁵ Dette ser vi ved bytte av subjekt fra 3p.sg. ($\tau\iota\varsigma$, noen) til

³⁵⁸ Ibid., s. 520

³⁵⁹ Elliott 2000, s. 520; Achtemeier 1996, s. 197

³⁶⁰ Achtemeier 1996, s. 187

³⁶¹ Elliott 2000, s. 521. Referansene til håndskriftene er hentet fra det tekstkritiske apparatet i NA27 (s. 602) fordi NA28 i dette tilfellet har et negativt apparat. Dermed bruker jeg her notasjonen \aleph for majoritetsteksten, selv om den er forlatt i de katolske brev i NA28 og erstattet med Byz. \aleph og Byz sammenfaller ikke helt i betydning (Jf. NA28, s. 59*-60*).

³⁶² Fra NA27 grunnet negativt apparat i NA28.

³⁶³ Michaels, J. Ramsey (1988). *1 Peter*, Word Biblical Commentary 49. Waco: Word. Sitert fra Achtemeier 1996, s. 189

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Elliott 2000, s. 520

2p.pl. («dere», inkludert i den finite verbformen ὑπομενεῖτε). En annen observasjon er at 2,20 har en kiastisk struktur innenfor den overordnede kiastiske strukturen i 2,19-20. Konstruksjonen er av typen abb_1a_1 der a og a_1 er uttrykkene i ellipse i begynnelsen og slutten av verset (a_1 fra og med τοῦτο) med underforståtte former av εἰμί,³⁶⁶ mens b og b_1 er de to betingelsessetningene i midten av verset.³⁶⁷

Vers 2,20a er et retorisk spørsmål bestående av en nominalsetning (ποῖον γὰρ κλέος) pluss en betingelsessetning (εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε). Bibel 2011 gir følgende oversettelse der rekkefølgen av disse setningene er byttet om, men meningen bevart: «Om dere holder ut å bli straffet når dere har gjort noe galt, er det noe å rose dere for?». Svaret er gitt: Slett ingen ros eller «ære» (κλέος) blir gitt til slaver som straffes fordi de «har gjort noe galt». Det er altså ikke hvilke som helst lidelser som «finner nåde hos Gud» (2,19b), men nettopp uforskyldte lidelser (2,19; Jf. 3,17). Grunntekstens ord for «har gjort noe galt», ἁμαρτάνω, blir i NT brukt om å synde (f.eks. Rom Luk 17,3; Matt 18,15; Rom 5,14; 6,15; 1 Joh 1,10. Jf. BDAG, s. 49-50). Van Unnik mener at det i 2,20 er tale om å ha gjort noe galt mot herren eller slaveeieren, ikke synd mot Gud.³⁶⁸ Elliott mener dog at begge disse betydninger kan være inkludert i verbet fordi det parallelle antonymet «å gjøre godt» (ἀγαθοποιέω) i 2,20b også kan inkludere det som er godt for Gud (jf. 2,14-15; 3,6.11-12), og fordi det relaterte substantivet ἁμαρτία i 2,22.24 inkluderer synd mot Gud.³⁶⁹ I lys av bruken av ordet ellers i NT³⁷⁰, så vel som den gammeltestamentlige bakgrunn, tror jeg Elliott har rett i dette. Det er i 2,20 også tale om synd i den tradisjonelle betydningen av ordet, for synd mot nesten er synd mot Gud (jf. de 10 bud).

Hvis slavene syndet eller gjorde noe galt, kunne de altså komme til å måtte utholde straff (κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε). Med andre ord hadde selv slaver en viss innflytelse på hvordan de ble behandlet av sine herrer. Bradley nevner en rekke tilfeller av tvilsom opptreden av slaver:

«...truancy [illegitimt fravær], dilatoriness, lying, dissembling [falskheter, hykleri], stealing, causing damage, feigning sickness (Bradley, *Slavery and Society at Rome*, 117) and «petty sabotage...pilfering [stjele]» (Bradley, *Slavery and Rebellion in the Roman world*, 33).»³⁷¹

Plautus kunne gå så langt som å si: «A master is in general what his slaves desire him to be; if they are good, he is good; if they are bad, he becomes severe.»³⁷² Verbet som i Bibel 2011 er oversatt med «å

³⁶⁶ Ibid., s. 518

³⁶⁷ Achtemeier 1996, s. 197

³⁶⁸ Van Unnik. *A Classical Parallel to 1 Peter ii.14 and 20*. NTS 2 (1955-56) (s. 198-202). Referanse hentet fra Davids 1990, s. 108. Jf. Elliott 2000, s. 521.

³⁶⁹ Elliott 2000, s. 521

³⁷⁰ Se BDAG, s. 49-50, spesielt Luk 15,18.21.

³⁷¹ Nordling 2004, s. 48. Mine paranteser.

³⁷² Plautus, *Mostellaria*, oversatt av Nordling. Sitat hentet fra Nordling 2004, s. 49.

bli straffet», er κολαφίζω og betyr bokstavelig «å slå (med knyttneven)». Dette indikerer en fysisk straff, men å utholde dette gir altså ingen spesiell ros om det er selvforskyldt.

Helt annerledes stiller det seg om de holder ut i lidelser når de gjør de gjør det rette. Det er verdt å merke seg at de to partisippene i grunnteksten i 2,20b begge står i presens aspekt (ἀγαθοποιούντες καὶ πάσχοντες). Det er tale om en vedvarende tilstand av å gjøre godt og å lide. Dette understreker det temporalt vedvarende i det finitte verbet ὑπομένω (her: holde ut, utholde)³⁷³, som i denne sammenheng er saklig synonym med ὑποφέρω i 2,19. «Å gjøre det rette mens man lider» i 2,20 tilsvarer videre «uforskyldt lidelse» i 2,19.³⁷⁴ En slik utholdenhet i uforskyldte lidelser finner «nåde for Gud» (NB07. Jf. utleggelsen til 2,19). Luthers kommentar i sammenheng med slaver som ble mishandlet av sine herrer, kaster lys over 2,20:

«For this reason it was necessary for the apostles to admonish and console such slaves by telling them that they could serve even irritable masters and even suffer harm and injustice from them. He who is a Christian must also bear a cross. And the more you are wronged, the better it is for you. Therefore you must accept such a cross willingly from God and thank Him. This is the true suffering that is pleasing to God.»³⁷⁵

Begrepet «å gjøre godt» bør omtales. Dette er som nevnt et stadig tilbakevendende tema i Peters første brev (jf. kap. 4.2.4) og forekommer i mange ulike former:³⁷⁶

- som verb, ἀγαθοποιέω: 2,15.20; 3,6.17
- som sammensatt verbaluttrykk, ποιέω ἀγαθόν: 3,11 (fra Sal 34,16)
- som substantiv, ἀγαθοποιία: 4,19
- som adjektiv (brukes som et substantiv i sammenhengen), ἀγαθοποιός; 2,14

Den suksessive bruken av disse beslektede begrepene er enestående i NT.³⁷⁷ Både Elliott og Olsson antyder at denne ordbruken har røtter i Salme 34.³⁷⁸ I hvert fall gir sitatet fra Salme 34 i 3,10-12 belegg fra GT for formaningene i 2,11-3,12 (kap. 4.2.4). Olsson nevner også noen i sak beslektede uttrykk:³⁷⁹

³⁷³ GNO2, s. 321

³⁷⁴ Elliott 2000, s. 522

³⁷⁵ Luther, *Sermons on the First Epistle of Peter*, LW30, s. 84

³⁷⁶ Listen er en bearbejdet utgave av listen til Olsson 1982, s. 108-109.

³⁷⁷ Elliott 2000, s. 613

³⁷⁸ Olsson 1992, s. 108; Elliott 2000, s. 616-617

³⁷⁹ Olsson 1982, s. 109

- Uttrykket «rett liv» eller «god ferd»³⁸⁰, ἀγαθή/καλή ἀναστροφή (2,12; 3,16). «God» eller «hellig»³⁸¹ som kvalifikasjon av ἀναστροφή er også underforstått i 1,15; 3,1.2.
- Gode gjerninger, καλά ἔργα: 2,12

Kontrasten i 2,20 mellom å gjøre det gode og gjøre det som er galt eller ondt, forekommer flere ganger i Peters første brev (2,14; 3,11-12.17; 4,14-16. Se også 1,14-15; 2,11-12; 4,2-3).³⁸² Også sammenstillingen av å gjøre det gode og å lide (2,19) forekommer andre steder i brevet, og viser at dette var en sak ikke bare for slavene, men for alle de kristne Peter skriver til (3,17; 4,19. Jf. også 2,12; 3,14; 5,10). For når de kristne ble utskjelt og baksnakket selv om de gjorde det gode, så var dette uforskyldte lidelser. I så måte var situasjonen til slavene ikke kvalitativt unik, men det er klart at den likevel for dem kunne bli ekstra prekær når de opplevde uforskyldte lidelser både i og utenfor hjemmet.

4.7. Teorien om en urkristen hymne som kilde til 1 Pet 2,21-25

Jeg vil her kort nevne en debatt vedrørende kilder til 1 Pet 2,21-25. En rask gjennomlesning avslører at Peter i 2,22-25 benytter profetien om Herrens lidende tjener i Jes 52,13-53,12 i utstrakt grad (se eksegesen av de aktuelle versene for detaljer). En formkritisk og kildekritisk teori går ut på at dette avsnittet også er basert på en urkristen hymne som er tilpasset den aktuelle konteksten.³⁸³ Denne teorien er særlig basert på følgende tre observasjoner:³⁸⁴

1. Vekslingen mellom «dere» (2,24c) og «vi» (2,24ab). Det kan svare til en veksling mellom et formanende «dere» og et hymnisk «vi», og dermed vise at Peter integrerer en hymne i teksten.
2. Den gjentatte bruken av relativpronomenet (ὅς i 2,22.23.24a; οὗ i 2,24c). Relativpronomenet er et av kjennetegnene på tekster som ofte klassifiseres som hymner (Jf. Kol 1,15.18; 1 Tim 3,16; Fil 2,6).
3. En overgang fra tekst rettet til slavene til kristologisk materiale relevant for alle de troende.³⁸⁵

³⁸⁰ Jf. kap. 4.2.1

³⁸¹ 1,15

³⁸² Elliott 2000, s. 522

³⁸³ Ibid., s. 451; Jobes 2005, s. 193

³⁸⁴ Elliott 2000, s. 548;

³⁸⁵ Jobes 2005, s. 193

Denne teorien ble lansert av Windisch³⁸⁶ (1930), ble videreført av Bultmann³⁸⁷ (1947), og var faglig konsensus frem til 1980-tallet.³⁸⁸ I senere tid har det dog kommet kritiske innvendinger, ja, Carson hevder sågar at teorien er blitt «successfully refuted».³⁸⁹ En omfattende liste av gjendrivelsler finner man i Elliott 2000, s. 548-550.³⁹⁰ Jeg vil kun argumentere mot de tre indisiene over.

1. Vekslingen mellom pronomenene kommer for det første av bruken av Jes 53.³⁹¹ Setningsleddet τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν («våre synder») i 2,24a er hentet fra Jes 53,4 og 5. Dette forårsaker da oppkomsten av 1p.pl. i verbformen ζήσωμεν (aor.konj.akt.: «vi skal leve»). For det andre skyldes pronominalvekslingen Peters understrekning av forsoningens kollektive karakter. Jesu lidelser forener Peter med adressatene. For det tredje veksler også Jes 53 i LXX mellom «dere» (53,10b) og «vi» (53,1.4-6). Se også «deres» (3p.pl.gen.) i 53,11-12.
2. Det relative pronomenet er vanlig i Peters første brev, selv i tekster som neppe har hymnisk opprinnelse (1,8.12; 2,8; 3,3.4.6.20-21; 4,5; 5,9,12).³⁹²
3. Selv tekst som eksplisitt er rettet mot slavene, er i forlengelsen rettet mot alle de troende.³⁹³ Jf. kap. 4.7.

Elliott har faktisk skiftet standpunkt i denne saken. Så sent som i 1985 støttet han teorien,³⁹⁴ men i sin store kommentar fra 2000 tar han eksplisitt avstand fra den.³⁹⁵ Det samme gjør Jobes, mens Achtemeier mener teorien er usannsynlig.³⁹⁶

For min egen del tror jeg Olsson treffer godt når han sier at «*Det är dock mycket svårt att fastställa vad som skulle höra till hymnen, och både stil, ordval och innehåll har mycket gemensamt med brevet*

³⁸⁶ Windisch, H. (1930). *Die katholischen Briefe*. Handbuch zum Neuen Testament 15. Tübingen: Mohr-Siebeck. Referanse hentet fra Jobes 2005, s. 193 og 351.

³⁸⁷ Bultmann, R. (1947). Bekenntnis- und Liedfragmente im ersten Petrusbrief. Sidene 1-14 i *Coniectanea Neotestamentica in Honorem Antonii Fridrichsen*. ConNT 11. Lund: C.W.K. Gleerup. Referanse hentet fra Elliott 2000, s. 180 og 547.

³⁸⁸ Jobes 2005, s. 193. Johnstad & Lund (2007, s. 145) støtter teorien. Davids (1990 s. 110) anser den som sannsynlig, mens Thüren (1995, s. 145) kaller den «mulig». Fagfolkene bak Bibel 2011 har sannsynligvis betraktet 2,21b-25 som en hymne, i det minste som en poetisk tekst, for avsnittet er skrevet med innrykk i margen, som er konvensjon for blant annet poetisk tekst, hymne eller bekjennelse (f.eks. Fil 2,6-11; Kol 1,15-20 og 1 Tim 3,16b). Ifølge min veileder Gunnar Johnstad er Bibel 2011 svært tro mot NA27 i slike vurderinger (jf. de nevnte bibeltekster). I NB07 benyttes ikke innrykk i margen på denne måten. Dermed er det som regel ikke mulig å se når bibelforskere mener vi står ovenfor en hymne eller bekjennelse.

³⁸⁹ Carson, *1 Peter*, 2007, s. 1034

³⁹⁰ Se også Achtemeier 1996, s. 192-193 og Jobes 2005, s. 193

³⁹¹ Kilden for dette punktet: Elliott 2000, s. 549

³⁹² Achtemeier 1996, s. 192; Elliott 2000, s. 549

³⁹³ Jobes 2005, s. 193

³⁹⁴ Elliott, J. H. (1985). Backward and Forward «In His Steps» - Following Jesus from Rome to Raymond and Beyond: The Tradition, Redaction, and Reception of 1 Peter 2,18-25. Side 184-209 in *Discipleship in the New Testament*. Redigert av F. Segovia. Philadelphia: Fortress. Referanse hentet fra Elliott 2000, s. 188 og 549.

³⁹⁵ Elliott 2000, s. 548-549

³⁹⁶ Jobes 2005, s. 193; Achtemeier 1996, s. 192-193

i övrigt.»³⁹⁷ Peters bruk av GT, først og fremst Jes 52,13-53,12, er nok en tilstrekkelig forklaring på kildematerialet i 2,21-25. Og selv om Davids med rette påpeker at avsnittet 2,22-25 har en «rytmisk karakter»,³⁹⁸ så tror jeg en enklere forklaring på dette er Peters anvendelse av retorisk utsmykning. Dette står i så fall i stil med brevet ellers (se kap. 4.5. for flere detaljer om dette).

4.8. Eksegese av vers 21

«Det var jo dette dere ble kalt til. For Kristus led for dere og etterlot dere et eksempel, for at dere skulle følge i hans fotspor.»

εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ,

Tekstkritiske kasus

1. Det foreligger ulike lesemåter av uttrykket ὑπὲρ ὑμῶν ὑμῖν («for dere til dere», lesemåte 1). Enkelte håndskrifter (P, 33, 307, 436, Byz, vg^{cl}; Tert) bytter 2p. med 1p. i det første ordet og får ὑπὲρ ἡμῶν ὑμῖν («for oss til dere», lesemåte 2), eller i begge ordene (642, 1243, 2344) og får ὑπὲρ ἡμῶν ἡμῖν («for oss til oss», lesemåte 3). Ifølge Achtemeier er det ikke uvanlig med en slik forveksling av pronomener, og det kan være vanskelig å avgjøre hva som er opprinnelig.³⁹⁹ Likevel er ifølge Elliott lesemåte 1 best bevitnet (ĭ⁷², κ, A, B, C, Ψ, 69, 81, 945, 1241, 1739 og noen oversettelser).⁴⁰⁰ I tillegg er den å fortrekke grunnet kongruens med subjektet i det finitte verbet ἐκλήθητε (2p.pl.).⁴⁰¹
2. Noen håndskrifter (ĭ⁸¹, κ, Ψ, 5, 307, sy^p; Cyr) har lesemåten ἀπεθανεν (døde: 2 aor.ind.akt. (3p.sg.) av ἀποθνήσκω) i stedet for ἔπαθεν (led). Elliott mener at denne lesemåten sannsynligvis er under innflytelse av formuleringen «Kristus døde for våre synder» (Jf. 1 Kor 15,3: Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν).⁴⁰² Den samme variasjonen av lesemåter foreligger i 3,18.⁴⁰³ Teksten i NA27/NA28 har i alle tilfeller bedre bevitnelse (ĭ⁷², A, B, C, P, 33, 1739, ℣, latt, sy^h, co).

Utleggelse

³⁹⁷ Olsson 1982, s. 112-113

³⁹⁸ Davids 1990, s. 110

³⁹⁹ Achtemeier 1996, s. 189

⁴⁰⁰ Elliott 2000, s. 524. Referanser til håndskrifter hentet fra NA27.

⁴⁰¹ Achtemeier 1996, s. 189

⁴⁰² Elliott 2000, s. 524

⁴⁰³ Ibid.

Peter innleder verset med formuleringen «For til dette ble dere kalt» (εις τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε), det vil si, kalt til å lide uforskyldt.⁴⁰⁴ For det påpekende pronomenet τοῦτο peker tilbake på 2,18-20.

Deretter følger en begrunnelse, innledet med årsaks-konjunksjonen ὅτι (fordi, for), som fremholder Kristus som eksempel.⁴⁰⁵ Denne kristologiske begrunnelsen inkluderer fire relativsetninger (2,22; 2,23; 2,24a+b; 2,24c) med Kristus som korrelat, og den løper ut avsnittet. 2,21-25 fungerer både som den andre motivering for formaningen i 2,18 (Jf. kap. 4.3.), og som en begrunnelse for det liv i uforskyldte lidelser som males for oss i 2,19-20.

Selv om konteksten er en formaning til slavene, er det god grunn til å hevde at 2,19-25 i forlengelsen sikter på alle de kristne Peter skriver til.⁴⁰⁶ Dette ser vi blant annet av bruken av det ubestemte pronomenet τις («noen») i 2,19. Dermed gjøres prinsippet om uforskyldt lidelse gjeldende for alle de kristne (jf. kap. 4.5.). Det er også som nevnt et viktig tema ellers i brevet (3,14.17-18; 4,12-16.19). Når så Jesus selv settes frem som kroneksempel på uforskyldt lidelse for slavene i 2,21-25, er det klart at han også vil fungere som forbilde for andre kristne som må utholde uforskyldte lidelser, i første omgang de lidende adressatene til Peters første brev (jf. kap. 3.5.).

Første del av Peters begrunnelse lyder: ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν (for også Kristus led for dere).⁴⁰⁷ Dette betyr at Kristi lidelser var stedfortredende (ὑπὲρ ὑμῶν, for dere). Verbet som benyttes, er aor2.ind.akt. (3p.sg.) av πάσχω (lide) i stedet for «døde»,⁴⁰⁸ men Jesu lidelser inkluderer hans død på korset (1 Pet 3,18; Apg 17,3 og Heb 2,9).⁴⁰⁹ Dette aspektet ved Kristi lidelser utdypes videre i 2,24 og i 3,18. I det sistnevnte vers står følgende: «For også Kristus led én gang for synder, en rettfærdig for urettferdige...»⁴¹⁰ (ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἀμαρτιῶν ἔπαθεν, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων...).⁴¹¹

⁴⁰⁴ Olsson 1982, s. 123

⁴⁰⁵ Achtemeier 1996, s. 198

⁴⁰⁶ Jf. Elliott 2000, s. 523

⁴⁰⁷ Min oversettelse. καὶ brukes her som adverb; «også» (jf. Elliott 2000, s. 523).

⁴⁰⁸ Jf. tekstkritisk kasus over.

⁴⁰⁹ Elliott 2000, s. 525

⁴¹⁰ NB07

⁴¹¹ I dette verset brukes περί + genitiv og ὑπὲρ + genitiv i samme betydning, nemlig «for». Visse håndskrifter har lesemåten περί i 2,21 (1⁷², A, 1735). For detaljer og nyanser mellom disse preposisjonene, se Leivestad & Sandvei 1996, s. 196-197. Elliott 2000, s. 524-525; BDAG, s. 797-798; 1030. BDAG oppgir en enda sterkere betydning av περί ἀμαρτιῶν i 3,18 og andre vers der sammenhengen er forsoningen: «When used w. ἀμαρτία the word «for» has the sense to take away, to atone for...» (BDAG, s. 798). Også ὑπὲρ kan ifølge BDAG (s. 1030) ha denne sterke betydningen (f.eks. 1 Kor 15,3; Gal 1,4; Hebr 5,1). Men også i tilfeller der BDAG ikke oppgir denne spesifikke betydningen for disse preposisjonene, er det i flere sammenhenger klart at det er tale om Jesu stedfortredende død (f.eks. Gal 2,20; Rom 5,6.8). For den synonyme bruken av ὑπὲρ og περί, sammenlign Mark 14,24 (ὑπὲρ πολλῶν) og Matt 26,28 (περὶ πολλῶν). (Elliott 2000, s. 545)

Videre utdypes en side ved Kristi lidelser: «For Kristus led for dere og etterlot dere et eksempel...»⁴¹². Kristi lidelser er forbilledlige for så vidt som de var uforskyldte. For den som lider stedfortredende, lider sannelig uforskyldt. Grudem og Achtemeier mener at den forbilledlige betydning av Kristi lidelser i denne sammenheng er den eneste betydningen på grunn av sammenhengen i teksten.⁴¹³ Men disse fortolkere overser den logisk analoge argumentasjonen i 3,13-3,18. Der taler Peter først om de kristnes uforskyldte lidelser (3,13-17), og deretter (3,18) om Kristi stedfortredende lidelser for «urettferdige» (ἄδικος). I tillegg taler nærkonteksten utvetydig om forsoningen på korset (2,24).⁴¹⁴ Poenget til Peter i 2,21 er da at Kristi lidelser var stedfortredende og dermed uforskyldt, og i den betydning er den også forbilledlig. I seg selv er dog Jesu stedfortredende lidelse og død på korset en engangshendelse («ἄπαξ»; 3,18) som ikke kan eller skal gjentas på noen måte. Ja, den er forutsetningen for alt annet, for den rettferdige led for urettferdige «for å føre dere frem til Gud» (ἵνα ὑμᾶς προσαγάγη τῷ θεῷ, 3,18).⁴¹⁵ Jesus er både frelser og forbilde, men ikke et forbilde som frelser.⁴¹⁶

De kristne slavene, sammen med de andre kristne, er altså ikke bare en utvalgt slekt (γένος ἐκλεκτόν, 2,9) som er kalt av Gud til hans evige herlighet (5,10). De er også kalt til å lide, slik Kristus led.⁴¹⁷ «For Kristus led for dere og etterlot dere et eksempel, for at dere skulle følge i hans fotspor.» (2,21). Om dette sier Luther:

«It is as if he were saying: «If you want to follow Christ, you dare not argue and complain much when you are wronged; but you must suffer it and be forgiving, since Christ suffered everything without any guilt on His part. He did not appeal to justice when He stood before the judge. Therefore you must tread justice underfoot and say: “Thank God, I have been called to suffer injustice. For why should I complain when my Lord did not complain?»»⁴¹⁸

Ordet som i 2,21 her er oversatt med «eksempel», er ὑπογραμμός, som bokstavelig betyr en modell eller et mønster til avskrift.⁴¹⁹ I denne sammenheng betyr det at Kristus med sin uforskyldte lidelse etterlot (ὑπολιμπάνω) et eksempel, et forbilde eller en modell. Videre utdypning av forbildet Kristus blir så gitt 2,22-23.⁴²⁰ Hensikten (ἵνα) med Jesu forbilde er at slavene «skulle følge i hans spor» (ἵνα

⁴¹² 2,21. Min kursivering.

⁴¹³ Grudem 1988, s. 136-137; Achtemeier 1996, s. 198-199

⁴¹⁴ Jf. Elliott 2000, s. 524-525 for dette avsnittet. Både Elliott og Olsson tolker 2,21 slik at formuleringen Χριστός ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν refererer til Kristi stedfortredende lidelse. (Ibid.; Olsson 1982, s. 123-124)

⁴¹⁵ Se også Hebr 9,25-26; 10,18.

⁴¹⁶ Jf. Elliott 2000, s. 526; Olsson 1982, s. 123

⁴¹⁷ Luther, Sermons on *the First Epistle of St. Peter*, LW30, s. 85

⁴¹⁸ Ibid.

⁴¹⁹ BDAG, s. 1036

⁴²⁰ Elliott 2000, s. 526

ἐπακολουθήσητε τοῖς ἰχνεσιν αὐτοῦ).⁴²¹ Denne hensiktssetningen minner for det første om Jesu kall til konkret etterfølgelse i evangeliene (se f.eks. Matt 9,9 par.; Mark 1,16-20 par.; 2,14 par.; Luk 9,57-61 par.).⁴²² For det andre minner det om hans kall til etterfølgelse i overført betydning (Mark 8,34-37 par.), et kall til å «ta sitt kors opp og følge meg» (Mark 8,34).⁴²³ Kallet til å være en Jesu disippel inkluderer kallet til lidelse (Mark 8,34-36). I slike tekster⁴²⁴ benyttes ofte verbet ἀκολουθέω (komme etter, følge) som også kan bety «å følge noen som disippel». ⁴²⁵ I 1 Pet 2,21 brukes det beslektede ordet ἐπακολουθέω (følge, følge etter). Det er altså en betydelig saklig overlapp mellom slike tekster til disippelskap i evangeliene og 1 Pet 2,21.⁴²⁶ Slavene skal som Jesu disipler følge sin mester, også i lidelser. De vil dele Jesu kår i uforskyldte lidelser (jf. Joh 15,18-21). Ja, Peter kan si: «*Gled dere jo mer dere får del i (κοινωνέω) Kristi lidelser (τὰ τοῦ Χριστοῦ πάθηματα), så dere også kan juble av glede når han åpenbarer seg i sin herlighet*». (4,13). Slavene, og andre lidende kristne, skal vite at de ikke er alene om å lide uforskyldt: deres (egentlige) herre og mester, som kjøpte dem fri med sitt eget blod,⁴²⁷ måtte også det. Det er klart at dette er en trøst, selv om den ikke består i at man blir fri for lidelsene. Ja, det er til og med grunn for glede. For etter Kristi lidelser kom herlighet (1,11.19-21; 2,4; 3,18-22), og på samme måte kan også slavene se frem til herligheten under de nåværende lidelser (1,6-9.13; 5,10).⁴²⁸

«*En kort tid må dere nok lide, men all nådes Gud, som ved Kristus har kalt dere til sin evige herlighet, han skal utruste dere, gi dere kraft og styrke og stille dere på fast grunn. Makten er hans i all evighet! Amen.*» (5,10)

4.9. Eksegese av vers 22

«*Han gjorde ingen synd, og det fantes ikke svik i hans munn.*»

ὅς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ

Utleggelse

1 Pet 2,22 er den første av i alt fire relativsetninger med «Kristus» i 2,21 som korrelat. I alle versene 2,22-25, inkludert relativsetningene om Jesus i 2,22-24, anvendes sitater og språk fra den fjerde sangen om Herrens lidende tjener i Jes 52,13-53,12 (utenom i vers 23, men også her er nok Jes 53 i bakgrunnen). Likevel følger ikke Peter rekkefølgen i denne profetien. For eksempel er 2,22 hentet fra

⁴²¹ Achtemeier 1996, s. 199

⁴²² Elliott 2000, s. 527

⁴²³ Ibid.

⁴²⁴ F. eks. Matt 9,9; Mark 1,18; 2,14; Luk 9,57

⁴²⁵ BDAG, s. 36-37

⁴²⁶ Elliott 2000, s. 527

⁴²⁷ 1,18-19

⁴²⁸ Elliott 2000, s. 777

Jes 53,9, mens 2,24b siterer Jes 53,5. Achtemeier hevder nokså overbevisende at rekkefølgen snarere følger pasjonsberetningen, med 2,22-23 som rettsaken og 2,24 som korsfestelsen.⁴²⁹

I den første relativsetningen (2,22) begynner en utdypning av Kristus som «eksempel» til etterfølgelse (2,21). Hele verset er et nesten ordrett sitat fra Jes 53,9 i LXX med kun to forskjeller. For det første er årsakskonjunksjonen ὅτι byttet ut med relativpronomenet ὃς, en endring som integrerer sitatet inn i sin kontekst i Peters første brev. Achtemeier påpeker at denne endringen er «*fully in line with the ancient practice of adapting quotations to fit their present contexts*»⁴³⁰, og den trenger ikke bety at Peter har benyttet en annen gresk tekst enn LXX.⁴³¹ For det andre er ordet ἀνομία (lovløshet) erstattet med ἀμαρτία (synd), noe som ikke endrer noe på meningen av setningen (jf. 1 Joh 3,4).

Jesus syndet aldri, noe som understrekes flere steder i NT (Matt 27,4; Joh 8,29.46; Joh 18,38; 2 Kor 5,21; Hebr 4,15; 1 Joh 3,5).⁴³² Han er Guds lam, uten feil og lyte (1,18-19). Ja, han syndet ikke engang med tungen, noe Jakob påpeker er det vanskeligste av alt (Jak 3,2). I grunnteksten står det οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ («... og det ble ikke funnet svik i hans munn»⁴³³). Verbet er en aorist passiv av εὐρίσκω (finne), og er sannsynligvis en *passivum divinum* (guddommelig passiv; jf. Fil 3,9 og 1 Kor 15,15).⁴³⁴ Herren, som gransker hjertene og prøver nyrer,⁴³⁵ fant ingen svik (δόλος) i Jesu munn. Det er påfallende at Jesus ikke syndet eller talte svik selv mens trykket var stort og lidelsene harde (Mark 14,43-15,41). Dette er altså et forbilde for de lidende slavene, ja for alle de troende. For i 2,1 formaner de kristne til å legge bort svik, og dette gjentas i 3,10 i et sitat fra Salme 34 (se kap. 4.2.4.).

4.10. Ekskurs: Peters bruk av Jesajaboken i 2,21-25

Jeg vil i denne sammenheng kort ta opp to saker som vedrører Peters bruk av profeten Jesaja i 2,21-25.⁴³⁶ Det første jeg vil bemerke, er at Peter i 2,22-25 siterer fra profeten Jesaja uten å signalisere det med et utsagn av typen «For det heter i Skriften» (διότι περιέχει ἐν γραφῇ; 2,6) eller «For det står skrevet» (διότι γέγραπται; 1,16). Sitatene og allusjonene fra Jes 53 er av Peter integrert i teksten uten noen referanse til kilden. Med andre ord siteres det i løpende tekst. Han kombinerer denne sitatteknikken med eksplisitte referanser til «Skriften» (1,16.24; 2,3.6.7-8.10; 3,9-12; 5,5). Han kan også være nokså fri i bruken av GT, noe for eksempel 2,24 viser. Johnstad & Lund påpeker at det

⁴²⁹ Achtemeier, *Suffering Servant and Suffering Christ in 1 Peter*, 1993; Achtemeier 1996, s. 193; Jobes 2005, s. 194

⁴³⁰ Achtemeier 1996, s. 193

⁴³¹ Ibid.

⁴³² Grudem 1988, s. 137

⁴³³ NB07

⁴³⁴ Elliott 2000, s.

⁴³⁵ Jer 17,10

⁴³⁶ Se også kap. 4.7 for teorien om en urkristen hymne som en kilde til 1 Pet 2,21-24.

foreligger «en stadig vekslning mellom sitering og kristen utleggelse av teksten. Dette var en vanlig tolkningsteknikk i jødisk og tidlig kristen sammenheng.»⁴³⁷

En annen viktig side ved Peters bruk av Jes 52,13-53,13 er oppfyllelsesdimensjonen. Det er ikke nok å si at Peter bare anvender «språk» eller «tradisjon» hentet fra den fjerde sangen om Herrens lidende tjener. Det er klart at han gjør dette. Men han gjør også noe mer. Han bekrefter at det nettopp var Jesus Kristus Jesaja talte om.⁴³⁸ Dette var noe som kjennetegnet profetene, og som Peter utdyper i 1,10-12. Profetene hadde allerede lenge før oppfyllelsen «gransket og undersøkt»⁴³⁹ den kommende frelsen.⁴⁴⁰ De hadde en anelse av Jesu komme,⁴⁴¹ selv om de neppe skjønnte rekkevidden av de profetier de bar frem. De forsto dog at det gjaldt en kommende slekt (1,12). Videre undersøkte de hvilken tid det var snakk om når Kristi Ånd vitnet for dem om «Kristi lidelser og den herlighet som siden skulle komme».⁴⁴² Paulus er inne på samme sak i sin forsvarstale for kong Agrippa:

«... og jeg har ikke sagt noe annet enn det profetene og Moses sa skulle hende, at Messias skulle lide, og han som den første skulle stå opp fra de døde og forkynne lyset både for sitt eget folk og for hedningfolkene.» (Apg 26,22-23)

I sin kommentar til 1 Pet 1,11 setter Luther det på spissen:

*«St. Peter declares that everything we preach today was clearly proclaimed and foretold in times past by the prophets because the Holy Spirit revealed it to them.»*⁴⁴³

4.11. Eksegese av vers 23

«Han svarte ikke med hån når han ble hånt, han truet ikke når han led, men overlot sin sak til ham som dømmer rettfærdig.»

ὁς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπέιλει, παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως

Tekstkritiske kasus

⁴³⁷ Johnstad & Lund 2007, s. 451-452

⁴³⁸ Det er vanlig i forskningen etter Bernhard Duhm (1847-1928) å skjelne mellom «Protojesaja» (PT, kap. 1-39), «Devtrojesaja» (DT, 40-55) og Tritojesaja (TJ, 56-65), og videre hevde at disse delene av Jesajaboken har ulike forfattere (DT dateres gjerne i seneksilisk tid). Denne inndelingen er blant annet basert på observasjoner av tematiske skifter i boken. Selv om den tematiske inndelingen kan ha mye for seg, ser jeg ingen grunn til at dette må indikere ulike forfattere til helt ulike tider. Denne påstanden har heller ingen støtte i håndskrift-materialet og baseres utelukkende på litterære studier av boken. I NT blir Jesajaboken sett på som en helhet (Matt 12,17-21; Luk 4,16-22; Joh 12,37-41; Rom 10,16). (Kilder: Kartveit 2003, s. 248-251; Engelbrecht 2009, *Lutheran Study Bible*, s. 1084-1086).

⁴³⁹ Min oversettelse av ordene ἐκζητέω og ἐξεραυνάω i 1,10.

⁴⁴⁰ σωτηρία, 1,9.10

⁴⁴¹ Johnstad & Lund 2007, s. 447

⁴⁴² τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας

⁴⁴³ Luther, *Sermons on the First Epistle of St. Peter*, LW30, s. 23

1. Enkelte håndskrifter (lat, Cl^{lat}, Cyp, Aug^{pt}) har tillegget εαυτον (m.sg.akk. av det reflekseive pronomenet) etter παρεδίδου δε. Dette er sannsynligvis et tillegg for å klargjøre en tolkning da verbet παρεδίδου i lesemåten i NA28 står uten objekt: «...men overga seg selv til ham som dømmes rettferdig». ⁴⁴⁴
2. Noen håndskrifter (t, vg, Cl^{lat}, Cyp) har adverbet αδικως (urettferdig) i stedet for δικαίως, trolig fordi man har ment at utsagnet handlet om at Jesus lot seg overgi i hendene på den urettferdige dommeren Pilatus. ⁴⁴⁵

Utleggelse

I den andre av relativsetningene fortsetter Peter å beskrive og konkretisere Jesu eksempel under uforskyldt lidelse. Verset innledes med ὃς λοιδορούμενος, «han som ble utskjelt/hånet/spottet». ⁴⁴⁶ Verbets aspekt er presens, som indikerer at disse lidelsene vedvarte. Særlig under rettsaken og korsfestelsen ble Jesus spottet og hånet (Mark 15,16-20.29-32; Matt 26,67-68; Luk 23,9-12). ⁴⁴⁷ Likevel svarte ikke Jesus med samme mynt (οὐκ ἀντελοιδῶρει). Han begynte ikke selv å håne, men tiet. Ved dette ble det oppfylt det som Jesaja har sagt skulle skjje med Herrens tjener:

«Han ble mishandlet, han ble plaget, og han åpnet ikke munnen, like et lam som føres bort for å slaktes, lik en sau som tier når den klippes, og han åpnet ikke munnen.» (Jes 53,7)

Selv om 1 Pet 2,23 ikke inneholder noen direkte sitater fra Jes 53, så er det godt mulig at Peter i dette verset alluderer til Jes 53,7. ⁴⁴⁸

Jesus levde som han lærte (Matt 5,38-42; Luk 6,27-29) ⁴⁴⁹ og er et forbilde for både slavene og de andre kristne Peter skriver til. Under de verbale forfølgelser (kap. 3.5) som de opplevde, taler Jesu eksempel klart: Gi ikke like for like (jf. Rom 12,17-21; 1 Tess 5,15). ⁴⁵⁰ Denne formaningen blir også gitt direkte i 3,9: «Gjengjeld ikke ondt med ondt eller hån med hån...» (μη ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἢ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας). ⁴⁵¹

Videre sier Peter om Jesus at «han truet ikke når han led» (πάσχων οὐκ ἠπέλει). Det er ingen grunn til å begrense disse lidelsene til kun hån og spott, for Jesus ble både fysisk mishandlet og til slutt

⁴⁴⁴ Elliott 2000, s. 531

⁴⁴⁵ Achtemeier 1996, s. 190

⁴⁴⁶ GNO2, s. 69. Min oversettelse.

⁴⁴⁷ Grudem 1988, s. 138; Elliott 2000, s. 529

⁴⁴⁸ Elliott 2000, s. 547; Achtemeier 1996, s. 200; Achtemeier 1993, *Suffering Servant and Suffering Christ in 1 Peter*, s. 179

⁴⁴⁹ Elliott 2000, s. 529

⁴⁵⁰ Davids 1990, s. 111

⁴⁵¹ Jf. kap. 4.2.4.

drept.⁴⁵² Også profetien om Herrens lidende tjener inkluderer både fysisk forfølgelse og død (Jes 52,14; 53,3-5.7-9.12). Igjen understrekes det at Jesus ikke gjengjeldte dette, han «truet ikke» (οὐκ ἠπειλήει). Grudem påpeker at det som er vanlig for et menneske som mishandles slik, er å gi like for like, eller, om det ikke lar seg gjøre, i hvert fall *true* med hevn slik at fiendene skal bli nervøse over et kommende oppgjør.⁴⁵³ Jesus gjorde ingen av delene, likesom «et lam som føres bort for å slaktes» (Jes 53,7. Jf. 1 Pet 1,18-19).

Peter går så over til å beskrive hva Jesus faktisk gjorde i denne situasjonen: παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως («...men overlot sin sak til ham som dømmer rettferdig»). Ordet som her benyttes i grunnteksten, er imperfektum av παραδίδωμι (overgi, utlevere, overlate).⁴⁵⁴ Dette ordet benyttes flere steder i lidelsesberetningen. Jesus blir da «overgitt» eller «utlevert» til menneskelige myndigheter av Judas (Matt 26,16;⁴⁵⁵ Mark 14,10; Luk 22,4-6).⁴⁵⁶ En tilsvarende tolkning av 1 Pet 2,23 har sannsynligvis gitt opphav til en lesemåte i de greske håndskriftene (se tekstkritiske kasus over). Men Jesus er subjektet for verbet med aktiv diatese, så meningen er heller nærmere παρατίθημι («give over», «entrust», «commend» i noen sammenhenger (BDAG, s. 772)) i Luk 23,46: «... Jesus ropte med høy røst: Far, i dine hender overgir (παρατίθεμαι) jeg min ånd.»⁴⁵⁷ En lignende bruk av ordet παραδίδωμι foreligger i Apg 14,26 og 15,40.⁴⁵⁸ Verbet mangler objekt i 1 Pet 2,23, så det er ikke umiddelbart klart hva Jesus «overgir», om det er hans liv, hans sak, dommen eller fiendene (i Bibel 2011 har man valgt «sak»)⁴⁵⁹ Ut fra setningens indirekte objekt får vi dog en indikasjon på hva det gjelder: τῷ κρίνοντι δικαίως («... til ham som dømmer rettferdig.»). At Gud er en rettferdig dommer, er en grunnleggende sannhet i Bibelen (f.eks. 1 Mos 18,25; Sal 19,10; Sal 119,137-138; Rom 1,32; 2,5; Gal 2,6; Åp 19,2).⁴⁶⁰ Altså sier 2,23b at Jesus overgir dommen i Gud hender, og dermed også «sin sak». En parallell til dette er profeten Jeremia som av Gud får vite at folk fra hans egen hjemby Anatot forsøker å stoppe hans virksomhet og drepe ham (Jer 1,1; 11,18-23):⁴⁶¹

«Herre over hærskaene, du rettferdige dommer, du som prøver hjerter og nyrer, la meg få se at du tar hevn over dem, for jeg har lagt saken min fram for deg.» (Jer 11,20)

⁴⁵² Jf. Williams 2012, s. 279

⁴⁵³ Grudem 1988, s. 138

⁴⁵⁴ GNO2, s. 150

⁴⁵⁵ Idiomatic oversatt som «forråde» i både Bibel 2011 og NB07.

⁴⁵⁶ Elliott 2000, s. 531; BDAG, s. 762

⁴⁵⁷ Elliott 2000, s. 531. Jf. også Sal 31,6.

⁴⁵⁸ BDAG, s. 762

⁴⁵⁹ Davids 1990, s. 112

⁴⁶⁰ Ibid., s. 111

⁴⁶¹ Ibid., s. 111-112; Engelbrecht 2009, *The Lutheran Study Bible*, s. 1226-1228

Når Jesus har lagt både dommen og sin sak i Guds hånd, er det klart at også hans liv er i Guds hender. Og når dommen er overgitt til Gud, er fiendene også det.⁴⁶² Dette er åpenbart uttrykk for en dyp tillit til Gud, jf. oversettelen av 2,23b i ESV: «...but continued *entrusting* himself to him who judges justly.»⁴⁶³

På denne måten er Jesus et eksempel for slavene og de andre lidende kristne Peter skriver til. Som nevnt kunne slavene oppleve mishandling, inkludert fysisk mishandling, av sine herrer (kap. 4.4). Og alle kristne kunne i hvert fall oppleve å bli hånet og spottet, slik Jesus ble det (kap. 3.5). Om det forbilde Jesus da gir dem bemerkninger Grudem:

*«It is important to note that Peter here commend neither the supposed therapeutic value of expressing one's anger when wronged, nor merely holding the anger in and trying to suppress it (both are self-dependent solutions), but rather repeatedly and continually committing the situation into God's hands.»*⁴⁶⁴

Å overgi sin sak i Guds hånd er ikke det samme som utholdenhet i kraft av egen karakterstyrke, vilje eller filosofi. Et eksempel på en slik filosofi i antikken er *stoicismen* med sin indre avstand og adskilthet fra alle inntrykk og alle følelser, gode som onde.⁴⁶⁵ Noe helt annet er det å legge sin sak i Guds hånd, og å stole på ham (jf. Sal 37,5-6). Da har man den tillit at Gud én gang skal dømme alle mennesker med rettferdighet (4,5-6.17-18), og man har «et levende håp ved Jesu Kristi oppstandelse fra de døde.» (1,3).

4.12. Eksegese av vers 24

«På sin egen kropp bar han våre synder opp på treet, så vi skulle dø bort fra syndene og leve for rettferdigheten. Ved hans sår ble dere helbredet.»

ὁς τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα ταῖς ἀμαρτίαις ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν, οὗ τῷ μώλωπι ἰάθητε

Tekstkritiske kasus

1. ἴ⁷², B og én sahidisk oversettelse har lesemåten ὑμῶν («deres») i stedet for ἡμῶν («våre»). Dette avviker fra Jes 53,4 og 5 der Peter trolig henter sine uttrykk fra, og i så måte representerer det den vanskeligere lesemåten. Den svake ytre bevitnelsen gjør dog at lesemåten i NA28 er å foretrekke.⁴⁶⁶

⁴⁶² Jf. Davids 1990, s. 112

⁴⁶³ Min kursivering

⁴⁶⁴ Grudem 1988, s. 138

⁴⁶⁵ Davids 1990, s. 111

⁴⁶⁶ Achtemeier 1996, s. 190; Elliott 2000, s. 532

2. Noen få håndskrifter (81, noen syriske og koptiske oversettelser) har lesemåten $\iota\alpha\theta\mu\epsilon\nu$ (1p.pl.) i stedet for $\iota\acute{\alpha}\theta\eta\tau\epsilon$ (2p.pl.), i samsvar med Jes 53,5. Den vanskeligere lesemåten i NA28 er langt bedre bevitnet.⁴⁶⁷

Utleggelse

I dette verset utdyper Peter tematikken han introduserte allerede i 2,21: $\chi\rho\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma \acute{\epsilon}\pi\alpha\theta\epsilon\nu \acute{\upsilon}\pi\epsilon\rho \acute{\upsilon}\mu\acute{\omega}\nu$, «Kristus led for dere». Det vil si: Jesu stedfortredende død, forsoningen. Den første delen av dette verset utgjøres av den tredje relativsetningen med «Kristus» i 2,21 som korrelat. Utrykket « $\acute{\omicron}\varsigma \tau\acute{\alpha}\varsigma \acute{\alpha}\mu\alpha\rho\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma \acute{\eta}\mu\acute{\omega}\nu \alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\varsigma \acute{\alpha}\nu\acute{\eta}\nu\epsilon\gamma\kappa\epsilon\nu$ » («Han som selv bar våre synder...»)⁴⁶⁸ henter sitt språk fra Jes 53,4 ($\omicron\upsilon\tau\omicron\varsigma \tau\acute{\alpha}\varsigma \acute{\alpha}\mu\alpha\rho\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma \acute{\eta}\mu\acute{\omega}\nu \phi\acute{\epsilon}\rho\epsilon\iota$, han bærer våre synder), 53,12 ($\kappa\alpha\iota \alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\varsigma \acute{\alpha}\mu\alpha\rho\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma \pi\omicron\lambda\lambda\acute{\omega}\nu \acute{\alpha}\nu\acute{\eta}\nu\epsilon\gamma\kappa\epsilon\nu$ ⁴⁶⁹, og han selv bar manges synder) og 53,11 ($\kappa\alpha\iota \tau\acute{\alpha}\varsigma \acute{\alpha}\mu\alpha\rho\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma \alpha\upsilon\tau\acute{\omega}\nu \alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\varsigma \acute{\alpha}\nu\omicron\iota\sigma\epsilon\iota$ ⁴⁷⁰, og han skal selv bære deres synder).⁴⁷¹ Ordet som i ulike former⁴⁷² benyttes i Jes 53 og 1 Pet 2,24 om å «bære», er $\acute{\alpha}\nu\alpha\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$. Dette ordet er en sammensetning av preposisjonen $\acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}$ (grunnbetydning: opp, oppover)⁴⁷³ og $\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$ (bære, føre, bringe, lede).⁴⁷⁴ For $\acute{\alpha}\nu\alpha\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$ oppgir GNO betydningene «bære/føre/bringe opp, ta på seg, bære».⁴⁷⁵ Ifølge BDAG kan ordet i noen sammenhenger brukes som en kultisk term: «to offer as a sacrifice, offer up» (Heb 7,27; Jak 2,21; 1 Pet 2,5.14).⁴⁷⁶ Schelkle har sågar foreslått at ordet i 1 Pet 2,24 uttrykker at Kristus ofrer seg selv på korsets «alter»,⁴⁷⁷ i så fall analogt med enkelte forekomster av ordet i GT der $\acute{\alpha}\nu\alpha\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$ kan brukes om å bære frem offer på et alter (1 Mos 8,20; 3 Mos 14,20; 2 Krøn 35,16).⁴⁷⁸ Men objektet for $\acute{\alpha}\nu\alpha\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$ i 1 Pet 2,24 er $\tau\acute{\alpha}\varsigma \acute{\alpha}\mu\alpha\rho\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma \acute{\eta}\mu\acute{\omega}\nu$ («våre synder»), ikke $\acute{\epsilon}\nu \tau\acute{\omega} \sigma\acute{\omega}\mu\alpha\tau\iota \alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\upsilon$ («på sin kropp») slik Schelkle må hevde for å unngå konklusjonen at «våre synder» er offeret som Kristus bærer frem.⁴⁷⁹ Dessuten påpeker Elliott at korset aldri fremstilles som et alter i NT,⁴⁸⁰ så Schelkles forslag presser nok teksten for langt.

⁴⁶⁷ Achtemeier 1996, s. 190

⁴⁶⁸ Min oversettelse.

⁴⁶⁹ aor. 2 av $\acute{\alpha}\nu\alpha\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$

⁴⁷⁰ fut. av $\acute{\alpha}\nu\alpha\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$

⁴⁷¹ Achtemeier 1996, s. 201. Mine oversettelser inspirert av Achtemeier.

⁴⁷² aor2.ind.akt. (3p.m.) i 1 Pet 2,24

⁴⁷³ Sandvei & Leivestad 1996, s. 191

⁴⁷⁴ Jf. GNO2, s. 329; BDAG, s. 1051-1052. BDAG har enda flere betydningsnyanser, men de er ofte ganske overlappende.

⁴⁷⁵ GNO1, s. 46-47. Elliott foreslår «bear», «bring», «take». Den først del av 2,24 oversetter han «he himself bore our wrongdoings» (Elliott 2000, s. 532). Achtemeier oversetter også med «bear» (bære) i 2,24 og i de parallelle versene i Jes 53 (Achtemeier 1996, s. 201-202).

⁴⁷⁶ BDAG, s. 75

⁴⁷⁷ Schelkle, K. H. (1976). *Die Petrusbriefe, Der Judasbrief*. HTKNT 13/2. 3 utgave. Freiburg: Herder [1 utgave 1961]. Sitert fra Elliott 2000, s. 170 og 532.

⁴⁷⁸ Achtemeier 1996, s. 202

⁴⁷⁹ Ibid. Offer kan i Bibelen være sonoffer for synd («syndoffer», se 3 Mos 4,3.22-26), men det er en fremmed tanke at selve synden kan være et offer.

⁴⁸⁰ Elliott 2000, s. 532

Bedre er det å forstå bruken av ἀναφέρω som analog med Jes 53 der Peter henter det fra.⁴⁸¹ Det vil si at Kristus «bærer» syndene stedfortredende for oss (Jes 53,4.5.6.8.11.12).⁴⁸²

«Derfor vil jeg gi ham de mange til del, og sterke skal ha få til bytte, fordi han uttømte sin sjel til døden og ble regnet blant overtredere – han som bar manges synd, og han ba for overtredere.» (Jes 53,12)⁴⁸³

I Jes 53,4 brukes φέρω (her: bære) i samme betydning som ἀναφέρω (se sitat av verset over).⁴⁸⁴ I Hebr 9,28, som siterer Jes 53,12, brukes ordet også i denne mening ifølge Grudem.⁴⁸⁵ I sak sies altså det samme som døperen Johannes engang lot rope ut: «Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd.»⁴⁸⁶ Dermed er Jesus et offer, en som bærer andres synd og skyld og dør i deres sted, likesom syndebukken i 3 Mos 16 (v. 20-22), og påskelammet i 2 Mos 12 («Det er et påskeoffer for Herren» [2 Mos 12,27]. Jf. 1 Pet 1,2.18-19). Jeg er dermed uenig med Elliott når han sier at “*Nowhere in 1 Peter is the death of Christ interpreted as a sacrifice...*”.⁴⁸⁷ Nettopp i Jes 53, der Peter henter sine uttrykk, blir tjenerens død fremstilt som et offer: «Når hans liv er gitt som et skyldoffer, skal ha se etterkommere og leve lenge.» (Jes 53,10b). Kristus er et blodig soningsoffer (1 Pet 1,2. Jf. 3 Mos 17,11), og offertanken ligger implisitt i 1 Pet 1,2.18-19 og 2,21-25. Man kan ikke skille syndoffertanken fra læren om en stedfortreder som dør i andres sted,⁴⁸⁸ for disse er bare to aspekter av samme sak; forsoningen (jf. Hebr 9,22: «... og uten at synd blir utøst, er det ingen som får tilgivelse.»). Problemet oppstår først når en forsøker å lage en én-til-én korrespondanse mellom 1 Pet 2,24 og detaljene i den levittiske offertjenesten i GT, der presten, offeret og alteret skal svare til ulike ord i 2,24.

Videre utdyper Peter hvordan Jesus bar våre synder ved to preposisjonsuttrykk: «på hans kropp»⁴⁸⁹ (ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ) og «(opp) på treet»⁴⁹⁰ (ἐπὶ τὸ ξύλον).⁴⁹¹ Dette er en eksplisitt referanse til Jesus død ved korsfestelse.⁴⁹² Ordet ξύλον kunne også vært oversatt med kors, for ordet betyr tre eller et

⁴⁸¹ Grudem 1988, s. 139-140

⁴⁸² Ibid.

⁴⁸³ NB07

⁴⁸⁴ Ibid., s. 141

⁴⁸⁵ Ibid. Dette samsvarer med Bibel 2011 («... slik er også Kristus ofret én gang for å bære syndene for de mange...»). I NB07 står i stedet «...så skal og Kristus, etter å være ofret én gang for å ta bort manges synder...».

⁴⁸⁶ ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Her benyttes verbet αἴρω (løfte, heve, bære). (GNO1, s. 15)

⁴⁸⁷ Elliott 2000, s. 532

⁴⁸⁸ Ibid.

⁴⁸⁹ Min oversettelse.

⁴⁹⁰ Min oversettelse. «Opp» kommer av prefikset til verbet ἀναφέρω (jf. Bibel 2011 og NB07).

⁴⁹¹ Jobes 2005, s. 197

⁴⁹² Ibid.

objekt laget av tre («stokker» i Matt 26,47.55; «tre» i Åp 22,2).⁴⁹³ Det benyttes også andre steder i NT om korset (Gal 3,13; Apg 5,30; 10,39; 13,29).⁴⁹⁴ Grunnen til at Peter ikke har benyttet det vanligere ordet for kors (σταυρός),⁴⁹⁵ kan være en tiltenkt referanse til 5 Mos 21,22-23 der både ξύλον (v.22 og 23) og σῶμα (v.23) benyttes. Jesus var selv uten skyld (1 Pet 2,22), men han bar våre synder (2,24), ble hengt på et tre, og dermed rammet av Guds forbannelse⁴⁹⁶ i vårt sted.

Som allerede bemerket går Peter her over til å bruke 1p.pl. («våre») i stedet 2p.pl. («deres»; se kap. 3.7 for detaljer). Ved dette vil Peter understreke forsoningens kollektive karakter, og at den forener avsender og mottaker. Det indikerer også at Peter ikke kun har slavene i tankene i 2,19-25, men alle de kristne.⁴⁹⁷ Både slavene og de andre skal få hvile i den trøst at Jesus bar deres synder og tok straffen i deres sted, selv om han var uskyldig. Som Luther bemerker: «*He did not suffer for himself. He suffered for our benefit.*»⁴⁹⁸. Kristi lidelser er, som nevnt, også et forbilde for slavene for så vidt som de var uforskyldt (se kap. 4.7). Men Jesus kan ikke være deres forbilde om han ikke først var blitt deres forsoner. Han bar også de syndene som ville komme når slavene ikke maktet å leve opp til det forbilde i tålmodighet, utholdenhet og tillit som Jesus personifiserte.

1 Pet 2,24 fortsetter med en hensiktssetning: «... så vi skulle dø bort fra syndene og leve for rettferdigheten.» (ἵνα ταῖς ἀμαρτίαις ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν). Verbet som er oversatt med «dø» (ἀπογίνομαι) står her i kontrast til «(så) vi skal leve» (aor.konj.akt. [1p.pl.] av ζάω). Dette ordet forekommer kun her i NT, og da ifølge BDAG (s. 108) med betydningen «dø». At dette stemmer, er klart ut fra den nevnte kontrasten. Verbet ζάω peker mot det nye livet og gjenfødselen⁴⁹⁹ som også understrekes i 1,2-3.23; 2,2-5; 3.7.⁵⁰⁰ De kristne lever nå et nytt liv «i Åndens helliggjørelse»⁵⁰¹ (ἐν ἀγιασμῷ πνεύματος). Hvert av verbene i 2,24b har et dativledd knyttet til seg som også står i kontrast til hverandre: dø fra syndene og leve for rettferdigheten.⁵⁰² Likesom det gamle livet var preget av synder (1,14.18; 2,1; 4,3), skal det nye livet være preget av «rettferdighet» (1,15-16; 2,12; 3,11-12.13-14).⁵⁰³ Substantivet «rettferdighet» (δικαιοσύνη) har to

⁴⁹³ BDAG, s. 685; Grudem 1988, s. 139

⁴⁹⁴ BDAG, s. 685. Legg for øvrig merke til at både Apg 5,30 og 10,39 er inneholdt i taler av apostelen Peter.

⁴⁹⁵ F.eks. Matt 10,38; 27.42; 1 Kor 1,17; Gal 5,11; Hebr 12,2

⁴⁹⁶ ... ὅτι κεκατηραμένος ὑπὸ θεοῦ πᾶς κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου... «for enhver som er blitt hengt på et tre har blitt forbannet av Gud» (5 Mos 21,23 LXX). Jf. Apg 5,30 og 10,39 der Peter bruker formuleringen κρεμάννυμι ἐπὶ ξύλου (henge på et tre).

⁴⁹⁷ Ibid., s. 533

⁴⁹⁸ Luther, Sermons on *the First Epistle of St. Peter*, LW30, s. 86

⁴⁹⁹ Verbet ἀναγεννάω («føde på nytt», «gjenføde») benyttes i 1 Pet 1,3.23 (BDAG, s. 59-60).

⁵⁰⁰ Elliott 2000, s. 535

⁵⁰¹ 1,2; NB07

⁵⁰² Achtemeier 1996, s. 202

⁵⁰³ Det er verdt å merke seg at Peter her bruker «synder» i flertall, mens Paulus ofte benytter «synden» i entall, for eksempel i Rom 6 (se spesielt vers 1-2, 11 og 22. Flertall: f.eks. 1 Kor 15,17 og Ef 2,1). Selv om terminologien en noe ulik, er det betydelig saklig overlapp mellom 1 Pet 2,24 og budskapet i Rom 6 (jf. Davids 1990, s. 113).

ulike betydninger i NT som er aktuell i denne sammenheng.⁵⁰⁴ For det første brukes ordet som en soteriologisk betegnelse om «Guds rettferdighet» (f.eks. Rom 1,17; 3,21f), det vil si den rettferdighet som Gud gir et menneske ved tro på Jesus.⁵⁰⁵ Tilsvarende tales det om den rettferdighet som tilregnes et menneske ved tro (Rom 4,3.5-6; Gal 3,6). Disse soteriologiske bruksområdene av ordet «rettferdighet» står i sammenheng med rettferdiggjørelseslæren (se f.eks. Rom 3-4; Gal 2,16-3,29 og CA4). Den andre betydningen av «rettferdighet» er som karakteristikk av et rett og oppriktig liv og væremåte. (Se f.eks. Rom 6,18-19 og 2 Tim 3,16 [«rettferd»]).⁵⁰⁶ Det er denne bruken av ordet rettferdighet som benyttes i 1 Pet 2,24.⁵⁰⁷ Å «leve for rettferdigheten» innebærer altså «å gjøre det gode» (ἀγαθοποιέω; 2,15.20. Jf. 3,11),⁵⁰⁸ og det å ha en god eller hellig livsførsel (ἀναστροφή; 1,15; 2,12; 3,1.2).⁵⁰⁹ Det konkretiseres også ytterligere i de mange formaningene i 1 Pet.

Den skarpe sondringen mellom livet «da» og livet «nå» går igjen flere steder i Peters første brev (1,14-16.18-19; 2,11-12.24; 4,3-4). Grunnlaget for dette nye livet er nettopp Jesu stedfortredende død (2,24a), og deretter gjenfødselen (1,3.23; 2,24). Davids oppsummerer på en god måte:

«The point is that since Jesus bore our sins, we are now dead to them. We are no longer to live that way. Instead our lives are to be characterized by “righteousness”, that is, the ethical life-style about which Peter has so much to say. The salvation in Christ is not just a freedom from future judgement or from guilt, but a freedom from the life of sin and a freedom to live as God intends.»⁵¹⁰

Til slutt i dette verset kommer den siste av relativsetningene bestående av enda et sitat fra Jes 53 (v.5): «Ved hans sår ble dere helbredet.» (οὗ τῶ μώλωπι ἰάθητε). I LXX står det: τῶ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν («ved hans sår ble vi helbredet.»). Peter har altså skiftet subjektet fra 1p.pl. («vi») til 2p.pl. («dere»). Dermed fortsetter han å adressere slavene direkte slik han gjorde i 2,18-23 og også fortsetter i 2,25.⁵¹¹ I tillegg har han endret det personlige eiendomspronomenet αὐτοῦ («hans») til relativpronomenet οὗ, trolig av stilistiske årsaker. Det endrer ikke noe på meningen av setningen.⁵¹² Ordet som benyttes for «sår» (μώλωψ), kan ifølge BDAG (s. 663) bety striper i huden som etter pisking eller sårene etter slag. Dette henleder oppmerksomheten både til torturen og korsfestelsen av Jesus (Matt 20,19 par.; Matt 27,26.30; Mark 15,15; Joh 19,1).⁵¹³ Særlig noen av slavene kunne

⁵⁰⁴ BDAG, s. 247-248

⁵⁰⁵ Ibid., s. 247

⁵⁰⁶ Ibid., s. 248

⁵⁰⁷ Jf. Elliott 2000, s. 535

⁵⁰⁸ Se kap. 4.6.

⁵⁰⁹ Se kap. 4.2.1.

⁵¹⁰ Davids 1990, s. 113

⁵¹¹ Achtemeier 1996, s. 203

⁵¹² Ibid.

⁵¹³ Elliott 2000, s. 536

kjenne seg igjen i dette, for enkelte slaveeiere mishandlet sine slaver på denne måten (se kap. 4.4). I denne sammenheng er det verdt å sitere fra Siraks bok, selv om den er eldre enn Peters første brev (trolig omkring 180 f.Kr., gresk oversettelse fra omkring 132 f.Kr.):⁵¹⁴

«*En trell [οἰκέτης] som stadig blir pisket, er aldri fri for striper [μώλωψ]...*» (Sir 23,10)

Likevel er det stor forskjell mellom slavenes lidelser og Kristi lidelser, for det står: «Ved hans sår *ble dere helbredet*⁵¹⁵.»⁵¹⁶ Igjen understrekes altså den stedfortredende karakter av Jesu lidelser og død, noe som ikke kan sies om slavenes eller andre kristnes lidelser. Ved Jesu fysiske mishandling og død ble det gitt åndelig helbredelse for de dødelige åndelige sårene til adressatene.⁵¹⁷ At det i denne sammenheng er tale om åndelig helbredelse, det vil si syndenes forlatelse og forsoning med Gud, fremgår både av nærkonteksten i Peters første brev og av konteksten til sitatet i Jesajaboken:

«Men han ble såret for våre lovbrudd, knust for våre synder. Straffen lå på ham, vi fikk fred. *Ved hans sår ble vi helbredet.*» (Jes 53,5)

Det er jo nettopp til slaver som kanskje opplevde fysisk mishandling og «sår», at Peter skriver, så det kan ikke være tale om en slags kollektiv fysisk helbredelse. Den vil engang bli gitt, men hører til den kommende herlighet (1,3-4; 5,10). Før den tid skal slavene finne trøst i det faktum at Jesus døde for deres synder på korset, at de er blitt født på ny av Guds levende ord,⁵¹⁸ og at Herren slik har ervervet dem en arv som ikke forgår og ikke visner.⁵¹⁹ Mishandlingen under de «vrangere herrer» er kun for en kort tid,⁵²⁰ likesom Kristi lidelser kun var for en tid. For likesom Gud reiste opp Kristus fra de døde og ga ham herlighet, slik skal han en dag reise opp slavene til sin herlighet.⁵²¹

Oppsummerende kan jeg da si at dette verset trekker frem flere konstituerende sannheter i den kristne tro, nemlig forsoningen, gjenfødelsen og det nye liv. Ved dette minner Peter om at Kristus må være en frelser for å være et forbilde. Det nye liv i utholdenhet og tålmodighet i lidelser som Peter formaner til, og som Jesus personifiserer, er kun mulig for den som er «utvalgt etter Gud Faders forutviten, i Åndens helliggjørelse og til bestenkning med Jesus Kristi blod».⁵²²

⁵¹⁴ *Apokryfene. Bibelens devterokanoniske bøker*. 1988, s. 145. Referansen er hentet fra Elliott 2000, s. 536.

⁵¹⁵ Aor.ind.pass. (2p.pl.) av ἰάομαι (helbrede, kurere). (BDAG, s. 465)

⁵¹⁶ Min kursivering.

⁵¹⁷ *Jobes* 2005, s. 198

⁵¹⁸ 1,23

⁵¹⁹ 1,4

⁵²⁰ 5,10

⁵²¹ 1,21; 5,10

⁵²² 1,2; NB07

4.13. Eksegese av vers 25

«Dere var lik sauer som hadde gått seg vill, men nå har dere vendt om til ham som er hyrde og tilsynsmann for deres sjeler.»

ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενοι, ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν

Tekstkritiske kasus

1. Enkelte håndskrifter (Ī⁷², C, P, Ψ, 33, 81, 307, 436, 442, 642, Byz og flere andre minuskler) har partisippet πλανώμενα (n.pl.nom.) i stedet for πλανώμενοι (m.pl.nom.). Dette gjør at partisippets funksjon endrer seg fra et subjektspredikativ/adverbielt partisipp til et adjektivisk attributt («Dere var jo som villfarne får», NB07). Lesemåten i NB07 har flere håndskrifter (se listen ovenfor) enn lesemåten i NA28/Bibel 2011 (x, A, B, 5, 1175, 1735, sy; PsDion⁵²³), men sistnevnte lesemåte er ifølge Achtemeier likevel å foretrekke fordi den fullfører en perifrastisk konjugasjon,⁵²⁴ og fordi det er den vanskeligere lesemåten.⁵²⁵
2. Noen håndskrifter (642*, 1243, 1852*, 2344*, 2492, Byz^{pt})⁵²⁶ har lesemåten ἡμῶν i stedet for ὑμῶν i slutten av verset. Achtemeier påpeker dog med rette at denne lesemåten trygt kan avskrives da vi mangler noen håndskrifter med ἡμεν i stedet for ἦτε i begynnelsen av verset.⁵²⁷ Dessuten er lesemåten i NA28 bedre bevitnet.⁵²⁸
3. Det foreligger i dette verset en forskjell mellom teksten i NA28 og NA27. I sistnevnte tekst står det ἀλλὰ, mens NA28 har den forkortede formen ἀλλ'. Dette kalles elisjon av sluttvokalen og kommer av at det påfølgende ordet begynner med en vokal (Sandvei & Leivestad 1996, s. 38). Det gis ingen informasjon i det tekstkritiske apparatet verken i NA28 eller NA27 om disse ulike lesemåtene, men forskjellen er i alle tilfeller uvesentlig.

Utleggelse

⁵²³ Dette er mest sannsynlig en forkortelse for «Pseudo Dionysios» analogt med notasjonen PsAmbr (Pseudo Ambrosius), men fordi dette vitnet ikke står oppgitt i listene av kirkefedre i NA28 eller NA27, er jeg ikke helt sikker. (NA28, s. 80-81; NA27, s. 74-76)

⁵²⁴ Det er dog mulig at εἰμί i 2,25 fungerer mer selvstendig enn i vanlig perifrastisk konjugasjon (se drøftelsen i en fotnote under «Utleggelse»).

⁵²⁵ Achtemeier 1996, s. 190

⁵²⁶ Notasjonen «*» bak en håndskrift i NA28 betyr: «*identifies the original reading when a correction has been made.*» (NA28, s. 58). Det vil vel si at man har rekonstruert den opprinnelige lesemåten i manuskriptet etter at noen på et tidligere tidspunkt har endret på den.

⁵²⁷ Achtemeier 1996, s. 190

⁵²⁸ Elliott 2000, s. 539

Den første delen av dette verset henter sitt språk fra Jes 53,6: «Dere var lik sauer som hadde gått seg vill» (ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενοι).⁵²⁹ Rekkefølgen av sitatene i 2,24c-2,25 er den samme som i Jes 53,5-6.⁵³⁰ I 2,25 fortsetter Peter å adressere slavene direkte (2p.pl.), og har skiftet verbformen fra aor.ind.pass. (1p.pl.) av πλανάω til et sammensatt verbaluttrykk: ἦτε (impf.ind.akt. [2p.pl.] av εἶμι) ... πλανώμενοι (pres.part.med. [m.pl.nom] av πλανάω). Disse verbformene uttrykker imperfektum aspekt, det vil si en vedvarende fortidig handling.⁵³¹ Slavene levde før slik hedningene vil⁵³² og uten Guds miskunnhet.⁵³³ Flertallet av dem var trolig hedninger (jf. kap. 3.4.1). Konjunksjonen γὰρ knytter dette verset sammen med helbredelsen som omtales i slutten av 2,25.⁵³⁴ De kristne slavene er nå blitt helbredet ved Jesu sår, for⁵³⁵ de var før lik får som hadde gått seg vill. Bildet av Israel som sauer på avveier (Jes 13,14; Esek 34) eller får uten hyrde (4 Mos 27,17; 2 Krøn 18,16; Sak 10,3) opptrer flere steder i GT.⁵³⁶ De er dog nå (νῦν) blitt omvendt (ἐπιστρέφω) til «ham som er hyrde og tilsynsmann for deres sjeler.». Ordet ἐπιστρέφω (snu, vende om/mot/til, gå tilbake)⁵³⁷ brukes en rekke steder i NT i overført betydning om å vende seg fra synden og til Kristus (eller Gud) (Apg 3,19; 9,35; 11,21; 14,15; 26,18.20; 2 Kor 3,16; 1 Tess 1,9).⁵³⁸ I 1 Pet 2,25 står dog ordet i passiv diatese: «men dere er nå blitt omvendt» (ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν).⁵³⁹ Det er neppe sakssvarende å avsvkke denne bruken av passiv slik man har gjort i BDAG (s. 282). Omvendelsen, likesom helbredelsen (2,24), kallet (2,21), frigjørelsen (1,18)⁵⁴⁰ og gjenfødselen (1,13) er guddommelige handlinger (grammatikalsk: *passivum divinum*).⁵⁴¹ Luther skriver om dette i Den lille katekismen:

⁵²⁹ Carson, *1 Peter*, 2007, s. 1035

⁵³⁰ Det er i så måte verdt å reflektere over at inndeling i kapitler og vers ikke er en del av den opprinnelige tekst verken i LXX eller NT.

⁵³¹ Dette kan være et tilfelle av perifrastisk konjugasjon og uttrykke det samme som en finitt imperfektum (Sandvei & Leivestad 1996, s. 129-130), men det er også mulig at partisippet brukes mer selvstendig og adverbialt. Dette er uansett kun et problem når vi skal oversette, og Bibel 2011 uttrykker meningen i setningen klart nok (selv om funksjonen til partisippet der er tolket attributivt, noe som ikke er grammatisk mulig etter NA28). På engelsk slipper de dette problemet fordi de har den samme grammatiske konstruksjonen: «For you were straying like sheep...» (ESV). I alle tilfeller uttrykker disse verbene en vedvarende fortidig handling tilsvarende imperfektum aspekt.

⁵³² 4,3

⁵³³ 2,10

⁵³⁴ Elliott 2000, s. 537. Denne konjunksjonen er forsvunnet i oversettelsen i Bibel 2011. I NB07 benyttes «jo».

⁵³⁵ γὰρ

⁵³⁶ Ibid.

⁵³⁷ Jf. Apg 15,36; 16,18; Matt 12,44. Se BDAG, s. 382 og GNO1, s. 242.

⁵³⁸ Grudem 1988, s. 140

⁵³⁹ Min oversettelse

⁵⁴⁰ Egentlig står det «dere ble kjøpt fri» (ἐλυτρώθητε, aor.ind.akt. [2p.pl.] av λυτρόω).

⁵⁴¹ Jf. Achtemeier 1996, s. 204; Elliott 2000, s. 538

«Jeg tror at jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham, men Den Hellige Ånd har kalt meg ved evangeliet, opplyst meg ved sine gaver, helliggjort og bevart meg i den rette tro...»⁵⁴²

Hvem har så slavene blitt omvendt til? Til «ham som er hyrde og tilsynsmann for deres sjeler» (ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν). Det er ikke umiddelbart klart om dette sikter til Gud eller til Jesus Kristus.⁵⁴³ I GT er Gud flere steder omtalt med bildet av hyrden (1 Mos 48,15; 49,24; Sal 23; 80,2; 119,176; Jes 40,11; Esek 34,11-22; Sak 11,7),⁵⁴⁴ og også Messias blir kalt en hyrde (Esek 34,23-24).⁵⁴⁵ I samsvar med denne messianske profetien er det Jesus Kristus som i NT blir fremstilt som hyrden (Joh 10; 21,15-17; Heb 13,20; Åp 7,17).⁵⁴⁶ I tillegg tilsier nærkonteksten at det tales om Jesus Kristus, for det er ved «hans sår» slavene er «blitt helbredet» (2,24). Ja, hele avsnittet 2,22-24 er en serie beskrivelser av Jesus. I 5,4 blir Jesus dessuten omtalt som «overhyrden» (ἀρχιποίμην) over de eldste (πρεσβύτεροι) eller hyrdene,⁵⁴⁷ det vil si de lokale menighetslederne. At ποιμήν i 2,25 sikter på Jesus er dermed det beste alternativet. Det gjør da også «tilsynsmann» (ἐπίσκοπος), et konsept som man finner igjen i Esek 34,12. Avsnittet Esek 34,11-13 minner på flere måter om 1 Pet 2,25.⁵⁴⁸ Her finner man både Guds folk som sauer, Guds tilsyn med flokken, Gud som gjeter og Gud som samler fårene som er blitt spredt:

«Så sier Herren Gud: Se, jeg vil selv lete etter sauene mine og ta meg av [ἐπισκέπτομαι] dem. Som en gjeter [ποίμην] tar seg av sauene sine og er med dem den dagen de blir spredt, slik vil jeg ta meg av sauene mine og berge dem fra alle de stedene de kom til da de ble spredt [διασπείρω],⁵⁴⁹ på den mørke og skytunge dagen. Jeg vil føre dem ut fra folkene, samle dem fra landene og føre dem inn i deres eget land. Så skal jeg gjete dem på fjellene i Israel, i dalene og overalt hvor de bor i landet.» (Esek 34,11-13)

Jobes antyder at Peter kanskje bevisst alluderer til Esekiel.⁵⁵⁰ Det er nå Jesus som er hyrden som en oppfyllelse av Esek 34,23-24. Det samme språket, med tilsyn og det å være hyrde, anvendes om tjenesten til menighetslederne i 5,2.⁵⁵¹

⁵⁴² KB, s. 284. Det er ikke dermed sagt at det er galt å benytte aktiv eller medium diatese om omvendelsen (vende om, omvende seg), slik bibeltekstene ofte gjør, men da er dette dypest sett en Guds gjerning.

⁵⁴³ Elliott 2000, s. 538

⁵⁴⁴ Achtemeier 1996, s. 204

⁵⁴⁵ Elliott 2000, s. 538

⁵⁴⁶ Achtemeier 1996, s. 204

⁵⁴⁷ Omtalt ved verb i 5,2a: «Vær hyrder» (ποιμαίνω).

⁵⁴⁸ Jobes 2005, s. 198-199

⁵⁴⁹ Jf. 1,1: διασπορά

⁵⁵⁰ Jobes 2005, s. 198-199

⁵⁵¹ Ibid.

De kristne slavene er altså blitt omvendt til den øverste hyrde og tilsynsmann, Jesus Kristus, han som også helbredet dem og bar deres synder opp på korset (2,24). Luther sier om dette:

«Consequently, if you realize that your sins have been removed through Him, you are His sheep, and He is your Shepherd. Moreover, He is your Bishop, and you are His soul.»⁵⁵²

Jesus er «den gode hyrde»⁵⁵³ som har satt livet til for fårene.⁵⁵⁴ Han vil også ha tilsyn med sin flokk og ha omsorg for den, likesom en hyrde for sauene. Dermed kan de lidende slavene istemme med David:

«Herren er min hyrde, jeg mangler ikke noe.» (Salme 23,1)

Og videre:

«Om jeg enn skulle vandre i dødsskyggens dal, frykter jeg ikke noe ondt. For du er med meg. Din kjepp og din stav, de trøster meg.» (Salme 23,4)

Det bør bemerkes at begrepet "sjel" i 2,25 (αἱ ψυχαὶ ὑμῶν, «deres sjeler») her sikter til hele mennesket likesom i 1,9.⁵⁵⁵ Jesus har tilsyn med slavene nettopp i den legemlige nød flere av dem befinner seg, og en dag skal han reise dem opp legemlig i oppstandelsen fra de døde (1,3-4).

⁵⁵² Luther, *Sermons on the First Epistle of Peter*, LW30, s. 86

⁵⁵³ Joh 10,11; NB07

⁵⁵⁴ Ibid.

⁵⁵⁵ Elliott 2000, s. 539; Achtemeier 1996, s. 204

5. Avslutning

De kristne slavenes lidelser i Peters første brev er sammensatte. Dels besto de av verbal forfølgelse, spott og hån fra ikke-kristne, noe slavene delte med de andre adressatene til brevet. Dels besto de av lidelser som var spesiell for slaver, ikke minst muligheten for mishandling av vrangere herrer. Flere av de kristne slavene Peter skriver til, men neppe alle (2,18), har nok opplevd det. For slaveeiere i Romerriket på denne tiden (60-tallet e.Kr.) hadde rett til å gjøre med sine slaver som de selv ønsket, og det er rikelig av bevismateriale på at enkelte benyttet seg av dette til å mishandle sine slaver, inkludert fysisk mishandling. I denne situasjonen formaner apostelen Peter, nær slutten av sin levetid, slavene til å underordne seg sine herrer, også de vrangere. Flere begrunnelser blir gitt. For det første finner det nåde hos Gud⁵⁵⁶ at noen holder ut i uforskyldte lidelser, det er godt i hans øyne.⁵⁵⁷ Han vil styrke slavene med sin nåde i den vanskelige situasjonen de befinner seg i. Det betyr ikke at han tar lidelsen bort, men at han gir dem nåde til å utholde den.⁵⁵⁸ Peter fortsetter begrunnelsen med Kristi eksempel. Ved å dø stedfortredende for våre synder er han eksempelet fremfor noen på uforskyldt lidelse. I møte med mostand, hån og mishandling overlot han sin sak i Guds hånd i stedet for å gi like for like. De lidende slavene skal vite at deres mester måtte gå gjennom det samme som dem. Ved stedfortredende å bære deres synder, la han grunnlaget for et nytt liv i Åndens helliggjørelse⁵⁵⁹ der slavene kan gå i hans fotspor, til og med i uforskyldt lidelse. Jesus Kristus er også deres hyrde og tilsynsmann, han ser til dem i deres nød, og lar dem vite at etter lidelse kommer herlighet.⁵⁶⁰ Slavene har et levende håp ved Jesu Kristi oppstandelse fra de døde.⁵⁶¹

Peters formaning til slavene i 2,18-25 har også et videre siktemål, noe han selv antyder med et ubestemt pronomen (2,19) og personlige pronomen i 1 person flertall (2,24). Også andre kristne som lider uforskyldt, slik som adressatene til brevet, kan ta oppmuntringen til hjerte. Arten av adressatenes lidelser i 1 Pet inkluderer i hvert fall verbal forfølgelse fra ikke-kristne. Det utelukker dog ikke at de også opplevde andre typer lidelser, selv om dette er et omdiskutert spørsmål.

⁵⁵⁶ 2,20; NB07

⁵⁵⁷ 2,19

⁵⁵⁸ 5,10

⁵⁵⁹ 1,2; NB07

⁵⁶⁰ 1,6; 5,10

⁵⁶¹ 1,3

6. Litteratur

Kilder

Apokryfene. Bibelens deuterokanoniske bøker (1988). Oslo: Det Norske Bibelselskap.

Bibelen – Bibelselskapets oversettelse 2011. Oslo: Det Norske Bibelselskap.

Bibelen. Den Hellige Skrift. Oversettelse 1988. Revidert 2007. Oslo: Norsk Bibel.

Biblia Hebraica Stuttgartensia (1997). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

Novum Testamentum Graece, Nestle-Aland 27. utgave (1993). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

Novum Testamentum Graece, Nestle-Aland 28. utgave (2012). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

Septuaginta, Editio Altera (2006). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

Hjelpemidler

BibleWorks 9.0

Danker, F. W. (red.) (2000). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature* (Third ed.). Chicago & London: University of Chicago Press.

Engelbrecht, Edward A. (red.) (2009). *The Lutheran Study Bible*. St. Louis: Concordia Publishing House

Kittel, Gerhard; Friedrich Gerhard (red.) (1967). *Theological Dictionary of the New Testament* (Volume 5). Grand Rapids: William Eerdmans Publishing Company.

Leivestad, Ragnar (3 utgave 2003). *Nytestamentlig gresk grammatikk*. 3 utgave ved Bjørn Helge Sandvei. Oslo: Universitetsforlaget.

Ulrichsen, Jarl Henning (2009). *Gresk-norsk ordbok til Det nye testamente* (Bind 1 og 2). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Bibelkommentarer

Achtemeier, Paul J. (1996). *1 Peter*, Hermeneia. Minneapolis: Fortress Press.

- Dauids, Peter H. (1990). *The First Epistle of Peter*, NICNT. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Elliot, John (2000). *1 Peter: A New Translation with Introduction and Commentary*. The Anchor Bible. v. 37B. New Haven & London: Yale University Press.
- Giertz, Bo (2004). *Forklaringer til Det Nye Testamente*. (tre bind). Oslo: Lunde Forlag.
- Grudem, Wayne A. (1988). *1 Peter*. Tyndale New Testament Commentaries (Volume 17). Nottingham: Inter-Varsity Press.
- Jobes, Karen (2005). *1 Peter*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament (ECNT). Grand Rapids: Baker Academic.
- Johnstad, Gunnar & Lund, Tore (2007). *Håndbok til Det nye testamente*. Oslo: Luther forlag.
- Luther, Martin (1967, oversatt av Pelikan, Jaroslav & Hansen, Walther A.). *Luther's Works. The Catholic Epistles*. (LW 30). St. Louis: Concordia Publishing House.
- Moo, Douglas J. (1996). *The Epistle to the Romans*, NICNT. Grand Rapids/Cambridge: William Eerdmans Publishing Company.
- Nordling, John G. (2004). *Philemon*. St. Louis: Concordia Publishing House.
- Olsson, Birger (1982). *Första Petrusbrevet*. KNT 17. Stockholm: EFS-förlaget.
- Thúren, Lauri (1995). *Argument and Theology in 1 Peter. The Origins of Christian Paraenesis*. Journal for the Study of the New Testament Series 114. Sheffield: Sheffield Academic Press.

Annen litteratur

- Achtemeier, P. J. (1993). "Suffering Servant and Suffering Christ in 1 Peter" s. 176-188. *The Future of Christology: Essay in Honor of Leander E. Keck*. Redigert av A. J. Malherbe og W. A. Meeks. Minneapolis: Fortress.
- Baasland, Ernst (1991). *Ordet fanger. Bibelen og vår tid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Beale, G. K. & Carson D. A. (redaktører) (2007). *Commentary of the New Testament Use of the Old Testament*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Blomberg, Craig L. & Markley, Jennifer F. M. (2010). *A Handbook of New Testament Exegesis*. Grand Rapids: Baker Academic.

- Boyd-MacMillan, Ronald (2011). *Hold fast, Når troen koster mest*. Oslo: Lunde Forlag.
- Bækgaard, Hans-Ole; Højlund, Henrik; Kristensen, Flemming Baatz; Møller, Inge Munk; Riis, Anne Illeborg (redaktører) (2007). *Kvinder på Herrens mark. Essays om kvinder og menighet*. Gjern: Forlaget Hovedland
- Carson, D.A. & Moo, Douglas J. (2005). *An Introduction to the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan.
- Carson, D. A. (2007). "1 Peter" i *Commentary of the New Testament Use of the Old Testament* [s. 1015-1045]. Grand Rapids: Baker Academic.
- Elliott, John (1990). *A Home for the Homeless. A Social-Scientific Criticism of 1 Peter, Its Situation and Strategy*. Eugene: Wipf and Stock Publishers.
- Evensen, Andreas (2012). «Hver mann skal elske sin kone som seg selv, og hun skal ha respekt for sin mann.» (Ef 5,33) *En tolkning av Ef 5,21-33*. Bergen: NLA Høgskolen.
- Johnstad, Gunnar (2007). «Tyve hurtige – svar på tiltale» i Bækgaard (red. m. fl.) (2007), *Kvinder på Herrens mark. Essays om kvinder og menighet* [s. 223-239]. Gjern: Forlaget Hovedland.
- Joseph, Abson Prédèstin (2012). *A Narratological Reading of 1 Peter*. London: Bloomsbury T&T Clark.
- Moulton, James Hope (1976). *A Grammar of New Testament Greek*. Edinburgh: T. & T. Clark.
- Kartveit, Magnar (red.) (2003). *Det gamle testamentet. Analyse av tekstar i utval. 3. utgåva*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Lilleheim, Christian (2011). *Lidelsen i Peters første brev i lys av brevets situasjon og retoriske argumentasjon, med særlig vekt på 1 Peter 5,8-11*. Oslo: Det Teologiske Menighetsfakultet.
- Haraldsø, Brynjar (1997). *Kirke og misjon gjennom 2000 år*. Oslo: Lunde forlag.
- Hayes, John H. & Holladay Carl R. (2007). *Biblical Exegesis. A Beginner's Handbook*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- Hering, James P. (2007). *The Colossian and Ephesian Haustafeln in Theological Context*. New York: Peter Lang Publishing, Inc.
- Hvalvik, Reidar & Stordalen, Terje (1999). *Den store fortellingen. Om Bibelens tilblivelse, innhold, bruk og betydning*. Oslo: Det norske bibelselskap.
- Martin, Dale B. (1990). *Slavery as Salvation. The metaphor of slavery in Pauline Christianity*. New Haven and London: Yale University Press.

- Mæland, Jens Olav (red.) (2000). *Konkordieboken. Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennelsesskrifter*. Oslo: Lunde Forlag.
- Sandnes, Karl Olav & Skarsaune, Oskar (2000). *Mannen som ble Messias*. Undervisningsredaksjonen NRK.
- Synnes, Martin (2008). *Hvordan arbeide med nytestamentlige tekster? En innføring i bibelfaglig metode*. Oslo: Kolofon Forlag.
- Valen-Sendstad, Aksel (1996). *Troens fundament*. Århus: Forlaget Kolon.
- Valen-Sendstad, Olav (2000). Springende punkter i skriftsynet. i O. B. Høiesen (red.), *Olav Valen-Sendstad. Samlede Verker bind 4. Dogmatiske og apologetiske skrifter* (s. 417-432). Stavanger: E.A.C. Eikenes Forlag.
- Williams, Travis B. (2012). *Persecution in 1 Peter. Differentiating and Contextualizing Early Christian Suffering*. Leiden: Brill.
- Wisløff, Carl F. (1983). *Martin Luthers teologi*. Oslo: Lunde Forlag og Bokhandel A/s.

Artikler

- Downing, F. G. (1988). *Pliny's Prosecutions of Christians: Revelation and 1 Peter*. JSNT 34: 105-123.
- Olsson, Birger (1989). *Et hem för de hemlösa. Om sociologisk exegetik av NT*. SEÅ.

Oppgaver KMA306.2 (Våren 2013 skrev jeg to oppgaver som forberedelse til masteroppgaven.)

Oppgave 1 KMA306.2: *Masteravhandlingen tema og gjennomførbarhet*

Oppgave 2 KMA306.2: *Masteravhandlingens metodiske grunnlag*